

Kapocs

X. évf. 2. szám 2011. július

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet folyóirata

A lakásfenntartást segítő támogatásokról

A foglalkoztatási rehabilitációról

A norvég munkaerő-piaci stratégiáról

Kistelepülések szociális ellátottságáról

Az internetes tanácsadásról

A kríziskezelő telefonszolgálatról

Tisztelt Olvasó!

Nagy szeretettel és tisztelettel köszöntöm a megújult arculatú Kapocs első számában! Elhatározott szándékunk a Kapocs tartalmi-műfaji megújítása is, hogy a jövőben módszertani orientációjú szakmai folyóiratként szolgálja az intézetünk feladatterületeihez kapcsolódó szolgáltatók és intézmények munkáját.

A megújuló folyóirat kiadója a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet jogutódja, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCSSZI), amelyet e cikk keretében szeretnék Önnek bemutatni.

2010. december 30-án jelent meg a kormányrendelet, amely a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetnek új nevet adott – *vagy visszaadta régi nevét* –, és a háttérintézmény 2011. január 1-jével Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet lett.

Alapvető egységeink a Módszertani Igazgatóság és a Kutatási Igazgatóság. Fontos koordinatív szerepet kapott a Programigazgatóság, amely az NCSSZI kereteiben működő TÁMOP programokon kívül felügyeli az átalakulóban lévő Nemzeti Drogmegelőzési Irodát, magába foglalja a Társadalmi és Esélyegyenlőségi Irodát és a Családpolitikai Irodát, illetve aktívan kiveszi a részét a Mobilitás átadás-átvételi folyamatából is. A Képzési Igazgatóságunk visszatérő szervezeti egység, hiszen az NCSSZI-ből szervezte ki annak idején a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.

A Módszertani Igazgatóság szervezetében az Országos Szolgáltatás-módszertani Koordinációs Központot (OSZMK) a korábbi Gyermekjóléti és Gyermekvédelmi Főosztály és a korábbi szociális Módszertani Csoport munkatársai alkotják. Tevékenysége a NEFMI háttérintézményi funkciójában országos hatáskörű, kiterjed a szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi szolgáltatások módszertani fejlesztésének tervezésére, szervezésére, koordinálására, a módszertani munka eredményeinek országos elterjesztésére és értékelésére.

A Módszertani Igazgatóság koordinálja továbbá az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság (OGYSZB) és az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) tevékenységét.

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság (OGYSZB) elsődleges feladata a Nemzeti Erőforrás Minisztérium által fenntartott speciális gyermekotthonokba való beutalása azoknak a speciális ellátásra szoruló, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett (12 évesnél, indokolt esetben 10 évesnél idősebb) gyermekeknek, akik a megyei gyermekvédelmi szakértői bizottságok javaslata alapján speciális szükségleteikre tekintettel szokványos gyermekotthoni körülmények között nem nevelhetők.

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) működésének célja a krízis, a háztartáson belüli erőszak megelőzése, kezelése, hatékony szakmai módszerek működtetése, az érintettek részéről a segítő szolgáltatások elérésének könnyítése

Az NCSSZI kutatási programjának szakmapolitikai céljai és prioritásai a kormány szociálpolitikájával, családpolitikájával, valamint gyermek- és ifjúságpolitikájával összhangban a családok funkcióinak ellátásához; a tartósan és/vagy átmenetileg hátrányos helyzetű csoportok helyzetéhez; ENSZ-feladatokhoz, valamint – jogszabályi kötelezettségként – a Nemzeti Ifjúsági Stratégiához kapcsolódnak. A Nemzeti Erőforrás Minisztérium munkáját háttérintézményként adatbázisok működtetésével, fejlesztésével és elemzésével is segíti. A Kutatási Igazgatóság feladata tehát a kutatói és tudományos háttér biztosítása, gyermek- és családkutatások, ifjúságkutatások és szociálpolitikai kutatások megvalósításával. Célcsoportjai a gyermekek, családok, kisközösségek, fogyatékkal élők, betegek, idősek, lakhatási problémával küzdők, kirekesztettek és inaktívak. Élethelyzetük tanulmányozása, igényeik és véleményük feltárása, a rendelkezésükre álló szolgáltatások és egyéb ellátások vizsgálata, értékelése, hatékonyságuk felmérése, és a fejlesztések lehetséges irányainak, módjainak felvázolása a cél.

A Programigazgatóság keretében szerveződtek meg a kormány családpolitikai, kábítószerügyi, ifjúságügyi, esélyegyenlőségi és modernizációs törekvéseinek elérését, illetve a szaktárca egyes főosztályainak munkavégzését támogató irodák, így a Családpolitikai Iroda, a Nemzeti Drogmegelőzési Iroda, a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat és a Társadalmi és Esélyegyenlőségi Iroda. Továbbá az igazgatóság fogadja be és ad helyet szervezetileg a Modernizációs Projektirodáknak.

A Családpolitikai Iroda alaptevékenysége átfogja a minisztérium családpolitikai ágazati irányítási és szakmapolitikai feladatainak körét, annak megvalósítását közvetlen és közvetett

módon elősegíti. Az intézet többi igazgatóságával egyeztetve és együttműködve a tudományos kutatás, módszertani fejlesztés és szolgáltatás, képzés, valamint statisztikai és információs szolgáltatások területén is kifejezi tevékenységét.

A Nemzeti Drogmegelőzési Iroda a kábítószer-fogyasztás megelőzésével kapcsolatosan különösen a kábítószer-probléma kezelése érdekében készített nemzeti stratégiai program kialakításához, fejlesztéséhez és a célkitűzések megvalósításával összefüggésben nyújt szakmai támogatást a kormány részére, különös tekintettel a megelőzés irányelveinek, megvalósítási módszereinek kidolgozására a közösségi és intézményi drogmegelőzési tevékenység területén, továbbá az egységes szemlélet képviselőjére a magyarországi drogprevenációs gyakorlatban.

Az intézethez csatlakozó Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat országos hatáskörrel közreműködik a kormány ifjúságpolitikával kapcsolatos célkitűzéseinek megvalósításában. Szakmai-fejlesztési szolgáltatói tevékenységével a magyarországi ifjúsági munka és szolgáltatások tudás- és kompetenciaközpontja, mely regionális, országos és nemzetközi eszközrendszerek működtetésével és fejlesztésével támogatja a három szektor (állami-önkormányzati, civil, gazdasági) együttműködését. Elősegíti a társadalmi kohézió (a fiatalok társadalmi integrációja és a demokrácia minősége) javítását, illetve a versenyképes, tudásalapú társadalom megteremtésének érdekében, a fiatalok és közösségeik kompetenciáinak fejlesztését szem előtt tartva, a partnerség, nyitottság, rugalmasság elveit és gyakorlatát.

A Társadalmi és Esélyegyenlőségi Iroda az esélyegyenlőség előmozdítását szolgáló programokat valósít meg, a társadalmi egyenlőség biztosításával kapcsolatos feladatok ellátását segíti, együttműködve a minisztérium Esélyegyenlőségi Főosztályával.

A TÁMOP 5.4.1. Modernizációs Projektiroda a szociális szolgáltatások modernizációjára, a központi és területi stratégiai kapacitások megerősítésére jött létre. Előkészíti és megalapozza a szociálpolitika fejlesztését irányzó döntéseket. A projekt legfőbb feladata és célkitűzése, hogy – az egyes szaktevékenységeket végző pillérei által – az ágazati (szociális, gyermekvédelmi és kábítószer-ügy) döntéshozók és hatósági, finanszírozási funkciókat gyakorlók számára fontos információkkal szolgáljon, valamint tervezési, fejlesztési, szabályozási és ellenőrzési eszközök kialakítását megalapozó fejlesztéseket végezzen.

A TÁMOP 5.2.1. Gyerekesély Projektiroda feladata az intézet által megvalósított TÁMOP 5.2.1. „Gyerekesély program országos kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és a program kísérése” című kiemelt projekt tervezése és teljes körű végrehajtása. Az intézetünkben 2011. július 31-ével záruló Gyerekesély projekt keretében a gyermekszegénység csökkentésére és a társadalmi kirekesztettség megszüntetésére irányuló két program: a koragyermekkorai fejlődést támogató Biztos Kezdet Program és a gyermekszegénység leküzdését kistérségi szinten támogató komplex kistérségi program szakmai megalapozása és szakmai támogatása valósult meg.

A szakmai feladatok ilyen jellegű összefogása a Programigazgatóságon belül lehetővé teszi az egész intézet számára, hogy a szerteágazó tevékenységi területek áttekinthető, letisztult szervezeti formában működhessenek.

Tisztelt Olvasó, fontosnak tartom elmondani, hogy az NCSSZI-ben július elsejével megalakult – a Salgótarjáni Képzési Központ utódjaként – a szociális Képzési Igazgatóság, és nyár végére tervezzük felállítani a Családpolitikai Igazgatóságot. Legfontosabb feladatunk a kormány és a szakminisztérium segítése, amelynek érdekében minden tőlünk telhetőt megteszünk.

Remélem, hogy a Kapocs megújult arculata elnyeri tetszését. Lapunknak az átalakuló Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet feladatrendszeréhez igazodó tartalmi megújítása – mely hosszabb folyamat eredménye lehet – alapvetően az igazgatóságaink képviselőiből álló szerkesztőbizottságunk feladata. Ebben és a folyóirat műfaji megújításában, hogy betölthesse összekötő „kapocs” szerepét a gyakorlati tapasztalatok és az elméleti megközelítések között, az Ön szerzői közreműködésére is számítunk.

Köszönöm szíves figyelmét!

Dr. Tóth Tibor
főigazgató

Bényei Zoltán
Javaslat a lakásfenntartást segítő támogatások átalakítására
I. rész

A lakásfenntartást segítő támogatások átalakításának szükségességére – amelyet sürgetővé tesz a lakhatási költségek drasztikus növekedése és a hátralékok elszabadulása – több szakértői anyag mutatott rá az elmúlt években. A kétrészes tanulmány ezekhez kapcsolódóan a jelenlegi támogatási rendszer történeti kialakulását, főbb jellemzőit ismerteti, majd bemutat egy lehetséges új modellt. A szociális ellátásokkal foglalkozó szakembereknek szánt írás közreadását a támogatási rendszer napirenden levő átalakítása teszi időszerűvé. Ennek folyamatát, valamint a részleteinek kidolgozásához szükséges szakmai konszenzus létrejöttét hivatottak támogatni a tanulmány megállapításai.

„A piacgazdaságra történő áttérés, a világszerte átlagos árakhoz való alkalmazkodás elmúlt másfél [két] évtizede alatt a lakosság alacsonyabb jövedelmű, jelentős hányadában tömegessé vált a lakásfenntartás biztonságának elvesztése, az eladósodás, ezzel a bizonytalanabb jogviszonyok közé sodródás, s az ilyen helyzetek egy részében a jogcím nélkülivé válás, vagy éppen a lakhatás teljes elvesztése. [...] Ugyanakkor az Európai Unió többi tagállamának példája azt mutatja, hogy ennek az „átmeneti” korszaknak még távolról sem vagyunk a végén, elsősorban éppen a lakhatás közvetlen kiadásai (lakbér, lakáshitel-törlesztés) területén még további tehernövekedés prognosztizálható. Ezért is különösen fontos, hogy a lakásfenntartás támogatási rendszerének átalakítása minél előbb megtörténjen. [...] Ezzel párhuzamosan az ehhez kapcsolódó szociális támogatások, pénzügyi transzferek növekedésével is kalkulálni kell. Csak ezeknek az eszközöknek a megerősítésével tudták más országok is elkerülni a lakásvesztés tömegessé válását.” (Győri–Maróthy 2007)

Magyarországon mind a lakáshoz jutás, mind a lakásfenntartás területén a legfőbb probléma a fizetőképesség hiánya. Egy, a költségekhez és a háztartások teherviselő képességéhez hézagmentesebben illeszkedő, emelt összeggel számoló, preventív jellegű lakásfenntartási támogatási konstrukció jobban hozzájárul a lakhatás biztonságának megőrzéséhez, mivel hatékonyabban enyhíti a lakhatási költségek terheit, és csökkenti a hátralék kialakulásának valószínűségét a rászoruló családok körében, emellett erősebben biztosítja a támogatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférést, mint a jelenleg egymás mellett működő támogatási rendszerek.

A lakásfenntartási támogatás mai formájában a rászoruló háztartásoknak csak egy részét éri el, és alacsony összege miatt kevésbé járul hozzá a lakhatással kapcsolatos kiadásokhoz. A gázártámogatás a legrászorultabb, alsó jövedelmi decilisekbe tartozó háztartások nagy hányadán nem segíthet, mert azok jellemzően nem vezetékös gázzal fűtenek. Az adósságcökkentési támogatás nem éri el a kisebb településeken élőket, mivel a támogatás biztosítása csak a 40 ezer főnél nagyobb lakosságszámú településeken kötelező. A lakásfenntartási támogatási rendszer hiányosságai miatt az adósságcökkentési támogatás hatékonysága alacsony: a jogosultak egy része eleve igénybe sem tudja venni a támogatást, mert nem képes az önrész fizetésére, illetve nem felel meg az eltérő szabályozások követelményeinek, akik viszont igénybe tudják venni, újra és újra hátralékba kerülve egyfajta „bújtatott lakásfenntartási támogatásként” használják ezt a támogatási formát.

A lakbértámogatás szinte évről évre és önkormányzatonként változó konstrukciójú rendszere a települések egy részén nem elérhető, nem biztosít kiszámítható ellátást a jogosultak számára, a támogatásra fordított összeg pedig országos szinten jelentéktelen mértékűre

zsgorodott. (A költségvetési törvény 2010-ben 24 millió Ft-ot irányzott elő erre a támogatási célra.)

A mai, mind szervezeti, mind a jogszabályok szintjén szétaprózott rendszer párhuzamos lakhatási támogatási elemeinek integrálása mentén növelhető a programok célzottsága, a központi szabályozás megerősítése révén jobban garantálható az ellátásokhoz való hozzáférés, a párhuzamos ellátások (normatív lakásfenntartási támogatás, helyi lakásfenntartási támogatás, adósságcsökkentési támogatás, lakbértámogatás, gázár- és távhőtámogatás) egységesítése pedig a jogosultság vizsgálata és az adminisztráció tekintetében csökkenti a szervezeti és igazgatási költségeket.

Középtávon nem kerülhető meg a különböző lakhatáshoz kapcsolódó és az egyéb jövedelempótló, jövedelemkiegészítő pénzbeli támogatások összehangolásának kérdése sem. Ez utóbbi támogatások esetében (ilyen például a rendszeres gyermekvédelmi támogatás, az aktív korúak rendszeres szociális segélye, az időskorúak járadéka, de ide tartozhat akár a munkába állási támogatás is) legalább az egyes ellátások áttekinthető, logikus egymásra épülését, ennek megfelelő újraszabályozását el kell érni, és meg kell vizsgálni a jövedelempótló, jövedelemkiegészítő ellátások és a lakhatást támogató ellátások összekapcsolásának lehetséges módozatait. A lakhatás biztonságának megőrzéséhez leginkább az ilyen módon átalakított rendszer, és annak a magáncsőd intézményével, valamint speciális lakáshitel-törlesztési támogatási konstrukciókkal való kiegészítése együttesen járulhatna hozzá (Győri–Maróthy 2007).

A lakásfenntartási támogatás mai modelljének előzményei

Az önkormányzati lakásfenntartási támogatást a szociális törvénnyel 1993-ban vezették be, mivel a szolgáltatási („közüzemi”) díjak jelentős mértékű emelkedése miatt a lakhatás megtartása egyre nagyobb társadalmi csoportok számára jelentett problémát.

A szociális törvény keretjelleggel szabályozta a jogosultsági feltételeket, a támogatás részleteit az önkormányzatoknak kellett rendeletben megszabniuk (pl. az elismert lakásnagyságot, minőséget, a jövedelem és a lakásfenntartási költség határát). A törvény meghatározta, hogy azok a háztartások jogosultak a támogatásra, amelyek az összjövedelmük legalább 35%-át fordítják lakásfenntartásra, és egy főre jutó jövedelmük nem haladja meg a mindenkori öregségi nyugdíjminimum kétszeresét. 1997-től bevezették a fűtési támogatást, melynél a jogosultsági kritérium a fűtési költség és háztartási jövedelem arányának legalább 20%-a.

A keretszabályozás rögzítette, hogy mely lakással kapcsolatos költségeket kell a kiadásoknál kötelezően számba venni, és melyek azok, amelyeket az önkormányzat mérlegelhet. (A lakásfenntartási kiadások körében figyelembe kell venni a lakbért vagy albérleti díjat, a lakás célú pénzügyi kölcsön törlesztőrészletét, a fűtés díját, illetve költségeit, a csatornahasználati díjat, a személyszállítás költségeit, valamint az önkormányzat rendeletében meghatározott mértékig a villanyáram, a víz- és gázfogyasztás költségeit. Az önkormányzat rendeletében lakás-karbantartási költségek figyelembevételét is előírhatja.)¹

Az önkormányzatok a lakásfenntartási támogatással kapcsolatos kiadásaikat a szociális normatívából fedezték, a támogatás összegét, annak differenciáltságát pedig szintén saját hatáskörben határozták meg. A törvény csupán 1997-től írta elő, hogy a támogatás összege nem lehet alacsonyabb havi 1000 Ft-nál.²

A bevezetést követő években a támogatást igénybe vevők száma gyorsan nőtt, majd 1997-et követően visszaesett. 1997-ben 296 ezer háztartás élt a támogatás lehetőségével, az erre fordított összeg országosan 3,7 milliárd Ft-ot tett ki. Ezt követően megkezdődött a lakásfenntartási támogatás határozott visszaszorulása. A támogatáshoz jutó háztartások száma 296 ezerről 183 ezerre apadt (2001), ami öt év alatt 40%-os csökkenésnek felel meg. A lakásfenntartási támogatás bevezetési fokozatos elterjedése, majd igen korai visszaszorulása úgy következett be, hogy közben a támogatásra vonatkozó központi szabályozás lényegében nem változott. A megtorpanás egyik oka az volt, hogy 1997-et követően a munkanélküliek jövedelempótló támogatása nyert teret minden más támogatási eszköz rovására, kiszorítva a lakásfenntartási támogatást is (Győri 2003).

1993–1997 között a fogyasztói árindex több mint kétszeresére, majd 1997–2001 között ismét másfélszeresére emelkedett, a háztartási energia ára összességében a 90-es évek során a korábbinak mintegy 14-szeresére nőtt, vagyis a 90-es évek utolsó harmada óta úgy csökkent a lakásfenntartási támogatásban részesülők száma és a támogatásra fordított összeg nagysága, hogy közben a lakosság egyre nagyobb hányada szorult volna rá. Ehhez képest az önkormányzatok lakásfenntartási támogatásra fordított kiadásai összességében stagnáltak, miközben a támogatásban részesülők száma a felére esett vissza, az egy támogatottra jutó nominális összeg ennek megfelelően emelkedett (Győri–Maróthy 2007).

A 2004-es reform: a normatív támogatás bevezetése

A lakásfenntartási támogatás szabályozásában 2004-ben történtek jelentős változások, amikor átalakították a támogatás rendszerét. A módosított szabályozás a támogatás három típusát határozta meg: a normatív, az adósságkezeléshez járó és a helyi lakásfenntartási támogatást. A normatív támogatás bevezetése azt jelentette, hogy mindenki részesülhet a támogatásban, aki megfelel a törvény által meghatározott jogosultsági kritériumnak, ezt a központi költségvetés és az önkormányzat 90%-10%-os arányban finanszírozza. Normatív támogatásra jogosultak továbbá azok is, akik a központi adósságkezelési szolgáltatásban vesznek részt. A helyi lakásfenntartási támogatást az önkormányzatok nyújthatják, egyrészt kiegészítésként a normatív támogatáshoz, másrészt pedig az általuk meghatározott jogosultsági kör részére önállóan is, és a támogatást továbbra is a helyi költségvetésből finanszírozzák. Mindhárom típusú LFT-re vonatkozik, hogy összege nem lehet alacsonyabb havi 2 500 Ft-nál.

A normatív lakásfenntartási támogatás azoknak jár, akik jövedelme nem haladja meg a mindenkori öregségi nyugdíjminimum 150%-át, és a lakáskiadásokra jövedelmük több mint 25%-át költik. (A módosítás ezt a hányadot 20%-ra mérsékelte.) A támogatást hátralékosok is kaphatják. Módosították az elismert lakásfenntartási költségeket is, ezt az egy négyzetméterre jutó összeggel határozták meg (2004-ben 400 Ft/nm.), és mértékét évente a költségvetési törvényben rögzítik. (Ez az összeg 2005–2008-ban 425 Ft/nm volt, 2009–2010-ben pedig 450 Ft/nm.)

Az elismert lakásnagyságot a szociális törvény rögzíti, amely:

- egy személy esetén 35 nm;
- két személy esetén 45 nm;
- három személy esetén 55 nm;
- négy személy esetén 65 nm, és minden további személy esetén újabb 5-5 nm.

Az ezeknél kisebb lakásokban lakók esetében a lakás tényleges alapterülete vehető figyelembe.

A támogatás egy hónapra eső összege a lakásfenntartás elismert havi költségének 30%-a, ha a jogosult háztartásában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj

mindenkori legkisebb összegének 50%-át. Az ennél magasabb jövedelmű háztartások támogatását egy képlet szerint differenciálták, a jövedelem függvényében.

A normatív lakásfenntartási támogatás bevezetésének célja az volt, hogy a legalacsonyabb jövedelmű rétegek számára központi szabályozás útján garantálja a támogatás elérését a sok esetben kirekesztő helyi szabályozásokkal szemben. A helyi önkormányzati célok érvényesítésére, a speciális helyzetek figyelembevételére, a helyi jövedelmi, demográfiai és lakás-összetételbeli sajátosságok miatt, szabályozott keretek között, a kiegészítő jellegű helyi lakásfenntartási támogatás nyújtásának lehetősége ad módot.

A változtatás másfelől azért jelentős, mert a meghatározott jövedelemszint alatt élő családok nem a tényleges lakásfenntartási kiadásaik, hanem a lakásfenntartás törvényben megállapított, elismert költsége alapján váltak jogosulttá az ellátásra. Ennek eredményeként azok a legnehezebb körülmények között élők is megkaphatták a támogatást, akik nem tudnak megfelelő lakásfenntartási költséget igazolni (pl. mert nem fűtenek). A családnagyságtól függően meghatározásra került egy elismert lakásnagyság, ez, és az elismert fajlagos költség alapján számítható ki a lakásfenntartás elismert költsége. Amennyiben az így kalkulált költség meghaladja a háztartás jövedelmének 20%-át, akkor a támogatást meg kell állapítani az önkormányzatnak. A normatív lakásfenntartási támogatás rendszere – ellentétben a korábbi szabályozással – kiszámíthatóvá tette az ellátáshoz való hozzájutást és a támogatás mértékét, ezen túl biztosította az egyenlő esélyű hozzáférést, hiszen ettől fogva valamennyi településen azonos szabályok szerint kellett biztosítani a normatív támogatást.

A reformot követően 2005-re (a 2003. évihez képest) megkétszereződött a támogatásban részesülők száma, és megnégyszereződött az erre fordított kiadás. A támogatás ezáltal a háztartások közel 8%-át érte el, ugyanakkor még így is csak a rászorulóknak szűkebb köre jutott hozzá, különösen annak fényében, hogy a háztartások mintegy 13%-ának (kb. 500 ezer háztartás) volt lakásfenntartási kiadásokkal kapcsolatos hátraléka egy 2003-as felmérésen alapuló becslés³ szerint.

1. táblázat

A lakásfenntartási támogatás igénybevételének főbb mutatói (1993–2008)

Lakásfenntartási támogatás, év	A támogatásban részesített személyek száma			A támogatási esetek száma		
	pénzbeli	természetbeni	együtt	pénzbeli	természetbeni	együtt
1993	35 362	19 075	..	49 753	23 552	73 305
1994	56 492	25 944	..	370 557	166 895	537 452
1995	182 121	53 642	234 727	757 914	280 070	1 037 984
1996	175 479	61 721	236 559	661 575	332 847	994 422
1997	206 403	95 078	296 280	600 147	416 221	1 016 368
1998	167 238	102 754	268 721	612 599	578 595	1 191 194
1999	134 232	82 863	211 876	577 970	470 498	1 048 468
2000	126 254	72 210	197 032	533 827	427 229	961 056
2001	113 949	70 465	183 220	526 841	430 338	957 179
2002	109 411	67 193	175 055	462 631	380 681	843 312
2003	88 120	61 072	148 232	384 332	369 148	753 480
2004	123 430	75 976	196 619	632 507	556 386	1 188 893
2005	211 715	94 052	302 893	1 448 021	694 617	2 142 638
2006	258 160	94 633	349 088	2 118 811	823 645	2 942 456
2007	253 719	93 320	343 193	2 226 777	821 442	3 048 219
2008	230 479	97 081	325 899	2 042 544	856 216	2 898 760

Forrás: KSH, Szociális Statisztikai Évkönyvek

A 2004–2008 közötti időszakot vizsgálva megállapítható, hogy a normatív, központi szabályozás alapján garantált támogatás érte el leginkább a rászorulókat, az ilyen módon támogatásban részesítettek száma több mint kétszeresére, a támogatási esetek száma pedig több mint háromszorosára növekedett. Az önkormányzatok által kiegészítő jelleggel, vagy

méltányosságból nyújtott lakásfenntartási támogatási forma a kezdeti nekibuzdulás után visszaszorult, kb. 70 ezer háztartás kapott ilyen támogatást 2008-ban, a támogatási esetek számának mérsékelt növekedése mellett.

Korábbi vizsgálatában Győri Péter a támogatás elterjedtségét és összegét illetően is jelentős különbséget talált a települések között. A 10 000 lakosnál kisebb településeken a háztartások 31–37 ezreléke jutott hozzá a támogatáshoz, és az alacsony hozzájutási arány igen alacsony támogatási összeggel párosult. A 10 000–100 000 lakosú települési csoportban volt a legmagasabb a hozzájutási arány, a háztartások 61–77 ezreléke részesült a támogatásban, és a két-háromszor nagyobb összegek jutottak egy-egy támogatott háztartáshoz. Az egyes településtípusokon belül is közel ötszörös eltérés mutatkozott, amit semmiképpen nem magyaráz az egyes települések közötti gazdasági különbség, vagy akár a lakásfenntartás problémájának eltérő súlya. Mindez azt mutatta, hogy a „települési lejtő” mellett a pillanatnyi helyi viszonyok határozták meg, hogy – a lakóhelytől függően – kinek mekkora esélye van arra, hogy támogatásban részesüljön lakása fenntartásához, de azt is, hogy milyen értékben fog támogatást kapni (Győri 2003).

2. táblázat

A lakásfenntartási támogatás népességnagyság szerinti főbb igénybevételi mutatói (2004–2008)

Lakásfenntartási támogatásban részesített személyek száma népességnagyság szerint		2004	2005	2006	2007	2008
0–1 999 fős (2385 település) 1 685 260 fő (lakosságárány: 16,81%)	Pénzbeli	26 390	62 562	76 591	74 396	74 488
	Természetbeni	2 531	6 630	6 342	6 518	3 460
<i>A településtípuson élők aránya a támogatottak között:</i>		14,70%	22,60%	23,50%	23,58%	23,80%
2 000–9 999 fős (623 település) 2 393 030 fő (lakosságárány: 23,85%)	Pénzbeli	38 978	73 501	91 267	91 266	83 482
	Természetbeni	5 580	8 731	7 599	7 568	9 010
<i>A településtípuson élők aránya a támogatottak között:</i>		22,66%	27,00%	28,00%	28,80%	28,25%
10 000–39 999 fős (122 település) 2 268 630 fő (lakosságárány: 22,61%)	Pénzbeli	32 578	43 272	52 658	50 657	43 563
	Természetbeni	23 461	29 540	28 622	27 277	28 288
<i>A településtípuson élők aránya a támogatottak között:</i>		28,50%	24,00%	23,00%	22,71%	22,00%
40 000 és több fős (21 település) 1 971 850 fő (lakosságárány: 19,66%)	Pénzbeli	9 310	12 899	17 318	16 479	14 561
	Természetbeni	33 816	37 883	39 502	38 451	42 442
<i>A településtípuson élők aránya a támogatottak között:</i>		21,93%	16,40%	16,20%	16,00%	17,35%
Budapest 1 712 210 fő (lakosságárány: 17,07%)	Pénzbeli	16 174	19 481	20 326	19 389	14 210
	Természetbeni	10 588	11 268	12 568	11 192	13 881
<i>A településen élők aránya a támogatottak között:</i>		13,61%	10,00%	9,30%	8,91%	8,60%
Támogatott személyek száma összesen (100%)		196 619	302 893	349 088	343 193	325 899
Pénzbeli támogatás aránya az adott évben:		62,77%	69,90%	73,95%	73,90%	70,70%
Természetbeni támogatás aránya az adott évben:		37,23%	30,10%	26,05%	26,10%	29,30%

Forrás: KSH, TEIR

A normatív lakásfenntartási támogatás bevezetésének köszönhetően az ellátás a területi esetlegességektől függetlenül „terül szét”, és leginkább a háztartások jellemzőitől (jövedelem, lakásnagyság), illetve az elismert lakásköltségtől függően kerül a rászorulókhöz. Az igénybevétel aránya 2008-ra a 10 000 fő alatti lakosság számú településeken a legnagyobb, a 10 000–40 000 fő közötti településeken a lakosság arányának megfelelő, a 40 000 fő fölötti településeken csökkenő mértékű, Budapesten pedig jelentősen, a lakosságárány felére csökkent a támogatást igénybe vevők aránya.

A támogatás összegét vizsgálva az is látható (a részletes táblázatokat terjedelmi okokból nem közöljük), hogy a különböző településtípusok között mind az egy főre jutó átlagos összeg, mind a támogatási esetek számát tekintve kiegyensúlyozódtak a támogatás jellemzői 2008-ra, és az országos statisztikai átlag körül szóródnak, de az évi egy támogatottra jutó átlagos összeg a 10 000 fő alatti településeken magasabb.

3. táblázat

A lakásfenntartási támogatásra felhasznált összeg (2003–2008)

Lakásfenntartási támogatás, év	A támogatásban részesített személyek		A támogatási esetek száma	Az egy támogatottra jutó esetek száma	Az ezer lakásra jutó támogatottak száma	Felhasznált összeg, ezer Ft	Egy főre jutó átlagos összeg	
	száma	tízezer lakosra jutó aránya					Ft	előző év = 100,0
2003	148 232	146,3	753 480	5,1	35,9	3 538 595	23 872	111
2004	196 619	194,7	1 188 893	6,0	47,6	5 767 570	29 334	123
2005	302 893	300,6	2 142 638	7,1	72,0	12 062 534	39 824	136
2006	349 088	346,6	2 942 456	8,4	82,4	16 668 368	47 748	120
2007	343 193	341,3	3 048 219	8,9	81,0	17 809 754	51 894	109
2008	325 899	324,7	2 898 760	8,9	76,3	16 554 132	50 795	98

Annak ellenére, hogy a normatív LFT bevezetését követően a kiadások 2003 és 2008 között 3,5 milliárdról 16,5 milliárd forintra növekedtek, a támogatás nem teszi lehetővé, hogy egy társadalmilag elfogadható szintű lakás fenntartásának költségeihez az alacsony jövedelmű csoportok számottevő hozzájárulást kapjanak, hiszen a támogatás összege a lakáskiadásoknak csak igen kis hányadát fedezi. 2008-ban az egy támogatottra (háztartásra) jutó éves támogatási összeg (beleértve a méltányosságból és a kiegészítő jelleggel adott támogatásokat is) alig haladta meg az 50 000 Ft-ot, ami egy lakásra átlagosan kb. havi 4200 Ft-os támogatást jelent a legalsó jövedelmi csoportokba tartozó háztartásokban. Az átlagos havi lakáskiadások ezt az összeget többszörösen meghaladják a legalacsonyabb jövedelmű háztartásokban is.

A támogatás átalakításához szükséges főbb módosítások

Az elemzések a lakásfenntartási támogatás jelenlegi rendszerének két főbb hiányosságára mutatnak rá. Egyrészt arra, hogy az alacsony jövedelemhatár miatt az öregségi nyugdíjminimum másfélszeresével rendelkező csoportok – mivel körükben magasabb a jövedelem 25%-át meghaladó lakáskiadással rendelkezők aránya – rosszabb helyzetbe kerülnek, mint a támogatottak a támogatás megszerzése után. Másrészt arra, hogy a normatív lakásfenntartási támogatás nem veszi figyelembe a fajlagos költségeknek a lakáshasználat jellegétől függő különbségeit. A tényleges lakásköltség a lakás jellemzőitől függően lényegesen különbözhet.

„A fajlagos lakhatási költségek (»rezszi«) három tényező alapján térnek jelentősen el egymástól: (a) az alapterület nagysága, (b) lakástípus és (c) a fűtés módja. A 40 nm alatti lakások esetében az egy négyzetméterre jutó költség több mint kétszerese a 70 nm feletti lakásokénak. A másik tényező, amely alapvetően a településtípusok közötti különbséget is magyarázza, a lakástípus, és ezen belül a többlakásos (10-nél kevesebb lakás és 10 vagy annál több lakás) versus családi és sorház, valamint a fűtés módja. A távfűtéses lakások fajlagos rezsije közel kétszerese (506 Ft/nm/hó) a hagyományos családi és sorház (255 Ft/nm/hó) rezsijének [2006-ban]” – állapítják meg a Városkutatás Kft. munkatársai (Hegedüs–Somogyi–Teller 2008).

A lakásfenntartási támogatás jelenlegi szisztémáját vizsgálva a támogatás elveit, számítási módszerét, mértékét és hatékonyságát illetően hat főbb problémát különíthetünk el:

1.) Az *elismert lakásnagyság* szociális törvényben rögzített mértékén változtatni szükséges, és a szabályozás megfogalmazását is pontosítani kell, mert az a jelenlegi formájában lehetőséget ad a háztartások egy részének a támogatásból való mechanikus kizárására. A törvényben rögzített mértéknél nagyobb lakásokban élő háztartások sok esetben nem kaphatnak normatív támogatást a nem egységes jogértelmezés miatt. (Ennek számosságára nem lehet következtetni az adatokból, de a gyakorlatban dolgozók sok olyan

elutasító határozattal találkozhatnak, amelynek indoka a szabályozásban levő mértéket meghaladó lakásnagyság. Ezzel is összefüggésben van az a jelenség, hogy a helyi támogatási rendeletek a törvényben szabályozottnál általában nagyobb lakás-alapterületet ismernek el.) Másfelől az elismert lakásnagyság felső határát is szabályozni szükséges a fenntartható, racionális lakáshasználat előmozdítása érdekében. Az „extrém” nagyságú lakásokban lakó, rászoruló (kényszer-) tulajdonosok, illetve bérlők támogatását a helyi (kiegészítő) szabályozások alapján lehetne biztosítani.

A különböző jövedelmi decilisekbe tartozó háztartások lakáshasználatáról vélhetően már csak a 2011. évi népszámlálás fog pontosabb adatokkal szolgálni. A korábbi népszámlálás óta nagyarányú változások zajlottak le, mind a háztartások jövedelmi helyzete, mind összetétele, mind lakáshasználata szempontjából. A 2001-es népszámlálás az 1 szobás lakásoknál 20, a kétszobásoknál 34, a háromszobásoknál 48, a négyszobásoknál 64, az ötszobásoknál 79, a hat és több szobás lakásoknál pedig 103 nm-es átlagos szoba-alapterületet rögzített. A KSH népszámlálási adatai szerint már 2001-ben is 1 fő volt az egy szobára jutó személyek száma országos átlagban, mára ez az átlag 0,9 fő/lakószoba körül alakul.

A HKF⁴ 2007-es adatai alapján az alsó két jövedelemdecilisben, ahol az egy főre eső nettó havi jövedelem még nem éri el, vagy éppen eléri az öregségi nyugdíjminimum akkori összegének (27 130 Ft) másfélszeresét, a háztartások átlagos taglétszáma 3,99–3,47 főig terjed, a lakások átlagos alapterülete pedig 73,6–78,9 nm-ig. (Ld. Függelék. *A háztartások fogyasztásának színvonala és szerkezete, 2007. c. táblázat.*) A támogatás a 2007. évben az említett jövedelmi csoportba eső kb. 533 ezer háztartás 64 %-át érte el csupán.

A HKF 2006. évi adatai alapján⁵ az átlagos lakásnagyság mind az összes háztartás, mind a jövedelmük alapján támogatható háztartások körében lényegesen nagyobb, mint amit a törvényben rögzített elismert lakásnagyság jelenleg támogathatónak ítél. A rendelkezés, jelenlegi formájában, túl sokakat zárhat ki a támogatásból az alsó jövedelmi csoportokba tartozó, statisztikailag megfogható, átlagos lakásjellemzőkkel rendelkező háztartások közül.

4. táblázat

A lakások átlagos alapterület szerinti megoszlása szobaszám és háztartásnagyság szerint

Szobaszám	Összes háztartás		Alsó 4 decilis			Elismert lakásnagyság, nm
	Átlag nm.	Elemszám*	Háztartástípus	Átlag nm.	Elemszám*	
1 szobás	40,4	316 117	1 fős	54,12	142 180	35
1,5–2,0 szobás	65,58	1 835 300	2 fős	63,44	222 964	45
2,5–3,0 szobás	92,21	1 188 005	3 fős	76,28	300 424	55
3,5–4,0 szobás	119,6	244 604	4 fős	82,66	371 573	65
5,0 szobás	147,39	61 789	5 fős	87,08	151 157	70
6,0 szobás	178,84	15 633	6 vagy több	87,48	76 790	75
Összesen	77,52	3 661 448	Összesen	75,37	1 265 088	

* súlyozott elemszám

Forrás: KSH, HKF 2006 alapján saját csoportosítás

A támogatás a rászorulóknak nagyobb csoportját érné el, és egyben lehetővé tenné csak a méltányolható lakásköltségek egy részének átvállalását is, ha a központi szabályozás úgy módosulna (az 1993. évi III. törvényben, a továbbiakban Szt.), hogy az elismert lakásnagyság elsősorban a lakás szobaszámára, ezen belül pedig a méltányolható lakásnagyságra vonatkozna, az alábbiak szerint:

[Szt.] 38. § (4) A normatív lakásfenntartási támogatás esetében az elismert lakásnagyság *egyszemélyes háztartások esetén 1-2 lakószoba, több fős háztartások esetén háztartástagonként egy lakószoba, a támogatás kiszámításakor azonban*

- a) ha a háztartásban egy személy lakik, 35 nm,
- b) ha a háztartásban két személy lakik, 45 nm,

c) ha a háztartásban három személy lakik, 60 nm,
d) ha a háztartásban négy személy lakik, 70 nm,
e) ha négy személynél több lakik a háztartásban, a d) pontban megjelölt lakásnagyság és minden további személy után 10-10 nm, *vehető legfeljebb figyelembe, a fenti alapterületnél kisebb lakások esetén pedig a jogosult által lakott lakás nagysága.*

A támogatási rendszer ilyen értelmű átalakítása mellett a lakott lakás szobaszáma miatt az alacsony jövedelmük okán rászorult háztartásoknak csak kb. 9 %-a szorulna ki az ellátásból a túlzott lakásnagyság miatt, (ha pl. 1-2 fő 2,5-3 szobás, vagy 3 fő 4 szobás, ... stb. lakásban él), így az háztartások 34,5%-a (1265 ezer háztartás) kérhetne, és, a következő pontokban kifejtett módszer alapján ezek egy része, kb. 678 ezer háztartás (a háztartások 18,5%-a) *kaphatna is normatív lakásfenntartási támogatást*, amennyiben a jövedelme kimutatható, valamilyen lakhatási jogcímmel, bejelentett lakcímmel rendelkezik az adott településen, a jövedelme és a lakott lakás nagysága szerinti összefüggés alapján, 57 000 Ft-os egy főre eső jövedelemhatáron belül. Ez az arány a tisztázatlan jogviszonyok, egyéb bürokratikus okok, adott esetben a jövedelemvélelmézések miatt csökkenhet, a háztartások számának növekedése és a háztartások összetételének változásai miatt kis mértékben nőhet. (Idő közben a háztartások száma 3,6 millióról 4 millióra nőtt, kevesebben tartoznak az alsó jövedelmi decilisekbe, e csoportok egy főre eső jövedelme azonban csökkent 2006-hoz képest.)⁶

Becslésünk szerint a 18,5%-os támogatási arány környezetében összességében kb. 2-5 %-os eltolódás várható, amely alacsony kockázati szintet jelent, ugyanakkor az átalakítás következtében kétszer annyi háztartás kaphatna (és jóval jelentősebb) segítséget lakhatással kapcsolatos kiadásainak elviselhető szinten tartásához, mint a jelenlegi szisztéma szerint.

2.) A lakásfenntartás egy négyzetméterre jutó *elismert fajlagos költségének* (amely évről évre a mindenkori költségvetési törvényben kerül meghatározásra) kiszámítási módjára vonatkozó kitévelt sem a költségvetési, sem a szociális törvény, sem azok indoklása nem tartalmaz. A 2009-2010. évre megállapított 450 Ft-os egy négyzetméterre jutó elismert költség azonban nagyságrendjében megegyezik a 2008. évi HKF adatok alapján képzett átlagos lakásfenntartási költségnek az átlagos lakásnagyság egy nm-ére jutó összegével.

2008-ban a HKF alapján:

Lakásfenntartásra, háztartási energiára fordított egy főre jutó éves kiadás 167 389 Ft⁷

Háztartások átlagos taglétszáma: 2,6 fő⁸

Lakások átlagos alapterülete: 78 nm⁹

$167\,389 \cdot 2,6 : 78 = 5\,580$ Ft/nm/év, amely egy nm-re vetítve 465 Ft-os költséget jelent havonta.

Amennyiben az átlagos kiadásokból a mintában igen kis súllyal szereplő lakásbérlettel kapcsolatos költségeket levonjuk, négyzetméterenként havi 446 Ft-ot kapunk eredményül.

Ez a teljes lakásállományra vetített, átlagos lakásfenntartási kiadások alapján kalkulált összeg a lakáshasználattal kapcsolatos tényleges költségek közül a lakáshasználat jogcímével (tulajdon, önkormányzati vagy magánszemélytől bérelt lakás, albérlet) összefüggésben levő kiadáskülönbségek valódi nagyságát nem képes megmutatni.

A lakás fűtési módjából adódó kiadáskülönbségeket – a jelenlegi törvényi szabályozás összetevői miatt – kompenzálja az elismerhető lakásnagyság mértéke, amely a magasabb rezsijű, távfűtéses lakások esetén többnyire a teljes alapterületre vonatkozóan lehetővé teszi a támogatás igénybevételét (mivel a távfűtéses lakásoknak kisebb az alapterülete), így az egy háztartásra jutó energiaköltség a többi fűtési módhoz képest – ebből a szempontból –

kiegyensúlyozódik. Ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne különböző szorzót alkalmazni az eltérő fűtémódú lakások esetén, azonban ezzel itt nem kalkuláltunk.

Mindemellett, az energia-, és a lakásfenntartáshoz kapcsolódó egyéb költségek nagyarányú növekedésének¹⁰ ellensúlyozása érdekében *mára indokolt a 450 Ft-os egy négyzetméterre jutó elismert fajlagos költség legalább 500 Ft-ra emelése*, és a továbbiakban az összeg évenkénti indexálása.

2004 és 2009 között a jövedelemkiáramlás lefékeződött,¹¹ a szociális transfereket is tartalmazó egy főre jutó reáljövedelem pedig 2007-től folyamatosan csökken, a lakásfenntartás költségei azonban ebben az időszakban átlagosan 63,5%-kal nőttek. Ebből következően a lakásfenntartási költségekhez kapcsolódó hátralékok erőteljesen növekedtek a lakosság körében. (Az erre vonatkozó adatokat az adósságcsökkentési támogatást elemző részben ismertetjük.)

5. táblázat

A lakásfenntartás költségeit meghatározó egyes termékek és szolgáltatások éves fogyasztói átlagárának változása, 2003–2009

Egyes termékek és szolgáltatások éves fogyasztói átlagára (Ft)								
Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Növekedés 2004–2009 (%)
Brikett, 100kg	3 140	3 350	3 480	3 750	4 090	4 440	5 070	151,34%
Egys. fűrészelt tűzifa, 100kg	1 390	1 610	1 670	1 930	2 240	2 310	2 460	152,80%
Villamos energia, általános, 10 kWhg	270	318	338	343	383	420	449	141,19%
Villamos energia, vezérelt, 10 kWhg	133	161	176	186	226	250	266	165,22%
Vezetékes gáz, 10 m ³	410	457	491	548	757	931	1 070	234,14%
Propán-bután gáz háztartási, pal.	2 850	3 040	3 330	3 720	3 980	4 350	3 760	123,68%
Önkorm.összkomfortos lakás, m ²	147	169	185	195	218	256	284	168,05%
Társasház közös költsége, 50 m ²	7 850	9 000	9 610	10 310	10 770	11 390	12 200	135,56%
Szemétszállítás, kuka	785	881	973	1 060	1 240	1 440	1 690	191,83%
Vízdíj, m ³	172	190	209	223	252	273	300	157,89%
Csatornadíj, m ³	146	174	195	212	247	278	307	176,44%
Energiaköltség normatívája	-	400	425	425	425	425	450	112,50%
Reáljövedelem – reálbérindex (2003–) Előző év=100,0								
Egy keresőre jutó nettó nominál- átlagkereset	114,3	105,6	110,1	107,6	103	107	101,8	149,40%
Egy keresőre jutó reálkereset	109,2	98,9	106,3	103,6	95,4	100,8	97,7	111,90%
Egy főre jutó reáljövedelem	104,7	103,2	103,7	101,9	95,5	98,1

Forrás: a KSH adatai alapján saját csoportosítás

A 2008-as HKF adatok alapján¹² a háztartások 2,8%-a önkormányzattól, 3,2%-a pedig magánszemélytől bérelt bérlakásban él (összesen 6 %). A legalacsonyabb jövedelmű (alsó jövedelemdecilisekbe tartozó) háztartások az átlagnál jellemzően nagyobb arányban élnek bérlakásokban.

6. táblázat

A bérlakáshasználat aránya az alsó 5 jövedelemdecilisben

Jövedelemdecilisek	1.	2.	3.	4.	5.
Önkormányzati bérlakás bérlői	5,4	3,8	2,2	2	3
Magánszemélyektől bérelt lakás bérlői	7,1	5,4	3,4	2,9	4
Összesen	12,5	9,2	5,6	4,9	7

Forrás: KSH, HKF 2008 alapján saját csoportosítás

A lakásfenntartás költségeit erőteljesebben határozzák meg a lakáshasználat jogcíméből adódó különbségek, mint amelyek a lakástípusból és a fűtési módból következnek, hiszen az önkormányzati lakások egy négyzetméterre vetített bérleti díja megközelíti, a magánszemélyektől bérelt lakások bérleti díja pedig jelentősen meghaladja az energiaköltségek alapján kalkulált, a lakásfenntartási támogatás igénybevételekor jelenleg elismerhető fajlagos fenntartási költséget.

Fűtenie, világítania, vizet használnia mindenkinek kell, a bérlakásokban élők lakhatási költségei azonban jelentős összegű bérleti díjat is tartalmaznak, a lakástulajdonban élők lakásfenntartási költségein felül. *Az önkormányzati szociális bérlakásokban lakók egy négyzetméterre jutó lakásbérleti díjai átlagosan 250 Ft körül alakultak komfortos lakás esetén már 2008-ban is a KSH felvételei alapján, magánszemélyektől pedig nem nagyon lehet 1000 Ft/nm alatt lakást bérelni a nagyobb városokban.* A magántulajdonú bérlakások tényleges díjaira vonatkozó statisztikai adatgyűjtések nincsenek, a kínálati árakról viszonylag nagy hirdetési minta alapján (kb. 21 000 kiadó ingatlan) vezet statisztikát az ingatlan.com hirdetési portál.¹³

Az igénybevevők egyenlő esélyű hozzáféréseinek biztosítása, valamint a lakásmobilitás megkönnyítése érdekében is *indokolt* a lakásfenntartás egy négyzetméterre jutó elismert fajlagos költségének meghatározásakor *a lakásbérlet költségeihez való hozzájárulás beépítése a törvénybe*, az elismerhető lakáshasználattal kapcsolatos fenntartási kiadások körébe, *külön normatívaként, legfeljebb a tényleges költségek erejéig*:

[Szt.] 38. § (3) A normatív lakásfenntartási támogatás esetében a lakásfenntartás elismert havi költsége az elismert lakásnagyság és az egy négyzetméterre jutó elismert költség szorzata. *Az egy négyzetméterre jutó elismert költség a havi elismert energiaköltség és az elismert lakásbérleti költség összege. Az egy négyzetméterre jutó elismert havi energiaköltség 2011. évben 500 Ft. Az elismert lakásbérleti költség a szociális helyzet alapján önkormányzattól, vagy szociális szervezettől bérelt lakás, lakrész esetén havi 200 Ft/nm, magántulajdonú bérlakás esetén havi 500 Ft/nm. Ennél alacsonyabb bérleti díjak esetén legfeljebb a tényleges egy négyzetméterre eső bérleti díj összege vehető figyelembe. A 2011. évet követően az egy négyzetméterre jutó elismert havi költség összegét az éves központi költségvetésről szóló törvény – az árak várható emelkedésére figyelemmel – határozza meg.*

A szociális helyzetük alapján önkormányzattól szociális bérlakást igénybe vevő bérlői csoportok lakásbérleti díjának egy nm-re vetített, havi átlagos költségei kimutathatóak a KSH éves adatgyűjtéseiből. A szociális szervezetektől bérelt lakások, lakrészek (pl. szobabérlők háza, szociális szállás) bérleti díjai is nyilvánosak és kalkulálhatóak. A hátralékok kialakulásának megelőzése, a bérlakások fenntartásának biztosítása, valamint a bérlők fizetési képességének megerősítése érdekében, külön normatívaként, az így kimutatott egy nm-re jutó havi átlagos önkormányzati lakbér közel teljes összegét indokolt beépíteni a támogatási rendszerbe. A komfort nélküli és szükséglakások, a félkomfortos lakások, és helyenként akár a komfortos lakások lakbére is alacsonyabb lehet az átlagos normatív összegnél, ezekben az esetekben az adott lakásra eső támogatás kiszámításakor legfeljebb a tényleges egy négyzetméterre eső bérleti díj összege vehető alapul.

A magántulajdonú bérlakások bérleti díjaihoz való hozzájárulás fontos eszköz a mobilitás elősegítése és a bérlők helyzetének megerősítése érdekében, azonban a lakásbérlés teljes átlagos költségének csak egy részét indokolt normatív alapon támogatni, hogy a támogatás a jövedelmi helyzetnek megfelelő, fenntartható lakhatási forma választására vonatkozó megalapozott döntésre, a lakhatási költségek minimalizálására, energiatakarékosságra ösztönözzön.

A magántulajdonú bérlakás bérleti díjának támogatásakor szabályozni szükséges, hogy a támogatás bejelentett lakó- vagy tartózkodási hely esetén, a tényleges tartózkodási hely szerint illetékes önkormányzattól, és csak írásba foglalt bérleti szerződés alapján vehető igénybe. A támogatás igénylését indokolt akkor is elérhetővé tenni, ha az együttköltözők valamelyikének más településen beköltözhető ingatlana vagy önkormányzati bérlakása van, ebben az esetben azonban csak akkor megalapozott a támogatás biztosítása, ha a tulajdonos vagy bérlő nyilatkozik, hogy a támogatás igénybevétele esetén a más településen levő bérleti jogviszonyáról lemond, ingatlan esetén pedig vállalja az ingatlan értékesítését vagy annak bérbeadását. (Ez utóbbit a jelenlegi szabályozás szerint adómentesen lehet megtenni, amennyiben a bérbeadás a helyi önkormányzaton keresztül történik.) A nyilatkozatban vállalt határidőket úgy érdemes meghatározni, hogy az lehetővé tegye az egzisztencia kialakítását, de az eredeti lakóhelyre való visszatérést is (bérleti jogviszonyról való lemondás, ill. bérbeadás esetén pl. egy év, értékesítés esetén pl. két év). A támogatások elszívargásának csökkentése érdekében ki kell kötni továbbá, hogy a bérbeadó és a bérlő nem lehetnek egymással rokoni vagy élettársi kapcsolatban.

E lépések mentén egy méltányos, a mobilitást segítő, ugyanakkor a visszatérést is lehetővé tevő, a bérlakás-használatot ösztönző támogatási rendszer alakítható ki, amely nem utolsósorban hozzájárulhat e szektor kifehéredéséhez is.

3.) A támogatás mértékének jelenlegi számítási elvei túlnyomórészt ad hoc jellegű elemekből épülnek fel, *a számítási mód* pedig csak részben teljesíti a szakmai javaslatokban és a törvény indoklásában megfogalmazott törekvéseket, ezért ennek módosítása szükséges.

„A javaslat az elismert lakásfenntartási költségektől (vagyis a háztartás tagjainak számától, az elismert lakóterülettől) és a háztartás összjövedelmétől, ezek arányától, pontosabban ezek – egy főre jutó jövedelem függvényében – változó arányától függően határozza meg a támogatás összegét. A támogatás összegének ilyen fokozatos (»csúsztatott«) csökkenés-növekedése csökkenti a jövedelemeltitkolásra ösztönző hatást, nem mechanikusan szab jövedelemhatárt, hanem bizonyos jövedelemhatárhoz közelítve automatikusan, fokozatosan »elfogy« a támogatás nyújtható összege (eléri a minimum nyújtható 1000 Ft-ot).

Ennél is fontosabb, hogy a javasolt megoldás eredményeként a támogatásra jogosultak elsősorban a legalacsonyabb jövedelmű háztartások lesznek, illetve a támogatás összege is fokozatosan növekszik a jövedelem csökkenése függvényében, melyek együttes következményeként a teljes támogatásra fordítható források elsősorban a legalacsonyabb jövedelmű háztartásokhoz juthatnak el. Ez garancia a támogatás magas fokú célzottságának a fenntartására” – írja Győri Péter 2003-as, a reformot megelőző szakmai javaslataiban. (A támogatási elvek kialakításával kapcsolatban megfogalmazott szakmai célok a törvény indoklásába is beépültek.)¹⁴

A szociális törvény 38. § (6)-(7) bekezdései határozzák meg a normatív lakásfenntartási támogatás egy hónapra jutó összegét az alábbiak szerint:

„(6) A normatív lakásfenntartási támogatás egy hónapra jutó összege

a) a lakásfenntartás elismert havi költségének 30%-a, ha a jogosult háztartásában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 50%-át,

b) az a) pont szerinti mértéket meghaladó egy főre jutó havi jövedelem esetén a lakásfenntartás elismert havi költségének és a támogatás mértékének (a továbbiakban: TM) szorzata, de nem kevesebb, mint 2500 forint. A támogatás összegét 100 forintra kerekítve kell meghatározni.

(7) A (6) bekezdés b) pontja szerinti TM kiszámítása a következő módon történik:

$$TM = 0,3 - \frac{J - 0,5 NYM}{NYM} \times 0,15,$$

ahol a J a jogosult háztartásában egy főre jutó havi jövedelmet, az NYM pedig az öregségi nyugdíj mindenkorai legkisebb összegét jelöli. A TM-et századra kerekítve kell meghatározni.”

A támogatás mértékének kiszámítására alkalmazott képlet olyan (oda nem illőnek tekinthető) elemeket tartalmaz, mint pl. a nyugdíjminimum fele, illetve összege, amely a jövedelemhatár meghatározására szolgáló fő szabályozó, értelmetlen azt a képletben is alkalmazni. Egy jól kialakított rés-képlet önmagában is biztosítani képes a fenti képlettől várt támogatási elveket.

A rés-képletre épülő modell minden háztartástól elvárja, hogy a jövedelem meghatározott százalékát lakhatásra költse, és amennyiben a tényleges lakásköltségek ennél nagyobbak, a különbséget a támogatási program fedezi. A modell abból a feltevésből indul ki, hogy a rászorultság nem ugrásszerűen, hanem fokozatosan változik, és ezért mind a támogatás nagysága, mind a jogosultság tekintetében fokozatos átmenetet biztosít.

„A rés-képlet felé való elmozdulás növeli a lakásfenntartási támogatás lakáspolitikai szerepét, hiszen [a jelenleginél] sokkal erősebben ösztönöz a lakásállományon belüli rétegződés racionalizálódására és a lakással kapcsolatos kiadások (közszolgáltatások, energia, stb.) kontrolljára.” (Hegedüs–Somogyi–Teller, 2008)

Közösségi és igazgatási szempontból is fontos, hogy a támogatás alapkiszámítási módja egyszerű, és az érintettek számára átlátható legyen. Az alábbi támogatási alapképlet teljesíti ezeket az elvárásokat, ugyanakkor arra is alkalmas, hogy a képletbe a későbbiekben, szükség szerint egyéb paraméterek is beépíthetők legyenek.

A javasolt támogatási képlet:

$$T = (ELN * ELK * FE) - HJ * 0,2$$

ahol

T a támogatás összege;

ELN az elismert lakásnagyság négyzetméterben;

ELK az (egy négyzetméterre jutó) elismert lakásköltség

FE a fogyasztási egység egy főre eső mértéke (a háztartás fogyasztási szerkezetét kifejező arányszám (ld. 1993. év III. tv. 4. § (1) n) pont);

HJ a háztartás összes jövedelme.

Mivel a különböző méretű háztartások megélhetéséhez szükséges költségek a háztartás méretével nem azonos arányban növekszenek, a pótlólagos háztartástagokat egy bizonyos, egynél kisebb együtthatóval korrigált fogyasztási súly segítségével veszik tekintetbe a nemzetközi statisztikai összehasonlítások. Ez a számítási metódus a KSH létminimum számításai mellett (más súlyokkal) a szociális törvénybe is bekerült (pl. az aktív korúak ellátásának kiszámításánál).

A lakásfenntartási támogatás összegének kiszámításakor az ekvivalens jövedelemmel való számítás helyett egyszerűbb és célszerűbb lenne a háztartás tényleges összjövedelmével számolni a bevételi oldalon, a fogyasztási egység arányszámával pedig, a háztartás elismert lakáskiadásainak meghatározásakor.

Az alábbiakban néhány jellemző családtípus támogatásának kalkulációja látható, a fenti számítási mód és elismert lakásköltség alapulvételével, mindhárom lakáshasználati módra vonatkozóan, amennyiben a jelenlegi, 28.500 Ft-os nyugdíjminimum kétszeresének megfelelő egy főre jutó jövedelem a támogatás beengedési jövedelemhatára.

7. táblázat

A támogatás havi összege az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján, csak energiatámogatás (500 Ft/nm) esetén

A háztartás összes jövedelme	HJ * 0,2	1 fő, 35 nm (ELN * ELK * FE) = 17 500	2 fő, 45 nm (ELN * ELK * FE) = 21 375	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm (ELN * ELK * FE) = 27 000	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm (ELN * ELK * FE) = 30 625	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm (ELN * ELK * FE) = 33 600
20 000	4 000	13 500	17 375	23 000	26 625	29 600
40 000	8 000	9 500	13 375	19 000	22 625	25 600
57 000	11 400	6 100	9 975	15 600	19 225	22 200
80 000	16 000	0	5 375	11 000	14 625	17 600
100 000	20 000		1 375	7 000	10 625	13 600
114 000	22 800		0	4 200	7 825	10 800
130 000	26 000			1 000	4 625	7 600
140 000	28 000			0	2 625	5 600
150 000	30 000				625	3 600
160 000	32 000				0	1 600
171 000	34 200					0

Forrás: saját számítás

A táblázatban világosszürke színnel az öregségi nyugdíjminimum többszöröseinek sorait jelöltük, amelyek a különböző taglétszámú háztartások jövedelemhatárait mutatják. Sötétszürke színnel azok a cellák vannak megjelölve, ahol a támogatás igénybevételét megghiúsíthatja a szociális törvényben található jövedelemvéelmezés lehetősége (mivel az adott jövedelmi szinten a kalkulált lakásköltségek meghaladják a háztartás jövedelmének felét).¹⁵ Kérdés, hogy ebben a mezőben a jövedelemhez társított lakáshasználat racionális-e, de valószínűsíthető, hogy amennyiben a szabályozásban a jövedelem véelmezésének lehetősége benne marad, ilyen nagyságú támogatások csak elenyésző számban, extrém élethelyzetekben kerülhetnek megállapításra.

8. táblázat

A támogatás havi összege az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján, önkormányzati bérlakás (700 Ft/nm) esetén

A háztartás összes jövedelme	HJ * 0,2	1 fő, 35 nm (ELN * ELK * FE) = 24 500	2 fő, 45 nm (ELN * ELK * FE) = 29 925	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm (ELN * ELK * FE) = 37 800	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm (ELN * ELK * FE) = 42 875	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm (ELN * ELK * FE) = 47 040
20 000	4 000	20 500	25 925	33 800	38 875	43 040
42 750	8 550	15 950	21 375	29 250	34 325	38 490
57 000	11 400	13 100	18 525	26 400	31 475	35 640
80 000	16 000	0	13 925	21 800	26 875	31 040
100 000	20 000		9 925	17 800	22 875	27 040
114 000	22 800		7 125	15 000	20 075	24 240
130 000	26 000		0	11 800	16 875	21 040
140 000	28 000			9 800	14 875	19 040
150 000	30 000			7 800	12 875	17 040
160 000	32 000			5 800	10 875	15 040
171 000	34 200			3 600	8 675	12 840
180 000	36 000			(1 800)	6 875	11 040
190 000	38 000			0	4 875	9 040
199 500	39 900			0	2 975	7 140

210 000	42 000				875	5 040
220 000	44 000				0	3 040
228 000	45 600				0	1 440

Forrás: saját számítás

Az önkormányzati bérlakásban lakó, szociális bérleti díjat fizető háztartásokra eső támogatási összegek az önkormányzati lakások kiegészítő normatívája miatt egységesen magasabbak. A koncepció az önkormányzati bérlakások „kiegészítő normatívája” esetén sem támogatja a teljes (a KSH 2008. évi lakbéradatai alapján kb. 226,- Ft/nm-es) átlagos költséget, ennél alacsonyabb bérleti díj esetén pedig legfeljebb a tényleges egy négyzetméterre eső költség vehető figyelembe.

9. táblázat

A támogatás havi összege az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján, magántulajdonú bérlakás (1000 Ft/nm) esetén

A háztartás összes jövedelme	HJ * 0,2	1 fő, 35 nm (ELN * ELK * FE) = 35 000	2 fő, 45 nm (ELN * ELK * FE) = 42 750	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm (ELN * ELK * FE) = 54 000	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm (ELN * ELK * FE) = 61 250	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm (ELN * ELK * FE) = 67 200
20 000	4 000	31 000	38 750	50 000	57 250	63 200
40 000	8 000	27 000	34 750	46 000	53 250	59 200
57 000	11 400	23 600	31 350	42 600	49 850	55 800
80 000	16 000	0	26 750	38 000	45 250	51 200
100 000	20 000		22 750	34 000	41 250	47 200
114 000	22 800		19 950	31 200	38 450	44 400
130 000	26 000		0	28 000	35 250	41 200
140 000	28 000			26 000	33 250	39 200
150 000	30 000			24 000	31 250	37 200
160 000	32 000			22 000	29 250	35 200
171 000	34 200			19 800	27 050	33 000
180 000	36 000			(18 000)	25 250	31 200
190 000	38 000			0	23 250	29 200
199 500	39 900				21 350	27 300
210 000	42 000				19 250	25 200
220 000	44 000				17 250	23 200
228 000	45 600				15 650	21 600
240 000	48 000				(13 250)	19 200
250 000	50 000				0	17 200
260 000	52 000				0	15 200
270 000	54 000					13 200
280 000	56 000					11 200
285 000	57 000					10 200

Forrás: saját számítás

A magántulajdonú bérlakások bérlőinek támogatását nehezítheti, hogy a tulajdonosok egy része elzárkózik a bérleti szerződés írásba foglalásától, és a bérlők lakcímbejelentése szintén nem elfogadott ebben a szűrkezőnőben. E szokásjog fennmaradásához nem kíván hozzájárulni a program, célja a bérlők megerősítése, emellett azonban hosszú távon másodlagos eredménye lehet a magánbérleti szektor kifehéredéséhez való hozzájárulás is. A fentiek miatt azonban, amennyiben a lakbérbevételek adózási szabályai változatlanok maradnak, a magántulajdonú lakások bérlői rövidtávon, várhatóan statisztikai arányukat alul múltán tudják csak a támogatást igénybe venni.

A modell alapján kialakított támogatási konstrukció központi szabályozás esetén biztosítja a támogatásra jogosultak számára az egyenlő esélyű hozzáférést, a jövedelmi helyzet és a különböző lakáshasználati módok méltányos figyelembe vételét, a támogatás jövedelmi

csoportok közötti igazságos megoszlását és a méltányolható lakásköltségekhez való jelentősebb mértékű hozzájárulást.

A különböző összetételű és jövedelmi helyzetű háztartások támogatásának alakulásáról szóló alábbi (10.) táblázat jól illusztrálja a fenti támogatási elvek hatását a támogatás igénybevétele után a háztartásoknál maradó jövedelmekre:

10. táblázat

A támogatás alakulása az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján,

csak energiatámogatás (500 Ft/nm) esetén a különböző jövedelmű és összetételű háztartásokban

Háztartástípus	1 fő, 35 nm	2 fő, 45 nm	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm
A háztartás jövedelme	28 500	57 000	85 500	114 000	142 500
Elismert lakásköltség	-17 500	-21 375	-24 750	-28 437	-29 400
Támogatás összege	1800	9 975	9 900	7 825	5 100
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	22 800	22 800	23 550	23 347	23 640
A háztartás jövedelme	35 000	70 000	105 000	140 000	175 000
Elismert lakásköltség	-17 500	-21 375	-24 750	-28 437	-29 400
Támogatás összege	10 500	7 375	6 000	7 825	0
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	28 000	28 000	28 750	29 847	29 120
A háztartás jövedelme	40 000	80 000	120 000	160 000	200 000
Elismert lakásköltség	-17 500	-21 375	-24 750	-28 437	-29 400
Támogatás összege	9 500	5 375	3 000	0	0
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	32 000	32 000	32 750	32 890	34 120
A háztartás jövedelme	45 000	90 000	135 000	180 000	225 000
Elismert lakásköltség	-17 500	-21 375	-24 750	-28 437	-29 400
Támogatás összege	8500	3375	0	0	0
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	36 000	36 000	36 750	37 890	39 120
A háztartás jövedelme	57 000	114 000	171 000	228 000	285 000
Elismert lakásköltség	-17 500	-21 375	-24 750	-28 437	-29 400
Támogatás összege	6100	0	0	0	0
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	45 600	46 312	48 750	49 890	51 120

Forrás: saját számítás

11. táblázat

A támogatás alakulása az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján, önkormányzati bérlakás (700,- Ft/nm) esetén a különböző jövedelmű és összetételű háztartásokban

Háztartástípus	1 fő, 35 nm	2 fő, 45 nm	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm
A háztartás jövedelme	28 500	57 000	85 500	114 000	142 500
Elismert lakásköltség	-24 500	-29 925	-37 800	-42 875	-47 040
Támogatás összege	18 800	18 525	20 700	20 075	18 540
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	22 800	22 800	22 800	22 800	22 800
A háztartás jövedelme	35 000	70 000	105 000	140 000	175 000
Elismert lakásköltség	-24 500	-29 925	-37 800	-42 875	-47 040
Támogatás összege	17 500	15 925	16 800	14 875	12 040
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	28 000	28 000	28 000	28 000	28 000

<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>40 000</i>	<i>80 000</i>	<i>120 000</i>	<i>160 000</i>	<i>200 000</i>
Elismert lakásköltség	-24 500	-29 925	-37 800	-42 875	-47 040
Támogatás összege	16 500	13 925	13 800	10 875	7 040
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	32 000	32 000	32 000	32 000	32 000
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>45 000</i>	<i>90 000</i>	<i>135 000</i>	<i>180 000</i>	<i>225 000</i>
Elismert lakásköltség	-24 500	-29 925	-37 800	-42 875	-47 040
Támogatás összege	15 500	11 925	10 800	6 875	2 040
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	36 000	36 000	36 000	36 000	36 000
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>57 000</i>	<i>114 000</i>	<i>171 000</i>	<i>228 000</i>	<i>285 000</i>
Elismert lakásköltség	-24 500	-29 925	-37 800	-42 875	-47 040
Támogatás összege	13 100	7 125	3 600	0	0
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	45 600	45 600	45 600	46 281,25	47 592

Forrás: saját számítás

12. táblázat

A támogatás alakulása az elismert maximális lakásnagyság és a fogyasztási egység alapján, magántulajdonú bérletkés (1000 Ft/nm) esetén a különböző jövedelmű és összetételű háztartásokban

Háztartástípus	1 fő, 35 nm	2 fő, 45 nm	2 felnőtt, 1 kiskorú, 60 nm	2 felnőtt, 2 kiskorú, 70 nm	2 felnőtt, 3 kiskorú, 80 nm
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>35 000</i>	<i>70 000</i>	<i>105 000</i>	<i>140 000</i>	<i>175 000</i>
Elismert lakásköltség	-35 000	-42 750	-54 000	-61 250	-67 200
Támogatás összege	28 000	28 750	33 000	33 250	32 200
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	28 000	28 000	28 000	28 000	28 000
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>40 000</i>	<i>80 000</i>	<i>120 000</i>	<i>160 000</i>	<i>200 000</i>
Elismert lakásköltség	-35 000	-42 750	-54 000	-61 250	-67 200
Támogatás összege	27 000	26 750	30 000	29 250	27 200
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	32 000	32 000	32 000	32 000	32 000
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>45 000</i>	<i>90 000</i>	<i>135 000</i>	<i>180 000</i>	<i>225 000</i>
Elismert lakásköltség	-35 000	-42 750	-54 000	-61 250	-67 200
Támogatás összege	26 000	24 750	27 000	25 250	22 200
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	36 000	36 000	36 000	36 000	36 000
<i>A háztartás jövedelme</i>	<i>57 000</i>	<i>114 000</i>	<i>171 000</i>	<i>228 000</i>	<i>285 000</i>
Elismert lakásköltség	-35 000	-42 750	-54 000	-61 250	-67 200
Támogatás összege	23 600	19 950	19 800	15 650	10 200
Egy főre jutó jövedelem a támogatás után	45 600	45 600	45 600	45 600	45 600

Forrás: saját számítás

A táblázatokból jól látszik, hogy a fenti támogatási elvek érvényesülése esetén a különböző jövedelmi helyzetű, különböző összetételű, és egymástól eltérő lakáshasználati jogcímű háztartások között a támogatással a háztartásoknál marad, létfenntartásra fordítható jövedelem erőteljes kiegyenlítődése érhető el az azonos egy főre jutó jövedelmű csoportoknál, feltételezve, hogy jól közelíthető a háztartás valós jövedelme.

A magasabb belépő jövedelmű háztartásoknál a csökkenő mértékű támogatás ellenére is magasabb összegű létfenntartásra fordítható jövedelem marad, mint az alacsonyabb jövedelmű háztartásoknál, mégpedig közel a beérkező jövedelem különbségének arányában.

4.) A támogatási rendszer átalakításának az is célja, hogy a lakásfenntartási gondokkal küzdő legrászorultabb rétegek *nagyobb arányban juthassanak* lakhatásuk biztonságának megőrzését segítő támogatáshoz.

Az alsó 4 jövedelemdecilisbe tartozó háztartásoknál az átlagos egy főre eső jövedelem az öregségi nyugdíjminimum kétszerese alatt van. Legnagyobb arányban e csoport tagjai számára jelent problémát a lakhatás folyamatos költségeinek megfizetése, az éves átlagos lakhatási kiadások esetükben érik el, vagy haladják meg az éves nettó jövedelem 20 %-át (ld. Függelék), amely ezen a jövedelemszinten megfizethetőségi problémát jelent. Megfizethetőségi probléma akkor áll elő, ha a lakhatás folyamatos költségeinek megfizetésére a háztartások csak annak árán képesek, hogy más alapvető szükségleteikről mondanak le, ellenkező esetben a lakhatásuk biztonságát veszélyeztető hátralékok alakulnak ki. A nemzetközi gyakorlat szerint megfizethetőségi problémát a háztartási jövedelem 30%-a feletti lakhatási kiadás jelent. A Városkutató Kft. munkatársai szerint a magyar háztartások több mint 20%-a fizet ennél többet lakhatási költségekre (Hegedüs–Eszenyi–Somogyi–Teller 2009).

Ez a tény indokolja, az előző pontban tárgyalt változtatások pedig feltételezik *a jogosultsági jövedelemhatár felemelését, az öregségi nyugdíjminimum kétszeresének megfelelő (57 000) mértékű egy főre jutó jövedelemre.*

A beengedési jövedelemhatár ezt meghaladó emelése egy későbbi lépésben lehet indokolt, amelyhez szükség lehet a beérkező támogatási igények pontosabb megismerésére.

Ugyanakkor a támogatások alakulását modellező táblázatokból az is látható, hogy – e paraméterek mentén – az elismerhető lakásköltségeken alapuló támogatási összegek az 57 000 Ft-os egy főre jutó jövedelemhatárhoz közeledve csökkennek le olyan mértékűre (1000 Ft, és főleg a legnagyobb kör által igénybe vehető energiatámogatásnál), amely alatt már nem nyújtható támogatás.

A lakásfenntartást segítő támogatások céljára rendelt források értékének megőrzése, a források koncentrációja és a támogatás magas fokú célzottsága segítheti a leghatékonyabban a lakhatás biztonságának megőrzését a legrosszabb jövedelmi helyzetű családoknál. A nagy területre szétszórt támogatás elaprózódva a támogatási rendszer jelenlegi működésének hiányosságait termelné újra.

5.) Feltétlenül lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy egy, a költségekhez és a háztartások teherviselő képességéhez jobban illeszkedő, emelt összegű, preventív lakásfenntartási támogatási konstrukció működtetése során a támogatás ténylegesen a lakhatási költségeket csökkentse a legrászorultabb lakossági csoportok számára. A lakhatási költségek terheinek csökkentése, a hátralékok kialakulásának megelőzése és a támogatás leghatékonyabb cél szerinti felhasználása akkor garantálható a leginkább, ha *a támogatás természetbeni formában*, egyenesen a bérbeadók, a társasházak, illetve a vezetékes gáz, áram, víz- és csatornahasználat, szemétszállítás, távhőszolgáltatás, központi fűtés díjaként, a szolgáltató közműcégek számlájára kerül átutalásra, a jogosult nevére. Így a támogatás az igénylők számára *költségcsökkentő tényezőként*, egyéni fogyasztói (vevőkód szerinti) alszámlájukon való jóváírásként *válik felhasználhatóvá.*

A lakásfenntartási támogatás természetbeni formában való felhasználására lehetőséget ad a szociális törvény 47. §. (1) bekezdésének *b)* pontja. A fentiek érdekében ennek a pontnak a módosítása, a (3) bekezdés kiegészítése, valamint a különböző lakásfenntartással kapcsolatos költségek prioritásának szabályozása miatt e szakasz egy új (7) ponttal való kiegészítése válik szükségessé, az alábbiak szerint:

[Szt] 47. § (1) Egyes szociális rászorultságtól függő pénzbeli ellátások egészben vagy részben természetbeni szociális ellátás formájában is nyújthatók. Természetbeni szociális ellátásként nyújtható

a) a rendszeres szociális segély, a (2) bekezdésben meghatározott mértékben és feltételek fennállása esetén,

b) a lakásfenntartási támogatás *teljes összege, a (7) bekezdésben meghatározottak szerint,*

c) az átmeneti segély,

d) a temetési segély.

(2) (...)

(3) Természetbeni ellátás különösen az élelmiszer, a tankönyv, a tüzelő segély, *a lakbér illetve lakáshasználati díj, a társasházi közös költség, a közüzemi díjak, illetve a gyermekintézmények térítési díjának kifizetése, valamint a családi szükségletek kielégítését szolgáló, gazdálkodást segítő támogatás.*

(4) (...)

(5) (...)

(6) (...)

(7) *A 38-39. § szerinti lakásfenntartási támogatást a lakhatás biztonságának megőrzése érdekében, a szolgáltató felé történő utalással, első sorban arra a lakáshasználattal összefüggésben felmerülő díjra kell fordítani, amelynek hátraléka leginkább veszélyeztetné a jogosult lakhatási feltételeit.*

a) önkormányzattól, szociális szervezettől a szociális helyzet alapján bérelt lakások, lakrészek bérlői esetében elsősorban a lakbérbeszedésre jogosult szervhez, a lakbérbeszedésre jogosult szerv által kiszámlázott lakbér és különszolgáltatások díja összegéig, a fennmaradó támogatást a jogosult nyilatkozata szerint egyéb közműszolgáltatók részére,

b) magántulajdonban levő, a tulajdonostól bérelt lakás, lakrész bérlői esetében elsősorban a lakás tulajdonosának a bérleti szerződésben, vagy nyilatkozatban megadott bankszámlaszámára, a bérleti díj és különszolgáltatások díja összegéig, a fennmaradó támogatást a jogosult nyilatkozata szerint egyéb közműszolgáltatók részére,

c) magántulajdonban levő társasházi lakások tulajdonosai, hasznélvezői esetében a társasház részére a közös költség összegéig, a fennmaradó támogatást a jogosult nyilatkozata szerint egyéb közműszolgáltatók részére,

d) magántulajdonban levő lakások tulajdonosai, hasznélvezői esetében a támogatást a jogosult nyilatkozata szerinti közműszolgáltatók részére, a fennmaradó támogatást tüzelőutalvány formájában,

e) azokban az esetekben, ahol az a)-d) pontokban meghatározott utalási kötelezettség teljesítésén túl a támogatásból maradvány keletkezik, -az ügyfél jogos érdekének figyelembe vételével- az önkormányzat a fennmaradó rész, illetve a teljes támogatási összeg postai úton való utalásáról rendelkezhet.

6.) Végül, a lakásvesztések tömegessé válásának elkerülése érdekében *a jövedelempótló, jövedelemkiegészítő pénzbeli támogatásokat azok alacsony, az alapvető szükségleteket is csak alig fedező mértékük miatt össze kell kapcsolni a lakásfenntartási támogatással.* Különösen

indokolt ez a rendszeres pénzellátásban részesülő, idős koruk, egészségi állapotuk miatt munkaképtelen személyek és családjaik, illetve az alacsony jövedelmű, gyermekes családok esetén.

13. táblázat

Egyes szociális ellátások igénybevételeinek főbb adatai

Ellátás	Ellátásban részesülők száma	Az ellátás havi átlagos összege	Jövedelemhatár	Felülvizsgálat
Időskorúak járadéka	6 305	26 677	ÖNYM 80%-a	2 évente
Rendszeres szociális segély	71 816	26 817	FE * ÖNYM * 0,9	2 évente
Ápolási díj	55 200	27 439	ÖNYM 100, 130, ill. 80%-a	2 évente
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény	553 664	Étkeztetés + évente 2 * 5000 Ft	ÖNYM 140, ill. 130%-a	évente
Összesen	686 985			

Forrás: KSH, Szociális Statisztikai Évkönyv 2009., ill. saját kiegészítések

A modell alapján a fenti kör számára, lakhatásuk biztonsága érdekében, az alapellátás megállapításakor vagy felülvizsgálatakor *egy igazgatási eljárás* belül meg kell vizsgálni a lakásfenntartási támogatásra való jogosultságot, és a feltételek fennállása esetén határozatot kell hozni a lakásfenntartási támogatásról is. Ez az eljárási mód nem csak garantálja a támogatás elérését a legalacsonyabb jövedelmű családok számára, de egyszerűsíti az ügyintézkést, csökkenti a kérelmek, ügyiratok számát is.

A fent javasolt modell várható eredményeit, illetve költségeit a HKF 2006-os felvételei alapján vettük számba, a jelenlegi rendszer 2009. évi adataival¹⁶ összehasonlítva (14. táblázat).

14. táblázat

A támogatások jelenlegi és javasolt modellje

Modellek	A támogatott háztartások száma	A támogatott háztartások aránya	Egy támogatottra jutó átlagos évi összeg	Összes támogatás éves összege (Mrd Ft)
A támogatás jelenlegi formája (a 2009. évi adatok alapján)	338 894	8,50%	52 253	17 708,23
Személyenként 1 lakószoba, és a jelenleg elismert lakásnégyzetméter estén, ha $[T = (ELN * ELK * FE) - HJ * 0,25]$	281 539	7,70%	90 599	25 507,17
A program által javasolt lakásnagyság estén, ha $[T = (ELN * ELK * FE) - HJ * 0,25]$	284 643	7,77%	105 064	29 905,77
Személyenként 1 lakószoba, és a jelenleg elismert lakásnégyzetméter estén, ha $[T = (ELN * ELK * FE) - HJ * 0,2]$	514 195	14,04%	87 557	45 021,44
A program által javasolt lakásnagyság estén, ha $[T = (ELN * ELK * FE) - HJ * 0,2]$	678 073	18,52%	81 973	55 583,68

Forrás: saját számítás (az összesített nagyságrendekre vonatkozó részletszámításokat területi okokból nem közöljük)

A táblázatból látható, hogy a javasolt modell alapján kialakított támogatási konstrukció a legrászorultabb háztartások nagyobb részét képes elérni, és lakásköltségeikhez jelentősebb mértékű hozzájárulást nyújt, mint a jelenlegi szabályok szerinti ellátás. A táblázatban szereplő nagyságrendű kiadások arra az „ideális” állapotra vonatkoznak, amikor a jogosultak többsége igényli, és minden érintett az elismerhető lakásnagyság maximumára igénybe is tudja venni a támogatást, így a túltervezés miatt bizonyosan vannak tartalékok a rendszerben.

A konstrukciók közötti összehasonlítást saját számítások alapján, néhány sajátos jövedelmi és lakáshelyzetben levő lakossági csoport támogatásának alakulása mentén is bemutatjuk:

15. táblázat

A támogatások jelenlegi és javasolt modellje sajátos jövedelmi és lakáshelyzetű csoportoknál

Háztartástípus	A háztartás jövedelme	Egy főre jutó jövedelem	Havi normatív LFT a jelenlegi szabályok szerint	Havi normatív LFT a jelenlegi módosítás értelmében ¹⁷	Havi LFT a javasolt modell szerint
Egyedülálló, 30 nm-es lakás, RSZS	28 500	28 500	3000	3 000	9 300
Egyedülálló, 2 szobás ház, időskorúak járadéka	28 500	28 500	3500	3 500	11 800
Egyedülálló, 30 nm-es lakás, nyugdíj	57 000	57 000	0	2 500	3 600
Egyedülálló, 2 szobás ház, nyugdíj	68000	68000	0	2 500	0
1 szülő, 2 gyerek, 54 nm-es lakás, (gyes + családi pótlék)	56 675	18 892	6 800	6 600	13 000
1 szülő, 2 gyerek, 60 nm-es lakás, (minimálbér + családi pótlék + tartásdíj)	121 679	40 560	4 000	3 600	2 700
2 szülő, 3 gyerek, 71 nm-es lakás, (minimálbér + gyermeknevelési támogatás + családi pótlék)	137 154	27 431	7 300	6 400	2 400
2 szülő, 3 gyerek, 80 nm-es önkormányzati lakás (2 bér + családi pótlék)	214 000	42 800	0	3 400	5 000
2 szülő, 3 gyerek, 120 nm-es ház (2 bér + családi pótlék)	288 000	57 600	0	0	0

Forrás: saját számítás

A táblázatból látható, hogy a javasolt modell rugalmasabban alkalmazható, a támogatás a valóságos lakáshelyzet és a jövedelmi helyzet együttes alakulását követi, míg a jelenlegi rendszer egy elképzelt háztartásnagysághoz való minimális lakásnagyság párosítása mentén rugalmatlan, és a jövedelemhatár felemelése önmagában sem a támogatás mértéke, sem célzottsága szempontjából nem hoz jó irányú változásokat. Nagyobb körre kiterjedő, a valóságos lakhatási költségek terheihez erőteljesebben hozzájáruló támogatás az elismert lakásnagyság, az elismert lakásköltség és a beengedési jövedelemhatár arányos, de együttes mozgásával érhető el.

A javasolt konstrukció *forrásai* a jelenlegi lakásfenntartást segítő támogatásokra (a lakásfenntartási támogatásra, a gázár- és távhőtámogatásra, és részben az adósságcsökkentési támogatásra) fordított összegek (16. táblázat).

16. táblázat

A lakásfenntartást segítő támogatásokra fordított összegek

	2007		2008		2009	
	Támogatásban részesített személyek száma	Összes támogatás, millió Ft	Támogatásban részesített személyek száma	Összes támogatás, millió Ft	Támogatásban részesített személyek száma	Összes támogatás, millió Ft
Lakásfenntartási támogatás	343 193	17 809,75	325 899	16 554,13	338 894	17 708,23

Gázár-támogatás	2 096 723	110 223,50	2 191 560	75 632,80	2 023 488	63 700,00
Adósságsökken- tési támogatás	8 649	757,14	10 440	911,37	13 603	1 159,84
Összesen	--	128 790,40	--	93 098,31	--	82 568,07

Forrás: KSH, MÁK

A tanulmány második részét, az adósságkezelési szolgáltatás átalakítására, illetve a lakossági hátralékok adósságkonszolidációjára vonatkozó javaslatokat a következő lapszámban közöljük.

Függelék

A háztartások fogyasztásának színvonala és szerkezete, 2007¹⁸

Jövedelemdecilisek	1	2	3	4
Háztartások száma	248 300	285 350	305 860	332 320
Személyek száma	990 866	990 983	990 560	992 594
Háztartások átlagos taglétszáma	3,99	3,47	3,24	2,99
A lakások megoszlása a szobák száma szerint, %				
Egyhelyiséges, félszobás	1,6	1	1,9	0,4
Egyszobás	16,7	12,7	8	10,3
Másfél szobás	19,4	20,2	18,8	16,3
Kétszobás	28,8	26,5	27,1	27,8
Két- és félszobás	15,4	16,1	17,4	19,1
Három és annál több szobás	18,2	23,5	26,9	26,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Lakások átlagos alapterülete (nm)	73,6	78,9	81,5	80,3
A lakások megoszlása a fűtés módja szerint, %				
Nincs fűtés	0	0,1	0	0,5
Távfűtés	8,8	8,8	11,4	12,2
Épület egyedi kazánfűtése	1,2	2,4	2,7	3
Lakás egyedi kazánfűtése	22,3	33,6	37,2	35,9
Egyedi helyiségfűtés gázzal	23,3	27,4	30,4	31,6
Egyedi helyiségfűtés villannyal	0,6	0,2	0,7	0,9
Egyedi helyiségfűtés: hagyományos (szén, fa, olaj)	43,9	27,3	17,7	16,1
Összesen	100	100	100	100

Az egy főre jutó éves lakásfenntartási kiadások részletezése COICOP-csoportosítás szerint, 2007				
Lakásbérleti díj	7 525	5 507	4 981	5 297
Lakáskarbantartáshoz anyagok	5 032	6 659	7 841	7 107
Lakás-karbantartási és -javítási szolgáltatások	2 276	3 731	3 505	5 251
Lakáskarbantartás, -javítás összesen	7 309	10 391	11 346	12 358
Vízellátás	6 366	7 859	9 194	9 100
Szemétszállítás	2 158	2 831	3 060	3 373
Szennyvízelvezetés	4 132	5 532	7 013	7 429
Máshova nem sorolt lakásslolgáltatások	3 256	4 750	6 050	6 923
Vízellátás és egyéb szolgáltatások összesen	15 913	20 971	25 317	26 825
Elektromos energia	24 549	30 333	31 755	34 287
Gáz, vezetékes	11 923	18 572	22 994	26 452
Palackos, gáz	4 616	4 072	3 407	3 124
Folyékony tüzelőanyagok	0	0	2	0
Szilárd tüzelőanyagok	10 807	9 725	9 591	9 592
Központi fűtés, távhő	3 014	4 518	5 879	7 359

Elektromos energia, gáz és egyéb tüzelőanyagok összesen	54 909	67 219	73 628	80 814
Lakásfenntartás, háztartási energia, összesen	85 655	104 088	115 272	125 295
Egy háztartásra jutó éves lakásfenntartási kiadások	341 763	361 185	373 481	374 632
Egy háztartásra jutó havi lakásfenntartási kiadások	28 480	30 099	31 123	31 219
Egy főre jutó nettó éves jövedelem	324 395	491 511	592 186	677 104
Egy főre jutó nettó havi jövedelem	27 033	40 960	49 350	56 425
Lakásfenntartási költségek, az éves nettó jövedelem %-ában	26,40%	21,18%	19,47%	18,50%

Irodalom

Czike Klára – Vass Péter (1998): *Gyorsjelentés a díjhátralék(osok)ról*. Budapest, Szociális Szakmai Szövetség.

Györi Péter (2003): *Javaslat a lakhatás biztonságát erősítő egyes szabályozási lépések tematikájára, programjára*. Budapest.

Györi Péter (2006): *Jelentés a magyarországi hajléktalanügyi politika alakulásáról*. FEANTSA Országjelentés, 2006.

Györi Péter – Maróthy Márta (2007): *Merre tovább? Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei*. Budapest.

Györi Péter (2009): *Hálózat Alapítvány 2009. február. Tájékoztató anyag, kézirat*.

Györi Péter (2009): *A lakhatás biztonságát megerősítő, szükséges válságkezelő lépések*. Kézirat.

Habitat for Humanity Magyarország (2010): *Lakhatási szegénység és lakáspolitikai – diagnózis és ajánlások*. http://www.habitat.hu/files/0602_lak%C3%A1spolitikai%C3%A1ll%C3%A1sfoglal%C3%A1s_Habitat_final.pdf

Hegedüs J. – Somogyi E. (2007): *A hazai lakástámogatási rendszer leírása és elemzése*. H. n.

Hegedüs J. – Somogyi E. (2007): *Reformjavaslatok egy korszerű szociális lakáspolitikai kialakítására*. Városkutatás Kft., 2007. október.

Hegedüs J. – Somogyi E. – Teller N. (2008): *Reformjavaslatok egy korszerű szociális lakáspolitikai kialakítására*. Városkutatás Kft., 2008. április.

Hegedüs J. – Eszenyi O. – Somogyi E. – Teller N.: *Lakhatási szükségletek Magyarországon*. Városkutatás Kft., 2009. május.

Hegedüs J.: *Lakáspolitikai és társadalmi kirekesztődés – az elmúlt 20 év lakáspolitikai tanulságai*. Előadás, Budapest, 2009.

Herpai Balázs (2008): *Adósságkezelési szolgáltatás – a központi szabályozás tapasztalatai*. In *Az adósságkezelési szolgáltatás 5 éve c. évkönyv*. Szeged, 2008.

Herpai Balázs (2010): *A lakossági díjhátralékok alakulása egy felmérés tükrében*. *Esély*, 2010. 6. sz.

Keresőképtelenség a táppénz tükrében. OEP, Elemzési, Orvosszakértői és Szakmai Ellenőrzési Főosztály, Budapest, 2010. április.

König Éva (2006): *Adósságkezelés: sikerek és kudarcok*. *Esély*, 2006. 1. sz.

KSH, Szociális Statisztikai Évkönyvek.

Mózer Péter (1998): Javaslatok a lakossági adósságkezelésre irányuló támogatási rendszer szabályozására. Budapest, kézirat.

Vitál Attila (2007): Lakhatási gondokkal küzdők szociális szolgáltatásainak irányelvei.

Kézirat.

¹Jegyzetek

1993. III. törvény 38. § (4) bek., közlönyállapot, Magyar Közlöny 1993/4. szám.
- ² A lakásfenntartási támogatás főbb szabályozási tényezőit, gyakorlati dilemmáit a helyi szabályozások vizsgálata alapján részletesen feldolgozza Győri Péter: Javaslat a lakhatás biztonságát erősítő egyes szabályozási lépések tematikájára, programjára c. munkája (Készült a SZOLID Program keretében, Budapest, 2003.)
- ³ 2003 decemberében a szociális tárca adatgyűjtést folytatott a 3 hónapot meghaladó áram-, gáz- és távhő-szolgáltatással kapcsolatos tartozásokról, illetve az OTP-nél az 1993-ig felvett hitelekkel kapcsolatos adósság állományról.
- ⁴ A KSH minden évben valamivel több mint tízezer háztartás részvételével készíti el a háztartási költségvetési felvételt (HKF), amelynek összefoglaló eredményeit a Családi költségvetés adattár (2000-től Háztartásstatisztikai Évkönyv) című, évente megjelenő kiadványsorozatban publikálja.
- ⁵ A HKF 2006. évi adatai közül, a különböző jövedelmi csoportokba tartozó háztartások lakásnagysággal kapcsolatos adatait a Városkutatás Kft. munkatársai bocsátották rendelkezésünkre, nélkülözhetetlen segítségüket ezúton is köszönjük.
- ⁶ http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,447530&_dad=portal&_schema=PORTAL#
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablf08_01_01a.html
- ⁷ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablf08_01_04b.html
- ⁸ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablf08_01_01b.html
- ⁹ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablf08_01_02b.html?353
- ¹⁰ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsf003b.html
- ¹¹ http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt007.html
- ¹² http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablf08_01_02a.html
- ¹³ http://ingatlan.com/index.php?page=kiado_statisztika illetve
http://ingatlan.com/index.php?page=kiado_statisztika_vidék
- ¹⁴ Részlet az egyes szociális tárgyú törvények módosításáról szóló, 2004. évi CXXXVI. Törvény indoklásából
- ¹⁵ 1993. évi III. Tv., 10. § (6).
- ¹⁶ A KSH által az LFT-ről közölt adat ez esetben torzít, mert összesített adatokat tartalmaz, a normatív mellett a helyi, méltányosságból megállapított támogatások adatait is.
- ¹⁷ 2010. évi CLXXI. tv. 7. §, Magyar Közlöny 2011. évi 1. sz.
- ¹⁸ http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,660791&_dad=portal&_schema=PORTAL

Scharle Ágota

A foglalkoztatási rehabilitáció hazai támogatásai és eredményessége

Sokan tudják, hogy Magyarországon sok a rokkantnyugdíjas, és talán azt is, hogy aki beteg vagy fogyatékos, az nehezen talál munkát. Az elmúlt öt évben a támogatási rendszer több elemét is átalakították: az egyik cél az érintettek helyzetének javítása, a társadalmi befogadásuk segítése, a másik pedig a növekvő kiadások megzabolázása volt. A legtöbbet a megváltozott munkaképességű emberek bértámogatására költjük. Bértámogatást 2005 óta csak olyan munkáltatók kaphatnak, amelyek rendelkeznek a rehabilitációhoz szükséges szakértelemmel is: ezt a cégek formálisan teljesítik is, de többségük szegregált módon (az ép dolgozóktól elkülönítve) foglalkoztat, és nem nyújt a nyílt munkapiaci elhelyezkedést közvetlenül segítő szolgáltatásokat. Ezzel szemben a rehabilitációs szolgáltatók lényegesen eredményesebbek: a hozzájuk kerülő ügyfelek 30–50-szer nagyobb eséllyel kerülnek állásba, mint a támogatott foglalkoztatók alkalmazottai. A legjobb szolgáltatók ügyfeleik 33–49%-át a nyílt munkapiacra tudják elhelyezni. Az igazi integrációhoz további lépésekre lesz szükség: a foglalkoztatási támogatások fokozatos leépítésére, a szolgáltatások bővítésére és jobb ösztönzőkre. Ennek mikéntjére teszünk ajánlásokat az Országos Foglalkoztatási Alap (OFA) támogatásával készült adatfelvétel és [elemzés](#) eredményei alapján.

Magyarországon az aktív korú (15–64 éves) népesség közel 14%-a valamilyen, a munkavégzést korlátozó betegséggel vagy fogyatékossgal él. Ennek a közel egymilliós csoportnak a háromnegyede valamilyen ellátást kap, és kevesebb mint negyedük dolgozik. A nem dolgozók közül több mint 140 ezren szeretnének, de nem tudnak munkába állni, a jelenlegi rehabilitációs támogatási rendszer azonban csak 40-50 ezer embernek biztosít támogatott munkahelyet.

A Budapest Intézet 2010-ben, az OFA támogatásával végzett kutatása azt vizsgálta, hogy a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatását segítő különféle állami támogatások jelenlegi rendszere mennyire eredményes, és mennyiben segíti az érintettek munkapiaci integrációját. Ehhez a 2009-ben foglalkoztatási rehabilitációs célú támogatásban részesített szervezetek rehabilitációs tevékenységéről gyűjtöttünk adatokat szervezeti és egyéni szinten, 2010 júliusa és 2011 januárja között. A kutatási jelentés teljes terjedelmében elérhető a Budapest Intézet honlapján, ebben a cikkben csak a főbb tanulságait foglaljuk össze (Scharle 2011).

A rehabilitáció és a foglalkoztatási szint összefüggése

Az elmúlt öt évben a támogatási rendszer több elemét is átalakították annak érdekében, hogy az megfeleljen az uniós szabályoknak, hatékonyabb legyen, és jobban segítse a megváltozott munkaképességű népesség integrált foglalkoztatását. Csökkenteni kellett a korábbi, a bér akár 300%-át is elérő támogatási arányt, ami – azon túl, hogy sokba került – az uniós szabályok szerint túlzott piaci előnyhöz juttatta a támogatott munkáltatókat. Egyúttal pedig növelni kellett az integrált foglalkoztatásra való ösztönzést.

Az integrált foglalkoztatás két okból is fontos: egyrészt a fogyatékos vagy tartósan beteg embereknek állapotuk (vagy a környezet idegenkedése) miatt könnyen beszűkül a társas élete, ennek pedig az egyik legjobb ellenszere, ha egészséges emberekkel együtt, integrált munkahelyen

dolgozhatnak. Másrészt, akit sikerül a nyílt munkapiacra, azaz nem támogatott állásban elhelyezni, az támogatottból járulékfizetővé válik, ami a saját anyagi helyzete, önbecsülése és az államháztartás szempontjából is a legjobb megoldás.

A reformok nyomán az állami dotáció mértéke csökkent ugyan, de a súlya nem: a foglalkoztatási rehabilitációra szánt évi 60 milliárd forint legnagyobb része továbbra is szegregált munkahelyeket finanszíroz, és alig néhány milliárdot fordít a költségvetés a nyílt munkapiaci elhelyezkedést segítő szolgáltatásokra. A támogatások több mint felét 65 olyan szervezet kapja, amelyekben a dolgozók 60-100%-a megváltozott munkaképességű.

A régóta működő foglalkoztatók közül 21 (mint ún. védett szervezet) zárt pályázaton keresztül kap a többiekénél magasabb támogatást, a többi munkáltató egy állami tanúsítvány megszerzése után igényelhet bértámogatást, illetve költségkompenzációt. Ehhez igazolniuk kell, hogy dolgozóik legalább 40%-a (kiemelt tanúsítvány esetén 50%-a) megváltozott munkaképességű; hogy tudják biztosítani a munkahely akadálymentességét, és azt a szakmai tudást (gyógypedagógus, orvos, pszichológus, munkapiaci tanácsadó), ami a rehabilitációhoz szükséges. A bértámogatásra évente kell pályázni, három évig jár, és sok esetben meghosszabbítható. A támogatás mértéke 40 és 100% között mozoghat: nagyobb, ha a dolgozó munkavégző képességében nagyobb a károsodás, ha a cég kiemelt tanúsítvánnyal rendelkezik, vagy ha nonprofit tevékenységet végez.

A szolgáltatásokat kétféleképp támogatja az állam: uniós forrásokból a munkaügyi kirendeltségek szerződhetnek szolgáltatókkal, amelyek az álláskeresésre kötelezett rehabilitációs járadékosoknak segítenek megfelelő munkahelyet találni, illetve évente pályázati alapon ad támogatást a hasonló feladatokat ellátó nonprofit szolgáltatóknak. Ezek többnyire magánkezdeményezéssel létrehozott alapítványok, amelyek saját erőből, vagy hasonló nemzetközi szervezetek segítségével dolgozták ki a rehabilitáció módszereit. A munkavállalók számára tájékoztatást adnak, állapot- és szükségletfelmérést, egyéni fejlesztést végeznek, segítséget nyújtanak a megfelelő képzés megtalálásához, a megfelelő munkakör kiválasztásához, munkakipróbálást, gyakorlati képzést, betanítást biztosítanak, kiközvetítik őket a munkáltatókhoz, segítenek beilleszkedni az új munkahelyen és megoldani az első néhány hónap során felmerülő problémákat. A munkáltatókat tájékoztatják a nyílt piaci foglalkoztatás lehetőségeiről, felméri és tanácsot adnak a munkahely fogyatékoságnak megfelelő akadálymentesítéséhez, felkészítik a segítő személyt, érzékenyítik a munkáltatót és a leendő munkatársakat.

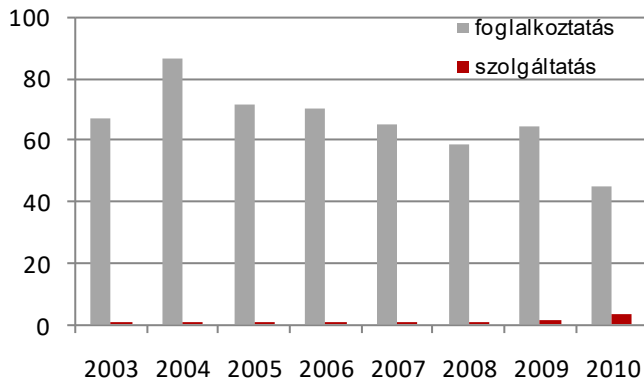
A nyílt munkapiaci, integrált elhelyezkedésre kevés ösztönzést ad a mai rendszer. A bértámogatás nem függ attól, hogy a munkáltató hány dolgozóját tudta sikerrel rehabilitálni és elhelyezni a nyílt munkaerőpiacon. A munkáltatónak csak azt kell igazolnia (a tanúsítvány igénylésekor és két- háromévente, a felülvizsgálatkor), hogy rendelkezik a szükséges felszereléssel és szakemberekkel – hogy a gyakorlatban kit rehabilitált, azt nem. A szolgáltatók esetében jobb a helyzet: egyrészt a szervezetek alapítói gyakran maguk is érintettek, például olyan szülők, akik felnőtté vált értelmi fogyatékos gyermeküknek akartak értelmes munkahelyet találni, és az állami ellátások hiányosságait látva alapítottak civil szervezetet. Másrészt, a támogatási pályázatokon általában előírnak valamilyen sikermutatót, és a teljes támogatást csak akkor fizetik ki, ha az teljesült. Ezen a téren elsősorban a kapacitások növelésére és arra lenne szükség, hogy a foglalkoztatási és az orvosi (egészségügyi) rehabilitáció jobban össze legyen hangolva.

Ösztönzők hiányában a védett és a kiemelt tanúsítvánnyal rendelkező munkáltatók többsége – bár formálisan teljesíti a jogszabályi előírásokat – szegregáltan foglalkoztatja megváltozott

munkaképességű dolgozóit, és nem nyújt a nyílt munkapiaci elhelyezkedést közvetlenül segítő szolgáltatásokat. A rehabilitációs szolgáltatók viszont kutatásunk szerint eredményesek: a hozzájuk kerülő ügyfelek 30-50-szer nagyobb eséllyel kerülnek állásba, mint a támogatott foglalkoztatók (hasonló mértékben fogyatékos) alkalmazottai. A legjobb szolgáltatók ügyfeleik 33–49%-át a nyílt munkapiacon tudják elhelyezni.

1. ábra

A foglalkoztatási rehabilitáció költségvetési támogatása (2010. évi Mrd forint)

Forrás: Saját számítás költségvetési zárszámadások és Pulay 2009 alapján

A szolgáltatók esetében az egy sikeres elhelyezésre jutó átlagos állami támogatás évi 600 ezer forint, ha minden elhelyezkedést, és 1,3 millió forint, ha csak a nyílt munkapiaci elhelyezkedést tekintjük rehabilitációs teljesítménynek. Ez utóbbi nagyjából annyi, mint amit évente egy védett munkahely fenntartására fordít a költségvetés. Tehát egy védett munkahely folyamatos támogatásának átcsoportosítása a szolgáltatások felé évente legalább egy megváltozott munkaképességű ügyfél nyílt munkapiaci állásba kerülését tudná finanszírozni. A nem támogatott munkahelyen dolgozók járulékbefizetése nettó állami bevételt hoz, amiből több és jobb rehabilitációs szolgáltatást lehet nyújtani, vagy akár más fontos kormányzati kiadást finanszírozni.

Hogyan lenne javítható a rehabilitációs rendszer eredményessége?

Az integrált foglalkoztatás növelése érdekében a rehabilitációs szolgáltatások (1) mennyiségét, (2) hozzáférhetőségét, (3) eredményességét és (4) minőségét is javítani kellene. Ehhez olyan átalakítás szükséges, amely egyfelől erősebb és hatásosabb ösztönzőket épít a finanszírozási rendszerbe, a közjó szempontjából hatékonyabb tevékenységek felé tereli a források elosztását, megoldja az eredmények folyamatos ellenőrzését, és mindezt fokozatosan, ahol lehet, az érintettek bevonásával valósítja meg.

Az eddigi hazai szabályozási kísérletek szerény eredményei alapján a viszonylag szigorú akkreditáció és a rehabilitációs eredménytől független finanszírozás kombinációja nem ad elegendő ösztönzést a munkáltatóknak az érdemi rehabilitációra. Ezért javasoljuk a részben eredményen alapuló finanszírozás bevezetését minden rehabilitációs forma esetében.

- minden rehabilitációs foglalkoztatási támogatás (bér vagy költségkompenzáció) fokozatosan

emelkedő arányban (és a végén legalább 10%-ban) függjön az elért rehabilitációs teljesítménytől. A védett szervezeteknél a nyílt munkapiaci elhelyezés elvárt aránya 2014-ig fokozatosan emelkedjen 0-ról legalább 3%-ra;

- a szolgáltatások állami támogatása fokozatosan emelkedő (2014-ben már 15%-os) mértékben függjön az elért teljesítménytől;
- mindehhez a munkáltatótól kilépő dolgozók, illetve a szolgáltatók ügyfeleinek (legalább néhány hónapos) követésére is alkalmas monitoring rendszer kell.

Az eredményesség és a jó minőség alapvetően kétféle módon biztosítható. A költségalapú finanszírozás esetében a rehabilitáció megvalósításának folyamatát részletesen szabályozza és a végrehajtást ellenőrzi az állam, a másikban az elvárt eredményt határozza meg, és a finanszírozásban ad ösztönzőket az eredményesség javítására. A magyar rendszer az előbbi módszert követte – kevés sikerrel. Ezért javasoljuk a minőségbiztosítás elmozdítását az akkreditáción alapulótól a mérésen és értékelésen alapuló rendszer felé.

- A foglalkoztatási bértámogatásnak ne legyen feltétele az akkreditáció, viszont az ilyen támogatást igénylő munkáltató kötelezően vegye igénybe a megváltozott munkaképességű dolgozó beilleszkedését segítő rehabilitációs szolgáltatásokat;
- a szolgáltatók támogatásának (de ne a pályázatnak) legyen feltétele egy egyszerű, a szervezet megbízható működését ellenőrző, ingyenes akkreditáció;
- a szolgáltatók minőségét a szakmai szervezetekkel közösen kidolgozott, a rehabilitációs teljesítményt is tükröző, folyamatos monitoringon alapuló minősítési és szakmai ellenőrzési rendszer biztosítsa;
- minden támogatási formában csökkenteni kell a támogatás megszerzésével és elszámolásával kapcsolatos adminisztrációt – de növelni kell a teljesítmény mérését szolgáló monitoringot.

A szolgáltatások bővülésének egyik korlátja, hogy nem kiszámíthatók a támogatások, viszont a működést megdrágítja a támogatásokkal járó sok adminisztráció. Ez a teher csökkenthető lenne, hiszen a szervezetek belső motivációja, elkötelezettsége is komoly ösztönző a céljaiknak megfelelő működésre, illetve, ha ezt a motivációt az eredmény szerinti díjazás is megerősíti. Ezért javasoljuk

- a nonprofit szervezeteknek nyújtott támogatások esetében a költségek részletes elszámolási kötelezettségének megszüntetését és a több éve jól működő szolgáltatók esetében minden pénzügyi elszámolási előírás jelentős egyszerűsítését;
- több évre szóló szerződések megkötését, amelyeket egyértelmű és stabil feltételekkel lehet megújítani. Ha a szervezet folyamatosan és jó minőségben teljesíti az elvárt elhelyezési arányt, akkor a megújítás legyen automatikus.

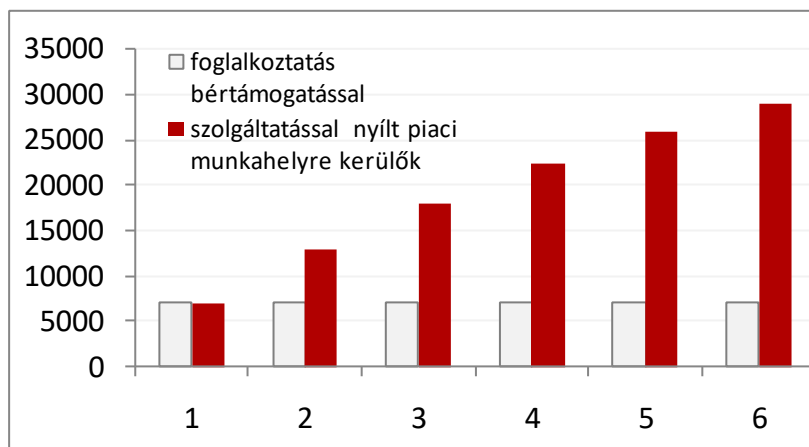
A bővülés másik (és jelenleg erősebb) korlátja a források hiánya. Ezért a rehabilitációra szánt források nagyságrendi átcsoportosítását javasoljuk a hatékonyabb rehabilitációs formák felé.

- A védett foglalkoztatás állami támogatása és a bértámogatás fokozatosan csökkenjen, a tapasztalatok folyamatos mérése mellett, több év alatt minimális szintre;
- a rehabilitációs szolgáltatásokat nyújtó szervezetek állami támogatása fokozatosan növekedjen, a tapasztalatok folyamatos mérése mellett és ezek függvényében, a mai szint többszörösére;

- a következő néhány évben külön állami források támogassák a kevésbé ellátott területeken, és ezen belül különösen a szakmai hálózathoz kapcsolódóan létesített új rehabilitációs szolgáltatókat, illetve a meglévők új területi egységeit;
- a különféle támogatások mértéke és időtartama növekvő mértékben legyen személyre szabott, az egyéni rehabilitációs (fejlesztési) és kompenzációs (a csökkent munkaképességből vagy a költségesebb életvitelből adódó) szükséglet szerint differenciált. Ehhez arra van szükség, hogy az állami foglalkoztatási szolgálatban legalább megyei szinten legyenek olyan szakemberek, akik a szükségletek mértékét (és kielégítésük költségét) képesek megbízhatóan felmérni.

2. ábra

Évi 9 Mrd forint foglalkoztatási hatása, ha (1) bértámogatásra, (2) szolgáltatásokra fordítjuk

Forrás: Budapest Intézet 2011

Tegyük egy gondolat kísérletet! Ha évente 35 ezer embernek, a rehabilitációs és más, egészségromlás alapján adható járadékot igénylőknek biztosítjuk a munkába állást segítő szolgáltatásokat (ez nagyjából a maximum kapacitás, amit középtávon érdemes kiépíteni), az nagyjából évi 9,1 Mrd forintba kerülne. Ez a negyedik évben már 22 300 fővel (+- 20%) növelné a foglalkoztatást, és a befizetett járulékok fedeznék a szolgáltatások állami támogatását. Ha ezt a védett szervezeti foglalkoztatás támogatásának csökkentéséből finanszírozzuk, az legrosszabb esetben (ha a szervezetek egyáltalán nem alkalmazkodnak) 7 ezer fővel csökkentené a foglalkoztatást, azaz akkor összesen csak 14 ezer fő körül lenne a bővülés. Ha pedig ugyanezt a 9 milliárd forintot bértámogatásra fordítjuk, akkor egyáltalán nem nő a foglalkoztatás.

Összegzésül tehát a Budapest Intézet kutatási eredményei arra utalnak, hogy a megváltozott munkaképességű népesség valódi integrációjához további lépésekre lesz szükség: a foglalkoztatási támogatások fokozatos leépítésére, a szolgáltatások bővítésére és jobb ösztönzőkre. Ennek mikéntjére tettünk részletes ajánlásokat az Országos Foglalkoztatási Alap (OFA) támogatásával készült adatfelvétel és elemzés eredményei alapján.

Hivatkozások

Budapest Intézet (2011): Mire jó a foglalkoztatási rehabilitáció? Tények és javaslatok 2011.1. Budapest Intézet.

Scharle Ágota (2011): A foglalkoztatási rehabilitáció hatékonysága. Kutatási jelentés, Budapest Intézet http://www.budapestinstitute.eu/kutatas/prj/A_foglalkoztatasi_rehabilitacio_hatekonysaga

Pulay Gyula (2009): *A megváltozott munkaképességű személyek támogatási rendszere társadalmi-gazdasági hatékonyságának vizsgálata*. Budapest, Állami Számvevőszék Kutató Intézete, 2009. Október.

Støren-Vaczy Blanka
Befogadó munkaerő-piaci stratégia Norvégiában
– Nincsenek jogok kötelezettségek nélkül

A tanulmány a norvégiai aktivizáló politikát mutatja be, ezen belül részletesebben elemzi a szociális partnerek által 2001-ben aláírt Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezményt. Norvégiában az erős gazdaság és az állami szociálpolitika számára egyszerre jelent kihívást a munkaerőhiány és az aktív korú inaktív személyek magas aránya. A norvég aktivizáló politika a 60-as évektől napjainkig folyamatosságot mutat. Jellemzője, hogy a szociális jogok és a kötelezettségek közötti kapcsolat mindenkor igazodott a munkaerő-piaci szükségletekhez, valamint, hogy a „kívül rekedtek” lehető legszélesebb körét próbálja kötelezni és bevonni az aktív intézkedésekbe. Az aktivizáló politika fő célja az esélyegyenlőség biztosítása mindenki számára, mind a munkaerőpiacon, mind a társadalmi részvételben.

Bevezetés

A hagyományos társadalmi szerződés gyengülésének egyik okaként a demográfiai változások említhetők (növekvő idős korosztály, alacsony születésszám, csökkenő aktív korú populáció stb.). Ugyanakkor a lakosság összetételének változása – más jelentős tényezőkkel egyidejűleg – hatással van a munkaerőpiac helyzetére is (pl. növekvő igény az idősgondozási szolgáltatások iránt, bizonyos ágazatokban munkaerőhiány megjelenése stb.).

A kérdés az, hogy a hagyományos társadalmi szerződés instabilitását a kormányok milyen módon tudják kezelni és kompenzálni különböző intézkedésekkel. Erre irányuló kezdeményezés lehet például a nyugdíjreform, az erőteljes családpolitika vagy nem utolsósorban az aktivizáló foglalkoztatáspolitikai.

Norvégiában az erős gazdaság és az állami szociálpolitika számára egyszerre jelent kihívást a munkaerőhiány és az aktív korú inaktív személyek magas aránya. Különösen igaz ez a megállapítás a szociális és az egészségügyi szolgáltató szektorra, ahol jórészt az idősek által generált gondozási szükségletet az állam csak nagy nehézségek árán tudja kielégíteni.

A problémákra a norvég kormányzat elsősorban az aktivizáló politika erősítésével és kiterjesztésével igyekszik megoldást kínálni.

Az aktív társadalom és az aktivizáló politika

Az „aktív társadalomnak” számos megközelítése és értelmezése létezik, egyebek között annak a kérdésnek a mentén, hogy ki és milyen módon teszi aktívvá a polgárokat, illetve milyen kapcsolat áll fenn a jogok és kötelezettségek között. Egy OECD-tanulmányban azt olvashatjuk, hogy az aktív társadalom úgy fogható fel, mint az egyetlen út a társadalmi kirekesztés és a szegénység elleni küzdelemben (OECD, 2006).¹

A különböző megközelítések közösek abban, hogy úgy vélik: a sikeres „aktív társadalom” feltétele az egyén önbizalma és önmegvalósító képessége (Halvorsen 1998). A hangsúly az

individuumon és a munkamotiváción van, így az egyén saját keresetre tesz szert, és anyagilag függetlenné válik. Ebben az összefüggésben az önbizalom és az önmegvalósítás a jóléti ellátásoktól való függés ellentéte.

Az „aktiválás” szoros összefüggésben áll a szociális védelemmel, a munkaerő-piaci részvétellel és a munkaerő-piaci programokkal.

Itt érdemes két tényezőt megemlíteni, melyek előfeltételként szolgáltak a skandináv típusú aktivizáló politikának. Az egyik maga az aktivizáló társadalmi ideál támogatottsága a lakosság legszélesebb körében. Ez magyarázható egyrészt a „munka” magas etikai értékével, másrészt azzal, hogy a munkavállalás a férfiak és a nők között egyaránt ösztönzött. A másik tényező az állam szabályozó szerepe az egyén életében, azaz a polgár nem csak természetesnek veszi, de el is várja, hogy az állam őérte legyen. Ez magában foglalja azt, hogy a skandináv országokban a lakosság elvárja az államtól, hogy minél több, választható aktív eszközt biztosítson számára. Ugyanakkor az állam kötelezettségeket ír elő az aktív kezdeményezésekben való részvételhez. Azaz állam és az egyén kapcsolatát a kölcsönösség jellemzi.

Az aktív társadalom megvalósításához járulnak hozzá az aktivizáló politikák, melyek a jóléti kezdeményezéseken alapulnak, és aszimmetriát teremtenek a jogok és a kötelezettségek között, mivel a hangsúly az egyéni kötelezettségekre kerül. Az egyénnek cselekvőnek, tudatosnak és nem utolsósorban önmegvalósítóknak kell lennie.

Az „aktivizáló politika” inkább a munkaerő-piaci kínálatra koncentrál, s kevésbé a keresletre, és a középpontjában az egyén áll. Azok a személyek, akik aktívak a munkaerőpiacon, vagy aktívan keresnek munkát, de az átalakuló gazdasági, munkaerő-piaci helyzet miatt nem találnak. A cél az, hogy az aktív kezdeményezéseken keresztül az említett személyek alkalmazkodni tudjanak (pl. képzéseken, átképzések keresztül) a munkaerő-piaci változásokhoz, és felkészültek legyenek az új kihívásokra.

Az aktív társadalom központi célja a szükséges munkaerő folyamatos biztosítása. Ez kétféle módon történhet: a munkaerőpiacra történő „*beáramlás stimulálásával*” (pl. új célcsoport „*toborzásával*”)² és a „*kiáramlás ellensúlyozásával*” (Halvorsen–Jensen 2004, 463). Az első esetben a munkaerő-piaci politika a belépést ösztönzi, többek között relatív bőkezű jóléti programokkal, ellátásokkal (bölcsőde, óvoda, idősek nappali és bentlakásos intézményei³). A kiáramlás ellensúlyozása aktív munkaerő-piaci programok (ALMP), úgymint képzések, bértámogatási vagy munkahely-megtartási programok, regionális és földrajzi mobilitást segítő politikák segítségével történik (uo.).

A norvég aktivizáló politika és a foglalkozási rehabilitáció összefüggései

A polgároknak nemcsak joguk, hanem kötelességük is dolgozni és hozzájárulni a gazdasági növekedéshez, s az adózófizetésen keresztül részt kell vállalniuk a kiterjedt közszektor finanszírozásában és azon személyek szociális támogatásában, akik a munkaerőpiacon kívül rekedtek.

A „munkát mindenkinek” célkitűzés már a 2. világháború után megjelent Norvégiában. Ez a politikai irányvonal az elmúlt pár évben – a gazdasági és demográfiai változásoknak köszönhetően – még inkább a norvég jóléti politika középpontjába került.

Míg a két világháború között, a harmincas években bekövetkezett gazdasági recesszió hatásaként a tömeges munkanélküliség volt a probléma, addig a második világháború után a munkaerőhiány vált jellemzővé Norvégiában. A 70-es évek elejéig a munkanélküliség a női munkavállalást is jelentős mértékben elősegítő, növekvő közszektornak, illetve az olajipar fejlődésének köszönhetően szinte elhanyagolható volt.

A 70-es évek második felében újra emelkedni kezdett a munkanélküliségi ráta. A strukturális munkanélküliség volt jellemző, vagyis hiányzott a kapcsolat a munkaerő által birtokolt és a piaci által igényelt végzettségek között. A strukturális munkanélküliséget képzéssel, átképzéssel és más aktív munkaerő-piaci eszközökkel próbálták kezelni; egyre bővült az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök repertoárja. Ezzel párhuzamosan megindult a munkaerő-piaci, a jóléti és az infrastrukturális szolgáltatások együttműködésének átszervezése, kiépítése. A 70-80-as évekre úgy tűnt, hogy az átszervezéssel és a munkaerő-piaci képzések beindításával megoldódnak a problémák. Ám a szociális kiadások emelkedtek, a lakosság egyre nagyobb hányada – részben vagy egészben – a munkaerőpiacon kívül rekedt; a szegények és a szociális támogatásban részesülők száma növekedett. Ennek egyrészt oka, hogy akik nem voltak jogosultak a munkanélküli ellátásra bőkezű szociális transzferben részesültek, azaz erősödtek a szociális jogok.

A 90-es években a foglalkoztatáspolitikát a politikai viták középpontjába. A cél az volt, hogy csökkenjen az inaktív személyek száma, mérséklődjének a társadalombiztosítási kiadások és a társadalmi egyenlőtlenségek. Az akkori kormány a munkaerőpiacon történő kiáramlás stimulálását tekintette legfőbb feladatának

A „workline” (arbeidlinja) szó használata, ahogy ma ismeretes, elsőként 1992-ben jelent meg a foglalkozási rehabilitációra vonatkozó kormányzati jelentésben, az úgynevezett Fehér Könyvben. (St. meld. 39. 1991-92). Ez nem jelenti azt, hogy az aktivizáló politika ne lett volna jelen korábban a norvég foglalkoztatáspolitikában, hiszen tudjuk, hogy a 60-as években már ismeretes volt ez a megközelítés. A kifejezést ebben a formában azonban az említett Fehér Könyvben használták először.

A jelentésben megfogalmazott célok leginkább a passzív ellátások csökkentésére és az aktivitási ráta növelésére irányultak. Az említett dokumentum többek között ajánlást fogalmazott meg a rokkantsági nyugdíjjogosultsági feltételeinek szigorításáról, új foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások bevezetéséről és olyan jogszabályi változásokról, amelyek lehetővé teszik a munka és a biztosítási időszak rugalmas kombinálását.

A 90-es évektől kezdődően növekedik az egyénnel szembeni *elvárás a különböző jóléti transzferek megszerzéséhez kapcsolódóan* (pl. szakmai és földrajzi mobilitás,⁴ kötelező részvétel aktív munkaerő-piaci kezdeményezésekben vagy átképzésekben, továbbképzésekben). Az aktivizáló politika a munkaerőpiacon kívül rekedtek egyre nagyobb körét (pl. a bevándorlókat) próbálta megcélozni és bevonni a programokba. Ez azt is jelenti, hogy egyre nagyobb csoport szembesül azzal az elvárással, ami a munkaerő-piaci részvételre vonatkozik, valamint azzal, hogy a jóléti ellátások megszerzése érdekében kötelező a részvétel valamilyen aktív intézkedésben.

A harmadik jellemzője a 90-es évek második felétől napjainkig zajló aktivizáló politikának a *rugalmas és kombinált ellátások* bevezetése (pl. rokkantnyugdíj mellett munkavállalás, vagy képzésben való részvétel támogatása, foglalkozási rehabilitációs pénzügyi ellátás képzéssel

vagy munkahelyi gyakorlattal kombinálva nyílt munkáltatónál stb.), valamint a foglalkozási rehabilitáció egyre erősebb hangsúlyozása.

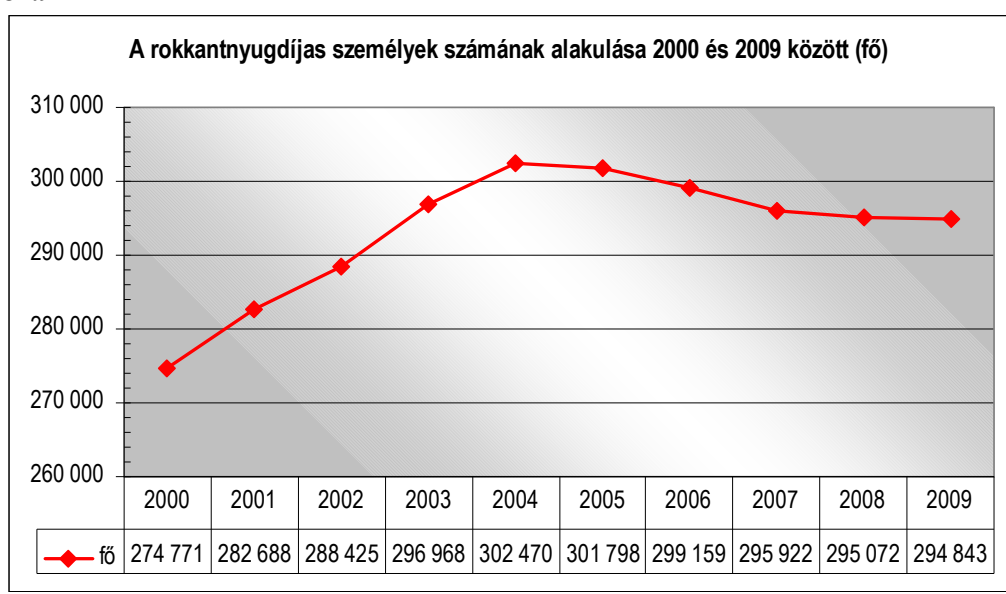
Norvégiában a foglalkozási rehabilitáció az aktiváló politika szerves része. Jellemzője, hogy tág célcsoportot ölel fel (pl. a fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű személyek⁵ mellett a szenvedélybetegek, a büntetés-végrehajtási intézetből szabadult egyének is ide tartoznak), valójában élethelyzeteket vesz figyelembe, nem diagnózisokat. A rehabilitáció az egyén megmaradt munkaképességének feltérképezésére helyezi a hangsúlyt, legfőbb célja, hogy a megváltozott munkaképességű személyek az aktív eszközök segítségével versenyképesé váljanak a nyílt munkaerőpiacon. Leggyakrabban használt eszköze – a valós szükségletfelmérést követően – az át-, ill. továbbképzés és a munkagyakorlat-, munkatapasztalat-szerzés a nyílt munkaerőpiacon. A foglalkozási rehabilitációt követően cél, hogy az egyén – figyelembe véve érdeklődési területét és szükségleteit – legalább olyan munkaerő-piaci pozícióba kerüljön, mint volt a megváltozott munkaképesség kialakulása előtt.

A „versenyképesé tevés” egyik feltétele, hogy az egyén a foglalkozási rehabilitációs folyamat alatt anyagi biztonságban legyen. Ezt a relatíve bőkezű és hosszú ideig folyósított transzferekkel próbálják elérni (Støren-Váczy 2011, 2), ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a foglalkozási rehabilitációs pénzbeli támogatás – az egyén korábbi keresetének kb. 68%-a – négy évig jár (különös esetekben ez meghosszabbítható).⁶ Ez a támogatás kiegészül még gyermekgondozási pótlékkal, amennyiben az egyén háztartásában 18 év alatti gyermek él.

A szociális partnerek együttműködésének egy újabb formája

Az ezredfordulót követően úgy tűnt, hogy a rugalmas és kombinált aktív eszközök bevezetése ellenére még mindig magas a passzív ellátásban részesülők száma. A norvég aktivizáló politika egyik jelentős lépése ezért az új évezred elején a rokkantasság feltételeinek megszorítása volt.

1. ábra

Forrás: <http://www.nav.no/249470.cms> forrás alapján saját ábra

2004. január elsejével bevezetésre került a határozott idejű rokkantnyugdíj. 1–4 évig terjedő időszakra állapították meg annak a személynek, akiknek kereső- és munkaképessége tartósan megváltozott és/vagy csökkent betegség, baleset vagy egészségkárosodás következtében, s ebben javulás várható. 2008-tól újabb megszorításként vezették be a kötelező foglalkozási rehabilitációt minden megváltozott munkaképességű személy számára.

A rokkantnyugdíj megszerzésének feltételei⁷ a következők:

- a társadalombiztosítási tagság⁸ minimum három évig a betegséget, balesetet vagy egészségkárosodást megelőzően;
- 18–67 év közötti életkor;
- a csökkent keresőképesség oka tartós betegség, baleset vagy egészségkárosodás;
- kötelező, egyénre szabott foglalkozási rehabilitációban való részvétel, amelynek eredményeként sem következett be javulás a keresőképességben;
- a keresőképesség minimum 50%-os csökkenése szükséges.

2010. március elsejével megszüntették a határozott idejű rokkantnyugdíjat. Akik ebben az ellátásban részesültek 2010 márciusa előtt, azok a jogszabály hatálybalépését követően pénzügyi ellátásukat *foglalkozási rehabilitációs pénzügyi támogatás*⁹ formájában kapják. A foglalkozási rehabilitációs pénzügyi támogatás összege megegyezik a határozott idejű rokkantnyugdíj összegével.

A jogszabályi változásnak a lényege egyrészt a kifizetések egyszerűsítése és az ahhoz kapcsolódó adminisztráció költségeinek lefaragása, másrészt a passzív ellátások csökkentése és az egyének aktivizálásba történő korai bevonása.

A rokkantasság szigorítása mellett a legfontosabb reformintézkedés a *Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény*¹⁰ kidolgozása volt. Az egyezmény célja az aktív társadalom megerősítése és a szociális partnerek felelősségének hangsúlyozása. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az egyezmény a befogadó és aktivizáló munkaerő-piaci politika egyik gyakorlati megvalósítója.

A norvég munkaerő-piaci politikában a szociális partnerek a nagy múltú, erős szakszervezeteknek köszönhetően jelentős szerepet játszanak. A kormány a munkaerőhiány és a munkaerőpiacon kívül rekedtek problémájának megoldását ezúttal is a szociális partnerekkel való együttműködésben látta.

2001-ben a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, a hat legfőbb munkaügyi szervezet, valamint a kormány a befogadóbb munkaerőpiac kialakítására megállapodást kötött. Ezek a szervezetek a következők voltak: a Munkavállalók Országos Szakszervezete, a Magán Szektorban Működő Szolgáltató Vállalkozások Érdekvédelmi Szervezete, a Magasan Képzettek¹¹ Munkavállalói Szakszervezete, a Mezőgazdasági Vállalkozások Érdekvédelmi Szervezete, az Önkormányzatok Érdekvédelmi Tömörülése, a Munkavállalói Szervezetek Tömörülése.

A megállapodás négy új stratégiai elemet tartalmazott:

- változtatások szükségesek a jóléti szolgáltatások és ellátások formáiban;
- a jóléti rendszert és annak igazgatását át kell szervezni (NAV¹² reform¹³, vagy másként: egyablakos/„front line” rendszer kialakítása);
- újra kell gondolni a szociális partnerek együttműködését és

- új törvényi szabályozás kell a munkakörülmények javítása/átalakítása és a diszkrimináció elkerülése érdekében.

A Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény célja a munkaerő iránti kereslet ösztönzése, amelyet nem tisztán pénzügyi vagy gazdasági eszközökkel kíván elérni, hanem megpróbálja szabályozással és együttműködési stratégiával is igyekszik segíteni.

Az egyezményt aláíró munkaadók a következőkre válnak jogosulttá:

- a társadalombiztosítás megemelt szinten téríti vissza a vállalati egészségügyi tevékenységekre fordított költségeket;
- állandó kapcsolattartót biztosítanak a tartósan táppénzen lévő személyek nyomom követésére a megyei munkáltatókat segítő tanácsadó és szolgáltató központokban vagy a vállalatnál;
- a munkavállalók a tb jóváhagyása nélkül is aktív táppénzre¹⁴ tarthatnak igényt;
- részleges vagy teljes foglalkoztatási támogatásban részesülhetnek, amennyiben megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztatnak.

Ezeknek a jogosultságoknak a megszerzésével a munkáltató kötelezettséget vállal arra, hogy a lehető legrövidebb időn belül visszasegíti a munkavállalót a munkába, valamint – ha aktuális – hozzájárul az egyén nyomom követési tervének kidolgozásához. Ezt legkésőbb a táppénzes időszak megkezdése utáni 8. héten el kell kezdeni. Emellett garantálja a továbbfoglalkoztatást a munkavállalók munkaképességének megváltozása esetén. Bár a vállaltak megvalósításának formája és mértéke munkaadónként különbözhet, ha nem teljesítik az egyezményben leírtakat, akkor elveszítik az ezzel járó kedvezményeket is.

Azok a munkavállalók, akik a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezményt elfogadó munkáltatóknál dolgoznak, alkalmanként nyolc nap orvosi igazolás nélküli betegszabadságra válnak jogosulttá a hagyományos három nappal szemben. (Ilyen módon maximum 24 napot lehet igénybe venni egy naptári évben.)¹⁵ Azonban ezeknek a kedvezményeknek az elfogadásával a munkavállaló kötelezi magát arra, hogy a táppénz ideje alatt együttműködik, és felhasználja az aktív eszközöket.

2008-ban összesen 9724 vállalkozás írta alá a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezményt.¹⁶ Közöttük túlsúlyban voltak a nagyobb vállaltok.

2005 végén megvizsgálták és értékelték az egyezmény eredményességét. Az értékelés arra is rámutatott, hogy a 2001–2005-ig tartó időszakban az operatív célok elsősorban azokra a személyekre irányultak, akik már rendelkeztek munkatapasztalattal, és csak kismértékben segítette azokat, akik a munkaerőpiacon kívül rekedtek, vagy nem rendelkeztek munkatapasztalattal.

Válaszul a szociális partnerek új stratégiai célt fogalmaztak meg. Ennek lényege, hogy a továbbiakban nagyobb hangsúlyt fektetnek azokra a személyekre, akik még nem dolgoztak, illetőleg már hosszú idő óta valamilyen passzív ellátásban részesülnek. A megoldást még több aktív eszköz bevezetésében (pl. munkaerő-piaci alkalmazkodást segítő képzések), a munkakörülmények javításában, valamint a munkaerő-piaci diszkrimináció csökkentésében látták.

2005 decemberében a kormány és a szociális partnerek egy új, a 2006–2009-es időszakra vonatkozó, a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezményt kiegészítő dokumentumot¹⁷ írtak alá.

Úgy tűnik, az aktivizáló politika megvalósítása során a norvég kormánynak három kihívással kell szembenéznie. Ezek:

- „kirekesztődés” (*utestengning*): néhány társadalmi csoport nem tud a munkaerőpiacra integrálódni;
- „kívül tartás” „ki-támogatás” (*utstøting*): néhány társadalmi csoport elhagyta a munkaerőpiacot, és passzív ellátásban részesül (a passzív ellátások vagy támogatások a munkaerőpiacon kívül tartják az egyéneket);
- „bezárás” (*innlåsning*): vannak olyan munkavállalói csoportok, amelyek tartósan rossz munkakörülmények között dolgoznak, alacsony bérét. A „bezárás” együtt jár az időközönkénti munkanélküliséggel és a munkaerőpiac korai elhagyásával.

(Øverbye–Hammer 2005, 11).

A Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény stratégiai megvalósításától a norvég kormány azt is remélte, hogy csökken majd a közpénzek felhasználása. Ám a korábbiaknál kiterjedtebb munkaerő-piaci szolgáltatások bevezetése valójában inkább növeli a közkiadásokat. Az új aktív eszközök (foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások, továbbképzések és átképzések stb.) relatíve magasabb költségeket eredményeznek, mint a passzív eszközök.

A kormány bízik abban, hogy hosszú távon kifizetődik a jelenlegi befektetés, és az expanzív, aktív foglalkoztatáspolitikával többen be-, ill. visszakerülnek a munkaerőpiacra. Az azonban nem kétséges, hogy a jóléti rendszer ezen átalakításával nem spórolnak a közkiadásokon.

Újabb állami beavatkozás?

Felvetődik a kérdés, hogyan tud a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény a gyakorlatban jól működni? Milyen mértékben lehet sikeres a befogadást segítő stratégia akkor, ha számos gazdasági és társadalmi körülmény befolyásolja a foglalkoztatást és a vállalatok foglalkoztatási kapacitását?

Norvégia viszonylag kicsi, nyitott és nagymértékben a világpiactól függő gazdasággal rendelkezik.¹⁸ Hans-Magnus Esenzberg úgy vélekedik, hogy a piacgazdasági folyamatok korlátot jelentenek abban, hogy milyen mértékben kivitelezhető a befogadó stratégia (Esenzberg 2003). A munkaadók nem kényszeríthetők arra, hogy olyan munkavállalókat alkalmazzanak, akik nem termelik meg a saját bérköltségeiket sem, vagy olyan többletköltségekkel járnak, amelyek csökkentik a vállalkozások versenyképességét.

Ezért a cél a munkáltató részéről jobb munkakörülmények, munkafeltételek biztosítása, a munkakereső részére pedig jobban strukturált aktív kezdeményezések kidolgozása. Ezek a szolgáltatások akkor érik el céljukat, ha növelik az egyén kompetenciáját és motivációját. Így a kvalifikált, alkalmazkodni képes munkaerő egyre inkább erősítheti a vállalkozások fizetőképességét, versenyképességét.

A kép azonban ennél bonyolultabb. Az eredményesebb vállalkozások magasabb béreket tudnak fizetni, mint a kevésbé sikeresek. A magasabb bérek a hatékonyság növelésére ösztönzik a munkavállalókat, ez pozitívan hat a termelékenységre, és ha az a jövőben is elég magas lesz, akkor a következő generáció is magasabb jövedelemre számíthat. Ha az átlagjövedelem nő, mert nő a produktivitás is, akkor nagyobbak lesznek az egyénekekkel

kapcsolatos hatékonysági elvárások, s ez fokozhatja a munkaerő-piaci követelményeknek eleget tenni nem tudó személyek kirekesztésének veszélyét.

A norvég kormány úgy véli, ennek elkerüléséhez állami beavatkozás szükséges. Ennek eszköze a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény is, így próbálja a kormány csökkenteni a piaci és gazdasági externáliákat.

A Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény jelentőségének összegzése

A Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény központi gondolata:

- a táppénzes állományból, illetve az inaktív helyzetből a munka világába történő integráció;
- a „beteg, illetve az „inaktív szerep” kialakulásának megakadályozása;
- annak a veszélynek a mérséklése, hogy az egyén elveszítse a munkahelyhez fűződő társas kapcsolatait;
- a munkáltatók aktív szerepének hangsúlyozása.

Jon Drøping egyik publikációjában (Drøping, 2003) olvashatunk a közpolitikában alkalmazott stratégiákról.

1. táblázat

Vezetői stratégiák és befolyásoló eszközök a közpolitika irányításában

Stratégia	Eszközök
Ösztönző stratégia	⇒ Kifizetődéssel „csalogat”/büntetéssel fenyeget (ösztönöz/ellenösztönöz – bértámogatás, bónuszrendszer vagy bírság)
Jogszabályt alkalmazó stratégia	⇒ Formális előírás/tilalom központilag („top-down”) a magatartás befolyásolására (kvótarendszerek, diszkriminációs törvény)
Konszenzust elősegítő stratégia	⇒ Az etikára épít (magatartást befolyásoló és információs kampányok, tanácsadás, útmutatás)

Forrás: Drøping, Jon (2003, 21)

Az ösztönző stratégia a *pénzügyi* eszközöket helyezi előtérbe, a jogszabályt preferáló – mint elnevezése mutatja – a *jogi szabályozással* próbál befolyást gyakorolni, míg a konszenzus típusú a *magatartás befolyásolását* tartja kívánatosnak.

Jon Drøping úgy véli, hogy a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezményt is el lehet helyezni ebben az elméletben. A szerző szerint az egyezmény a konszenzust elősegítő és az ösztönző stratégia kombinációja (Drøping 2003, 121). A kívánt viselkedést egyrészt információs kampánnyal, tanácsadással, konzultációs lehetőségek biztosításával, másrészt pénzügyi eszközökkel (bértámogatás, csökkent munkaadói terhek, a munkáltató által biztosított egészségmegőrző tevékenységek, társadalombiztosítási támogatás) kívánja elérni (uo. 122).

Megfogalmazásában a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény szereplőinek egyik csoportját a „befolyásolók” alkotják (a kormány, az önkormányzatok és a közszektor más szervezetei (pl. tb, munkaügyi hivatalok stb.). A másik csoportba a munkáltatók mint „ügynökök” tartoznak. A „befolyásolók” célja annak elérése, hogy az „ügynökök” egy meghatározott módon „viselkedjenek”. Például kifizetődő legyen a munkahely-átalakítás egy

megváltozott munkaképességű személy számára, vagy rentábilis az egészségmegőrző eszközök vásárlása (pl. védőfelszerelés, egészségesebb képernyő és/vagy kényelmes ülőalkalmatosság azoknak, akik számítógép előtt dolgoznak több órán keresztül).

Az egyezmény utal arra is, hogy a bekövetkezett eseményeket és az egyén szakmai karrierjét tekintve a munkaadó a legkompetensebb. Az egyezmény értelmében a foglalkozási rehabilitációs apparátus lehet tanácsadó, segítő vagy esetleg közvetítő; tevékenységének célja, hogy a szereplők (munkaadó-munkavállaló) közös megoldást találjanak, de a megoldásnak a munkahelyen kell megszületnie. Ezért a munkaerő-piaci szervezet által alkalmazott tanácsadók és szakértők másfajta kapcsolatban állnak a vállalkozások belső életével, mint korábban.

A befogadó stratégia valójában nem reform, inkább innováció, mert a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény nem egy már meglévő, kialakult rendszerhez igazodik – bár a szereplők tradicionálisan ugyanazok –, hanem megpróbál új helyzetet teremteni a norvég foglalkoztatáspolitikában. Az egyezmény megváltoztatta a munkaerő-piaci- és a jóléti politika közötti viszonyt. A jóléti ellátások és szolgáltatások elmozdultak a korrekciós munkától az (érték)teremtés irányába. A felhasználó, a közszektorban dolgozó szolgáltatásnyújtó és a munkaadó is új szerepet kap ebben a rendszerben; a közszolgáltató is aktív szerepet vállal a befogadó munkaerőpiac kialakításában.

A norvég aktivizáló politika megfordítja a kapcsolatot a munkahely (munkaerőpiac) és a jóléti politika között. Az egyezmény egyszerre fókuszál a munkavállalókra és a munkaadókra, figyelembe veszi, hogy a problémák a munkahelyeken keletkeznek, és azokat ott is kell kezelni. A Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény stratégiája előnyben részesíti a munkaerőpiacon történő megoldásokat, ahelyett, hogy az állami apparátusra hárítaná azokat.

Az új struktúrával a norvég rendszer a hagyományos standardizált definíciókat használó munkaügyi megközelítéstől (ki vehet részt a munkaerőpiacon, milyen szereppel és hogyan stb.) elmozdult egy befogadó munkaerő-piaci politika felé, amelyben a közös felelősségvállaláson van a hangsúly. A közös cél a lehető legmagasabb foglalkoztatottság elérése és a társadalmi befogadás megteremtése.

Az egyezmény közel sem érte el a kitűzött céljait, és gyenge pontjai javításra szorulnak, azonban jó példaként szolgálhat a szociális partnerek és a kormány együttműködésére, konszenzuseresésére, melyre napjainkban egyre nagyobb szükség van.

Összefoglalás

A norvég aktivizáló politika folyamatosságot mutat a 60-as évektől napjainkig, így nagyobb drámai változásról nem beszélhetünk (Halvorsen 2004, 479), azonban próbál válaszolni és megoldási alternatívákat kidolgozni az újjól megjelenő munkaerő-piaci, gazdasági és társadalmi kihívásokra. Ilyen eszköz a Munkaerő-piaci Befogadást Elősegítő Egyezmény is, amely jól tükrözi a szociális partnerek szoros együttműködését.

Az aktivizáló politikára jellemző, hogy a szociális jogok és a kötelezettségek közötti kapcsolat folyamatosan igazodott a munkaerő-piaci szükségletekhez. Azaz a jogok és a kötelezettségek akképpen változtak, ahogyan a munkanélküliség. További jellemzője, hogy széles szolgáltatási palettát kínál és bőkezű, kombinálható jóléti transzfereket biztosít relative hosszú

időre.¹⁹ A „kívül rekedtek” lehető legszélesebb körét próbálja kötelezni és bevonni az aktív intézkedésekbe. Mindezekon felül fontos eleme az egyéni cselekvési terv,²⁰ amely az egyén szükségleteire, képességeire, tapasztalataira épül, ezáltal az aktiválás egyénre szabottá válik. A norvég aktivizáló politika célja az esélyegyenlőség biztosítása mindenki számára a munkaerőpiacon és a társadalmi részvételben.

Irodalom

Andreassen, Tone Alm – Drange, Ida – Taran, Tune (2007): *På vei mot en integrert velferdsforvaltning? Erfaringer fra pilotprosessen i den nye arbeids, og velferdsforvaltning.* AFI-rapport 4-2007, Oslo.

Andreassen, Tone Alm – Frimreite, Anne Lise – Hagen, Kåre (2009): Introduksjon: NAV i støpeskjeen: Internsjoner og utfordringer in: *Tidsskrift for velferdsforskning* Vol. 12, NR 3, 152–154. p.

Bø, Tor Petter – Håland, Inger (2009): *Funksjonshemma på arbeidsmarknaden Rapportar 2009/10.* Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Drøping, Jon Erik (2003): Et mer inkluderende arbeidsliv In: *Søkelys på arbeidsmarked* 20. ISF, Oslo, 119–124. p.

Enzensberger, Hans-Magnus (2003): *Makt og arbeidslivet.* Oslo, Gyldendal Akademisk.

Esping-Andersen, Gøsta (1990): Mi a jóléti állam? In: *Jóléti állam.* Budapest, T-Twins kiadó, 116–131. p.

Esping-Andersen, Gøsta (1990): *The Three worlds of welfare capitalism.* Polity Press, Cambridge.

Esping-Andersen, Gøsta (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies.* University Press, Oxford.

Falkum, Eivind (2003): *Inkluderende Organisasjonsreform.* Arbeidsnotat 1. fra Fafo følgeforskningsprosjekt. Oslo. Kézirat.

Fløtten, Tone – Grønningsæter, Arne – Hippe, Jon – Christensen, Johan (szerk.) (2007): *Hamskifte, Den norske modellen i endring.* Gyldendal Akademisk, Oslo.

Halvorsen, Knut (2005): *Grunnbok i helse og sosialpolitikk.* Universitetsforlaget, Oslo.

Halvorsen Knut – Asbjørn, Johannessen (1998): *Marginalisering, sosial tilhørighet og verdifelleskap. Sluttrapport,* nr. 11. Høgskolen, Oslo.

Halvorsen, Knut – Jensen, Per H. (2004): *Activation in Scandinavian welfare policy. European Societies* 6:4, 461–484. p.

Halvorsen, Knut – Stjernø, Steinar (2008): *Work, Oil and Welfare, The welfare state in Norway*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hatland, Aksel – Kuhnle, Tor – Romøren, Inge (2001): *Den Norske Velferdsstaten*. Norge Gyldendal Akademisk, Oslo.

OECD (2006): *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers, Norway, Poland and Switzerland*.

Støren-Vaczy Blanka (2011): A norvég foglalkozási rehabilitáció. *Kötő-jelek*. ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola évkönyve. (Megjelenés alatt.)

Øverbye, Einar – Hammer, Torhild (szerk.) (2005): Erfaringer og strategier. In: *Inkluderende arbeidsliv*. Gyldendal Norsk Forlag Akademisk, Oslo.

St. meld. Nr. 39. (1991–92).

St. meld. Nr. 9. (2006–2007).

¹Jegyzetek

Egy másik megközelítésben úgy is fogalmazhatunk, hogy az aktív társadalom az egyetlen, amely képes megbirkózni a „gondoskodási deficittel”. A gondoskodási hiány azért lép fel, mert növekszik a gondoskodási területen az igény annak következtében, hogy alacsonyak a fertilitási mutatók, és egyre nagyobb igény van az idősellátásra, különösen a törékeny idős emberek gondozására.

² Erre jó példa a nők aktivizálása a 70-80-as években Norvégiában.

³ Ezek az intézmények leveszik a családokról a gondozási terhet, illetve a bölcsődék a nők vállalását is stimulálják.

⁴ Ez magában foglalja, hogy az egyén adott esetben szakmát kell hogy váltson, vagy elköltözzön arra a helyre, ahol jobb munkalehetőség adódik.

⁵ Norvégiában a megváltozott munkaképességű személye körébe a fogyatékos embereken, az egészségkárosodott személyeken kívül beletartoznak a lelki-pszichiátriai és krónikus betegek is.

⁶ Forrás: <http://www.nav.no/Arbeid/Jobb+og+helse/Arbeidsavklaringspenger> (letöltve: 2011.05.20.)

⁷ A rokkantnyugdíj megítélése során a társadalombiztosítási adminisztráció (NAV) nem végez részletes orvosi vizsgálatokat, hanem az igénylő saját (házi-) orvosának jelentésére támaszkodik. Ugyan a NAV alkalmazhat saját orvosokat a jelentések értelmezésére, de nem bírálhatja felül a kezelőorvosnak a kérelmező állapotára vonatkozó diagnózisát. A szakrendelők orvosai is vizsgálhatják a kérelmezőket, de csak a funkcionális korlátozottsággal kapcsolatban, diagnózis és kezelés céljából nem. Az intézményi orvosok rendszerint tanácsot adnak, de maguk nem hoznak döntéseket. Szükséges az orvosi bizonyítvány, de az orvosok mérlegelési joga korlátozott.

⁸ A norvég társadalombiztosítási tagság feltétele, hogy az egyén minimum egy évig – hivatalosan – Norvégiában tartózkodjon. Nincs jelentősége annak, hogy a személy fizetett-e adót, vagy regisztrált-e a társadalombiztosítónál. Egy év folyamatos norvégiai tartózkodás elegendő.

⁹ A foglalkozási rehabilitációs pénzbeli támogatás célja a foglalkozási rehabilitáció ideje alatt a kiesett jövedelem vagy kereset pótlása. Maximum négy évig adható (sajátos esetekben ez meghosszabbítható).

¹⁰ Inkluderende Arbeidsliv Avtale (rövidítve: IA).

¹¹ A tagsági kritérium minimum egyetemi végzettség.

¹² Norsk Arbeids-og Velferdsetaten (Norvég Munkaügyi és Jóléti Hivatal).

¹³ Az egyablakos rendszer kialakításáról szól a NAV reform. Erre a későbbiekben kitérek.

¹⁴ Az aktív táppénz ideje alatt a munkavállalók végezhetnek – a megszokottól eltérő- munkafeladatokat.

¹⁵ Az orvosi igazolás nélküli napok tulajdonképpen a háziorvosi rendszert kívánják tehermentesíteni, azaz a várakozást, illetve a várólistát szeretnék rövidíteni.

¹⁶ Forrás: <http://www.nav.no/805332705.cms>

¹⁷ Intenjsjonsavtalt om et mer inkluderende arbeidsliv 2006-2009. Az egyezményt 2009 végén újra meghosszabbították a partnerek (2010–2013).

¹⁸ Norvégia egy főre jutó GDP értéke (vásárlóerő-paritáson) 2009-ben 176 volt (forrás: Eurostat:code:tsieb010), az inflációs ráta 2010-ben 2,2% (forrás:OECD Statistics: DOI:10.1787/2074384x-table9). A Nemzetközi Állami Nyugdíjalap (vagy másként: Olaj Alap) értéke 2010-ben 3100 milliárd norvég korona (kb: 400 milliárd euró).

¹⁹ Például a foglalkozási rehabilitációs pénzbeli támogatás négy évre adható.

²⁰ Annak, aki valamilyen aktív eszközben vesz részt, joga van cselekvési tervre a szolgáltatást nyújtótól.

Bácskay Andrea Kistelepülések szociális ellátottsága

A tanulmány a kistelepülések szociális alapellátásának egy szeletét vizsgálja: a 2009. évi adatok alapján az étkeztetést, a házi segítségnyújtást, a falu- és tanyagondnoki szolgáltatásokat emeli ki. A házi segítségnyújtásról megállapítható, hogy a települések négyötödében lehetett igénybe venni. Az 1000 főnél nem népesebb községek ellátottsága az országos átlag alatt van, vagyis éppen az idősök által nagyobb arányban lakott területeken kevésbé kiépített a házi gondozás. Az étkeztetés országos lefedettsége megegyezik a házi segítségnyújtásával: 2009-ben a települések 80%-ában lehetett igénybe venni. Az ellátást működtető és az ellátásba bevont helységek aránya összességében (háromnegyed-egynegyed) és az 1000 fő alatti kategóriában is kedvezőbb képet mutat, mint amit házi segítségnyújtás esetében láttunk. A falugondnoki szolgálat sokkal kiépültebb a tanyagondnoknál, a 600 főnél kisebb népességű helységek több mint kétharmada foglalkoztatott falugondnokot.

A kistelepülések meghatározása a lakónépesség számával függ össze, a hazai szakirodalom általában – bár nem teljes egyetértésben – az 500 főnél kisebb lakónépességű településeket aprófalvaknak, az 500 és 999 fő közötti lélekszámmal rendelkezőket pedig kistelepüléseknek nevezi. Ezek a hazai településrendszer meghatározó sajátos, sok közös vonással rendelkező elemei, amelyek azonban nem tekinthetők homogén csoportnak (Balogh A. 2008; Kovács K. 2008). Elemzésünkben az 1000 főnél kisebb lélekszámúakat tekintjük kistelepülésnek, azon belül pedig a szociális törvény csoportosítása mentén alakítottuk ki a kategóriákat.

2009-ben az ország 3152 településének több mint felében (1758) a lakosságszám nem érte el az 1000 főt, ez az ország népességének azonban mindössze 7,7%-át foglalta magába. Elsősorban a Nyugat- és Dél-Dunántúl, valamint Észak-Magyarország régiókban alkotnak összefüggő térségeket. Számos vizsgálat, esettanulmány hangsúlyozza, hogy a legkisebb települések gazdasági, infrastrukturális és demográfiai helyzete kedvezőtlen: többségük elöregedő, a munkaerőpiacról kiszorult társadalmi csoportok otthona lett (Balogh A. 2008; Kovács K. 2008).

A szociális ellátások iránti igényt a települések korösszetétele jelentősen befolyásolja: minél idősebbek a településen élők, annál inkább valószínűsíthető a nagyobb számú szociálisan rászoruló ember. Az elöregedés jóval intenzívebben érinti a kisebb falvakat, az idősök aránya a legkisebb népesség kategória felé haladva fokozatosan emelkedik. A kistelepülések korösszetétel-beli hátrányát még szemléletesebbé teszi az öregedési index, ami az idős népesség (65 éves és idősebb) arányát fejezi ki a gyermeknépesség (14 éves és fiatalabb) százalékában (1. táblázat).

*1. táblázat
Az időskorú népesség aránya településnagyság-kategória szerint, 2009 (%)*

Településnagyság	65 éves és idősebbek aránya	Öregedési index
– 999	18,5	119,9
1000 –	16,5	110,5
Ország összesen	16,6	111,5

Írásunkban a kistelepülések szociális ellátottságának egy szeletét vizsgáljuk a 2009. évi adatok alapján. A szociális szolgáltatások köréből az étkeztetést és házi segítségnyújtást

emeltük ki. Ezt a két alapellátási formát – amelyek igénybevétele elsősorban az időskorú lakosság körében jellemző – a törvényi szabályozás¹ szerint minden településen elérhetővé kell tenni az azt igénylők számára. Vizsgáljuk továbbá a tanya- és falugondnoki hálózatot, amivel bizonyos feltételek esetén ki lehet váltani az előbbi két szolgáltatást.

A szolgáltatások elérhetősége

A szociális törvény meghatározza azokat a minimális szolgáltatásokat, gondozási formákat, amelyekről az önkormányzatoknak minden településen gondoskodniuk kell, biztosítva ezáltal, hogy az alapvető ellátások minden állampolgár számára lakóhelytől függetlenül hozzáférhetőek legyenek. A törvény a települések szociális ellátási kötelezettségeit nem a helyi igényeknek megfelelően, hanem a településnagysághoz mérten szabja meg, a kisebb helységeken lényegesen szűkebb a kötelezően ellátandó feladatok köre. A szociális alapszolgáltatások közül jelenleg csak az étkeztetés és a házi segítségnyújtás megszervezése kötelező minden települési önkormányzat számára, azzal az engedménnyel, hogy a 600 lakosnál kisebb területeken az alapszolgáltatások falugondnok, a 70 és 400 fő közötti lélekszámú falvakban, továbbá külterületi lakott helyeken tanyagondnok alkalmazásával is biztosíthatók. Az önkormányzatok eltérő mértékben tesznek eleget ezeknek a kötelezettségeknek – létezik a településeknek egy olyan köre, amely nem, vagy csak hiányosan, esetleg külső segítséggel (társulásban, szerződéssel stb.) tudja teljesíteni a rá rótt feladatokat.

2009-ben a települések négyötödében lehetett igénybe venni házi segítségnyújtást. Az összes ellátott település 58%-a, ezen belül az 1000 fő alatti kategóriában lévő falvak 80%-a ún. bevont településként részesült a szolgáltatásból. Ez azt jelenti, hogy egy központi településen lévő intézmény szervezi a környező, általában kisebb községek ellátását, vagyis a házi segítségnyújtás esetében egy másik, környékbeli helységről járnak át a gondozók. Az ellátottság erősen függ a települések nagyságától, általánosságban elmondható, hogy minél kisebb egy település, annál kisebb arányban biztosított a szolgáltatás (2.táblázat). Az 1000 főnél nem népesebb községek ellátottsága az országos átlag alatt van, vagyis éppen az idősök által nagyobb arányban lakott területeken kevésbé kiépített a házi gondozás.

2. táblázat
Házi segítségnyújtást, szociális étkeztetést, falu- és tanyagondnokot biztosító települések aránya településnagyság-kategória szerint, 2009 (%)

Településnagyság	Házi segítségnyújtás	Szociális étkeztetés	Falugondnoki szolgálat	Tanyagondnoki szolgálat*
– 399	74,6	69,6	72,2	0,2
400– 599	74,1	74,7	58,5	0,8
600– 999	77,1	81,0	3,3	0,1
1 000– 1 999	81,7	83,5	1,7	13,5
2 000– 2 999	88,2	87,1	2,5	12,9
3 000– 4 999	91,6	90,2	1,5	14,8
5 000– 9 999	98,5	97,0	0,8	14,3
10 000–19 999	97,6	100,0	1,2	15,7
20 000–39 999	100,0	100,0	–	20,5
40 000–49 999	100,0	100,0	–	–
50 000–99 999	100,0	100,0	–	18,2
100 000–	100,0	100,0	–	22,2
Budapest	100,0	100,0	–	–

Ország összesen 80,8 80,2 28,3 8,0

*külterületi lakott helyekkel együtt

A szociális étkeztetés gyakorlatilag a legegyszerűbben megszervezhető ellátási forma, nem igényel speciálisan képzett munkaerőt, és nem szükséges fenntartani állandó helyiséget sem. Az önkormányzatok a legtöbb esetben valamelyik intézményük (pl. iskola, óvoda, idősek klubja) segítségével oldják meg a feladatot. Az ellátás országos lefedettsége megegyezik a házi segítségnyújtásával: 2009-ben a települések 80%-ában lehetett igénybe venni. Itt is megfigyelhető az urbanizációs lejtő: a hozzáférés esélye a települések lélekszáma mentén lefelé haladva csökken. Az ellátást működtető és az ellátásba bevont helységek aránya összességében (háromnegyed-egynegyed) és az 1000 fő alatti kategóriában is kedvezőbb képet mutat, mint azt a házi segítségnyújtás esetében láttuk.

A települési hátrányok csökkentése és az életfeltételek javítása érdekében a kistelepüléseken egyes közszolgáltatások falugondnok, illetve tanyagondnok segítségével is biztosíthatók. A falugondnok sajátos helyet foglal el a szociális szolgáltatások rendszerében: munkájában az alapellátási feladatok a meghatározók, de számos olyan tevékenységet is végez, ami túlmutat a klasszikus szociális feladatokon (személyszállítástól kezdve a közterület karbantartásán át közösségi programok szervezéséig). A falugondnoki szolgálat sokkal kiépültebb a tanyagondnoknál, a 600 főnél kisebb népességű helységek több mint kétharmada foglalkoztatott falugondnokot. Árnyaltabb képet kapunk az ellátottsági viszonyokról, ha megnézzük, hogy a házi gondozást nem biztosító települések közül hány helyen dolgozik falu- vagy tanyagondnok. Ezt mutatja a 3. táblázat.

3. táblázat
 Egyes szociális szolgáltatások biztosítása településnagyság-kategória szerint, 2009

Településnagyság	Települések száma összesen	Lakónépesség száma (fő)	Házi segítségnyújtást biztosító település	Házi segítségnyújtást nem biztosító település	Ebből: falu- vagy tanyagondnokot alkalmazó település
– 399	889	196 051	663	226	148
400– 599	359	176 924	266	93	52
600– 999	510	395 085	393	117	14
1 000–1 999	635	917 217	519	116	12
2 000–2 999	279	674 123	246	33	3
3 000–4 999	203	772 307	186	17	2

Azon települések közül, ahol nincs házi gondozás, a 400 fő alattiak kétharmadán, a 400 és 599 fő közöttiek alig több mint felén működik falu- vagy tanyagondnok. Ehhez az adathoz vegyük figyelembe azt a tényt, hogy nincsenek különleges követelmények velük kapcsolatban sem a végzettséget, sem az ellátandó feladatok körét illetően. Nem előfeltétel a szociális szakmai képesítés, sőt a hatályos jogszabály² csak általános iskolai végzettséget ír elő. Kötelesek részt venni egy képzéssorozaton, ez azonban nem minden esetben készíti fel őket a szociális ellátórendszer különböző intézményeiben dolgozó szakemberekkel való együttműködésre, azokra a lehetséges szerepekre, amiket munkájuk során ellátnak, valamint azon szociális gondozók pótlására, akiknél jogszabályi előírás az ápolói, gondozói képesítés.

Ellátottak

Az, hogy egy önkormányzat biztosítja az ellátást, nem jelenti automatikusan, hogy az összes igényt képes kielégíteni – többek között a kapacitások eltérő volta miatt. Az étkeztetés és a házi segítségnyújtás elsősorban az idős lakosság támogatását szolgálja, indokolt, hogy ezeket az ellátásokat az időskorú népességhez viszonyítva is vizsgáljuk.

4. táblázat

Házi segítségnyújtásban és szociális étkeztetésben részesülők aránya településnagyság-kategória szerint, 2009 (fő)

Településnagyság	Házi segítségnyújtásban részesülők tízezer lakosra jutó száma	Házi segítségnyújtásban részesülő 65 éven felüliek tízezer azonos korúra jutó száma	Étkeztetésben részesülők tízezer lakosra jutó száma	Étkeztetésben részesülő 65 éven felüliek tízezer azonos korúra jutó száma
– 399	285,8	1247,6	355,7	1261,3
400– 599	165,4	795,3	278,1	1079,3
600– 999	130,6	650,3	277,9	1121,0
1 000– 1 999	98,3	513,6	207,4	931,9
2 000– 2 999	84,6	451,4	168,2	755,2
3 000– 4 999	82,6	428,2	145,8	685,3
5 000– 9 999	59,6	313,7	113,0	492,1
10 000–19 999	51,7	272,2	99,8	404,4
20 000–39 999	36,9	186,0	78,3	296,7
40 000–49 999	32,3	167,4	77,1	254,4
50 000–99 999	49,2	245,7	106,3	304,2
100 000–	42,3	225,4	81,8	277,9
Budapest	26,4	127,3	68,5	231,9
Ország összesen	63,3	323,7	124,5	498,0

Az ellátottak népességszámhoz viszonyított hányada a kisebb településeken magasabb, mint a nagyobbakon (4. táblázat), ami látszólag ellentmond annak a megállapításnak, miszerint minél kisebb egy település, annál rosszabb a szolgáltatások elérhetősége. E paradoxont egyrészt az magyarázza, hogy a kisebb helyeken szélsőséges az ellátásokhoz való hozzáférés, ahol megoldott a gondozás, ott sokan igénybe is veszik azt – ezzel is bizonyítva az előregedett kistépülések fokozottabb ellátási igényét –, azonban a települések azon részében, ahol nincs jelen a szolgáltatás, ott nagy számban maradnak segítség nélkül a rászorulóknak. Másrészt magyarázó körülmény a települések alacsony lélekszáma, a statisztikának az aprófalvaknál jelentkező torzító hatása.

Tovább nehezíti az ellátottsági mutatók értékelését, hogy az egyes szolgáltatások jelenlétének regisztrálása csak egy lehetőséget kifejező mutató – nincs információnk arról, hogy a rendelkezésre álló kapacitások, erőforrások elegendőek-e, milyen igény mutatkozik irántuk, továbbá az ellátás színvonaláról sincs ismeretünk.

Fenntartók

Az alapszolgáltatások megszervezése szinte teljes egészében az önkormányzatokra hárul, a nem állami szervezetek aránya minimális. A vizsgált ellátások esetében is az önkormányzati fenntartású szolgáltatók egyértelmű túlsúlya látszik (5. táblázat).

5. táblázat
Egyes alapszolgáltatások számának megoszlása fenntartó szerint, 2009 (%)

Szolgáltatás	Települési önkormányzat	Önkormányzati intézményfenntartó társulás, többcélú kistérségi társulás	Egyház	Nonprofit	Vállalkozás	Összes fenntartó
Szociális étkeztetés	76,5	19,9	2,3	1,2	0,1	100,0
Házi segítségnyújtás	56,4	34,1	6,2	3,1	0,2	100,0
Falugondnoki szolgálat	97,1	1,7	0,5	0,7	–	100,0
Tanyagondnoki szolgálat	82,5	13,5	1,2	2,8	–	100,0

A kisebb önkormányzatok – hacsak nem rendelkeznek valamilyen rendkívüli bevételi forrással – nem képesek maradéktalanul ellátni minden kötelező feladatot, ezért különböző társulásokkal (önkormányzati intézményfenntartó társulás, többcélú kistérségi társulás) igyekeznek törvényi kötelezettségeiknek eleget tenni. A társulásokhoz való viszonyulás az elmúlt években változott: megfigyelhető, hogy az intézmények fenntartó szerinti összetételében egyre nagyobb szerepet kap a társulásos fenntartói forma az alapszolgáltatásoknál korábban domináns önálló települési önkormányzati működtetés helyett. Az önkormányzatok mindinkább közös erővel próbálják meg ellátni a feladatokat, ami különösen a kistérségeken jelent előnyöket, ahol számos közszolgáltatás önálló megszervezésére sem szakmai, sem gazdaságossági okokból nem lenne mód. Ez a folyamat ugyan a települési autonómia megrövidítésével jár, de a feladatok ésszerűbb – és főleg költségkímélőbb – körülmények között teljesíthetők, a társulások nagyobb eséllyel pályázhatnak központi költségvetési támogatásokra, a finanszírozás hatékonyabbá válik, többcélú kistérségi társulás esetén többletfinanszírozás, kistérségi kiegészítő normatíva is jár. Vitathatatlan előnye, hogy általában szakemberek, szakképzett gondozók végzik a munkát, sokszor éppen azért alakítanak társulást, mert helyben nem találnak megfelelő munkaerőt.

Ugyanakkor a finanszírozással erőltetett „kényszerházasságok” a sokszor ingatag települési kapcsolatokat tovább gyengíthetik (Kiss M. 2008; Schwartz Gy. 2008). Az önállóság csorbulása, a kisközségek környező, erősebb településektől való függése mellett a szociális szférában komoly problémát jelent a helyi viszonyokban való járatlanság és az ellátandók túlságosan nagy köre, főként, ha a bevont települések nagy területen, a központtól akár több tíz kilométerre fekszenek. A házi segítségnyújtást működtető települések közül minden ötödik a sajátján kívül ellát más település(ek)e)t is (a bevont települések legmagasabb száma: 42, átlaga: 6,4, szórása: 6,4). Az étkeztetés helyben történő megoldása kevésbé jelent gondot, mivel a szolgáltatást működtető településeknek csak 8%-ához tartozik bevont település (legmagasabb szám: 43, átlag: 4,2 szórás: 5,0). A 6. táblázat településnagyság-kategória szerint mutatja, hogy a helységek mekkora hányadán működik helyben a házi segítségnyújtás és az étkeztetés.

6. táblázat
Házi segítségnyújtást és szociális étkeztetést helyben működtető települések aránya településnagyság-kategória szerint, 2009

Településnagyság	Házi segítségnyújtás		Szociális étkeztetés	
	Összes település %-ában	Ellátást biztosító települések %-ában	Összes település %-ában	Ellátást biztosító települések %-ában
– 999	14,7	19,5	43,3	58,5
1000 –	57,6	65,6	78,9	89,5
Ország összesen	33,7	41,7	59,0	73,6

Itt is megfigyelhető a kistelepülések felülreprezentáltsága: az 1000 főnél nem népesebb községek között az ellátásokat helyben működtetők aránya jóval alacsonyabb, mint az 1000 fő feletti kategóriában. Összességében a házi segítségnyújtás igénybevételét biztosító, 1000 főnél kisebb lélekszámú községek közel négyötödének, a hasonló településnagyság-kategóriába tartozó, étkeztetést nyújtó falvak több mint 40%-ának lakosait másik település szociális gondozója látja el, vagyis az adott szociális feladatokra külön intézmény, önálló szervezet nincs a településen.

A tanulmány forrása: Statisztikai tükör, V. évf. 2. sz. www.ksh.hu

Irodalom

Balogh András (2008): *Az aprófalvas településállomány differenciálódási folyamatai Magyarországon*. Szombathely, Savaria University Press.

A kistelepülések helyzete az Alföldön. Szeged, 2009. KSH,

Kiss Márta: Túristvándi – kis falu, nagy tervekkel. In *Kistelepülések lépéskényszerben*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008

Kovács Katalin (2008): Kistelepülések lépéskényszerben. In *Kistelepülések lépéskényszerben*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

Schwartz Gyöngyi (2008): „Ide elkötelezett emberek kellenek, akik élhető falvakat akarnak”. In *Kistelepülések lépéskényszerben*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

¹**Jegyzetek**

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.

² 1/2000. (I.7.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről.

Internetes tanácsadás, online segítség

A Kapocs megújításának részeként ettől a lapszámtól kezdve újtára indítjuk a „Terep-járó” című rovatot. Innovatív, a szociális munkában kevésbé ismert módszertani eszközöket szeretnénk itt bemutatni, interjú beszélgetés formájában. Úgy gondoljuk, hogy ezek az újítások sokkal jobban megismerhetők a módszereket alkalmazó gyakorlati szakemberek elmondásából, mint más, kötöttebb formájú leírásból.

Internetes tanácsadás, online segítség, halljuk egyre gyakrabban a médiában. De vajon mit is jelent ez pontosan, kik és milyen szervezeti keretek között segítenek? Miért jó ez a klienseknek? Ezekről a kérdésekről beszélgettünk Hermann Zsuzsával, a Psyché Lelkisegély Alapítvány elnökével, a Psyché Közösség vezetőjével, akinek nemrég jelent meg „Behálózott Psyché” címmel egy lelki segély-chat életéről szóló könyve, Gelsei Bernadett addiktológiai konzultánssal, aki online tanácsadást végez, valamint Tóth Anikó Pannával, aki az ELTE Szociológia Doktori Iskola PhD hallgatója, és az internetes segítséget kutatja.

Kapocs: Miért és hogyan kezdtetek online segítséssel foglalkozni?

Hermann Zsuzsa: Főállásban az MTA Pszichológiai Intézetében vagyok pszichológus asszisztens. A Psyche Lelkisegély Alapítványnál 1999-ben kezdtem el dolgozni, ami akkor még nem volt formális szervezet. '99-ben úgy képzeltem, hogy a lelki segély-szolgálatunk pontosan olyan lesz, mint a telefonos lelki segély, csak éppen írott felületen történik maga a segítség. Abban az időben még nem volt sem videó chat, sem skype, még csak írni lehetett. Nekem nem volt korábbi gyakorlatom a telefonos segítségben, de a szervezetben már kezdetektől voltak pszichológusok, néhányuknak volt ilyen jellegű tapasztalata is.

Az induláskor a működésünk, elsősorban a felhasználói kör későbbi bővülése miatt, nagyban eltért a mostanitól, és ezen nem csak a szervezeti kereteket értem. Annak idején feljött valaki hozzánk az internetre, kérdezett a pszichológustól, az válaszolt, néha én is belefolytam. Vagy, ha ketten voltak, az egyik megvárta, amíg a másik befejezi. Aztán egyre népszerűbbek lettünk, és látszott, hogy ez másképp nem megy, mint közösségi formában. Ekkor váltunk önszolgáltató csoporttá. Sajnos most éppen nincs pszichológusunk, de szociális munkás és pszichopedagógus van.

Gelsei Bernadett: Főállásban a Megálló Csoport Alapítványnak vagyok az intézményvezetője, az online segítséget e mellett csinálom. Működtetek egy saját honlapot, amin fizetős online tanácsadást kínálok. A kliensekkel csak a netes felületen találkozom, nem ajánlok fel személyes találkozót. Az egész olyan, mintha egy magánrendelésre menne az ember, csak éppen nem kell odamenni. Nálam, mivel fizetős a szolgáltatás, tényleg csak azok jelentkeznek, akik motiváltak, és komolyan gondolják a dolgot.

A szolgáltatás árait úgy kalkuláltam ki, hogy lehetőleg mindenki számára elérhető legyen. Én ugyanis ebben látom az online segítség egyik legnagyobb előnyét: nagyon sok olyan kliensem van – például a Nyírségből, Ajkáról és környékéről, vagy például Zalából –, akinek a lakhelyén nincs semmiféle ellátórendszer, szolgáltatás, vagy ha létezik is, nagyon lassú. Be kell menni, utazni kell, időpontokat kell kérni. Az online módszerben az a jó, hogy az ember akár otthon, akár a munkahelyén kiszakíthat magának egy órát a beszélgetésre, és így tulajdonképpen bárki számára elérhető a szolgáltatás. Időpontot nálam is kell kérni, de ez teljesen illeszkedik az általam alkalmazott terápiába.

Kapocs: Volt korábban ismeretetek valamilyen nemzetközi e-tanácsadással foglalkozó

szervezetről?

G. B.: Mielőtt elindítottam a szolgáltatást, nagyon sok amerikai oldalt tanulmányoztam. Elsősorban a nagy távolságok miatt leginkább Amerikában és Ausztráliában terjedt el a távterápia, ami a távoktatásból fejlődött ki. A szervezetek honlapjáról rengeteg hasznos információt gyűjtöttem. Például valamennyi szervezetnek van egyfajta alapszabálya, amit a felhasználónak el kell olvasnia, el kell fogadnia. Ezt fontosnak tartom, az én weboldalamon is van ilyen.

Kapocs: Milyen felületeken segítetek?

H. Zs.: A Psychénél először csak chat volt, később tettük hozzá a fórumot, mostanra pedig van skype és blog is, de talán még mindig a chat a legnépszerűbb. Talán azért, mert gyors.

G. B.: A chat népszerűsége szerintem abban rejlik, hogy ebben a keretben mindenféle sallangot le lehet választani, és csak a problémára fókuszálni. Ha valaki a chatet választja, egyrészt anonim marad, másrészt nincs hosszas bemutatkozás, mint egy személyes találkozón. Nálam egyébként levélben, chaten és webtelefonon keresztül lehet segítséget kérni.

Kapocs: Szerintetek mitől függ az, hogy ki milyen szolgáltatást választ?

G. B.: Úgy gondolom, ez a kliens személyiségétől függ, és a probléma jellegétől. Van, aki csak chatel, van, aki skype-on keresztül kommunikál, és van, akivel beszélgetés közben látjuk is egymást. Én szeretem, ha webtelefont használunk, mert az majdnem olyan, mintha egy terápiás szobában ülnénk.

H. Zs.: A webtelefonon jobban kiszűrhető, ha valaki például nem mond igazat, telefonon keresztül kevésbé jellemzőek az átverések, mert ebben az esetben jobban működik a metakommunikáció.

Tóth Anikó Panna: A kutatások szerint a felhasználók segítségkéréskor is azt az internetes környezetet preferálják, melyben egyébként is otthonosan mozognak. Ez azt jelenti, hogy ha valaki még soha nem chatelt, viszont szokott fórumozni, valószínűleg akkor is a fórumot fogja választani, ha lelki segélyre szorul. Ha egy internetes szolgáltatást építünk, akkor érdemes körülhatárolni a célcsoportunkat, és ez alapján eldönteni, hogy milyen modalitásokat használjunk. A fiatalok ma már gond nélkül használják a közösségi oldalakat, azonnali üzenetküldő programokat, az ő segítségükre ezek a formák alkalmasak lehetnek. Szerintem a legszerencsésebb, ha többféle lehetőséget kínálnak a kliensnek, amelyekből a problémája, a kora, a személyisége szerint választhat. És persze az infrastruktúra sem mindig adott bármelyik forma igénybevételéhez.

Ha a segítők szemszögéből nézzük a kérdést, akkor megfigyelhető, hogy több tábor kezd kialakulni, vannak, akik valóban online segítenek, tehát chaten, webkamerázással, telefonnal, és vannak, akik csak a szinkron kommunikációt, a fórumos és e-mailés formát használják. A telefonos lelki segélyszolgálatok ma már internetes szolgáltatásokat is nyújtanak, skype-on és e-mailben is segítenek több szervezetnél. A velük készített interjúk során azt tapasztaltam, hogy némi bizalmatlanság megfigyelhető az írásbeliséggel kapcsolatban, ami nem is meglepő, hiszen őket arra képezték ki, hogy a kliens hangjából következtetéseket vonjanak le. Így ők jobban tudják használni a webtelefont. Mások épp az írásbeliségben bíznak jobban, úgy gondolják, hogy komoly személyiségfejlesztő hatása van. Olyan segítő szolgálatot is ismerek, ahol csak e-mailben segítenek, a chatet teljes mértékben elutasítják. Ők meg úgy vélik, hogy az ártalmas, internetfüggéshez vezet. Fontos, hogy a segítő is tudja használni az adott technológiát, és ismerje azokat a kommunikációs sajátosságokat, melyek az adott közeget jellemzik, hiszen ezek nélkül nem tud hatékonyan dolgozni.

Az én véleményem, hogy mindegyik formának megvannak az előnyei és a hátrányai, a segítőknek kell mérlegelni, hogy melyik eszközt milyen problémák és célcsoport esetén tudják használni.

Kapocs: Mi a különbség a face to face és az online segítség közötti? Egyáltalán, miért hasznos az online?

G. B.: Az online segítségnyújtás elsősorban a megelőzésben hasznos. Behoz olyan rétegeket, csoportokat, akik amúgy nem mennének el hivatásos segítőtől. Én azt gondolom, hogy az online segítségnyújtásban az első fontos szempont, hogy adjunk a hozzánk fordulónak egy lökést, impulzust, megmutassuk azt, hogy így működne a segítség egy face to face helyzetben.

T. A. P.: A kutatásaim során a kérdőívekben és az interjúkban is arra kértem az online segítőt, hogy mondják el, milyen előnyeit-hátrányait látják az internetes formának. A kérdőívet kitöltők az internetes forma előnyei között megemlítették, hogy így messziről is kérhető segítség, leküzdhető a földrajzi távolság. Mindenki igénybe veheti, például a fogyatékkal élők, visszahúzódó személyiségek, pánikbeteg, szociális fóbiások, magas státuszú emberek. Előnye, hogy az is elérheti, akinek egyébként sok idejébe és pénzébe kerülne, hogy személyesen kérjen segítséget. Olcsó, sokaknak semmilyen lehetőségük nincs arra, hogy állami rendszerben díjmentesen terápiás, tanácsadási lehetőséget igénybe vegyenek. Ha el is jutnak egy orvoshoz, vagy pszichiáterhez, akkor neki nincs ideje arra, hogy 50-60 percig beszélgesse egy-egy beteggel. Ráadásul például éppen a fiatalok számára nincsenek is ilyen ellátások, kivéve, ha fizetnek, több ezer forintot óránként.

Sok kliens számára fontos, hogy pártatlan véleményt kapjon: a tanács alapján el tudja dönteni, hogy érdemes-e személyesen is felkeresnie szakembert. Olyan is előfordul, hogy már járt személyesen segítőtől a tanácskérő, de biztonságot ad neki, ha mástól is kér véleményt. Az internetes tanácsadás további előnye a segítők szerint, hogy gyors, időtakarékos, lényegre törő, hamar felkutatható, könnyen igénybe vehető. Nagyon fontos, hogy lehetőséget ad az érzelmek ventilációjára, bizonyos élethelyzetekben a kliensnek elegendő, hogy valaki meghallgassa, figyeljen rá. Egy empatikus válasznak lehet azonnali szorongásoldó hatása, még ha átmenetileg is. Gyakori, hogy csak egy információra van szüksége a segítségkérőnek, ezzel a megoldással időt és pénzt takarít meg. Komoly előnye, hogy a személyes találkozással szemben az internetes segítség a személyazonosság felfedése nélkül igénybe vehető, ennek köszönhetően a kliensek olyat is megkérdeznek, amit egyébként nem mernének. Csak a problémát kell felvállalni, alacsonyabb küszöböt kell átlépnie a segítségkérőnek, mint a személyes vagy akár a telefonos segítségkérésnél. Sokaknak a szégyenérzet, vagy más lehetőség hiánya miatt is előnyösebb lehet, mint a személyes segítségkérés, kevésbé stigmatizál, privát, biztonságos és diszkrét. Nagy lehetőség azoknak, akik sosem mennének el személyesen egyéni vagy csoportterápiába. Ezekon túl fontos, hogy a nyilvános kérdést és választ mások is olvashatják, olyanok is, akik soha nem írnának.

A biztonságérzetet növeli az is, hogy a kliensek nyugodt környezetben, otthonról is kérhetnek segítséget, és bármikor kiléphetnek a kapcsolatból, következmények nélkül.

Az internetes segítség hátránya lehet viszont a válaszadók szerint a metakommunikáció hiánya, az, hogy nem látják egymást a felek, hiányzik a személyes kontaktus, a szemkontaktus, az érintés, szaglás. Személytelen, nehezebb a bizalmat megszerezni. Mindezekhez még hozzájön az is, hogy nem mindig kerül felszínre a valódi probléma. Hiányosak lehetnek az információk a kliensről, ami főleg az aszinkron kommunikációnál okoz gondot, amikor nincs lehetőség azonnal visszakérdezni, ha egy körülményt nem ismerünk. A levelezés időigényes, a kliensek nehezen tudják elmondani így az érzéseiket. Gyakran feltesznek olyan kérdéseket, amikre csak általános válasz adható, így a válasz félrevezető lehet. Nehéz az alapos ráhangolódás a segítséget kérő problémájára, és a személyes kapcsolat hiánya miatt azonnali valós beavatkozásra nincs lehetőség.

Az írásbeliség, az aszinkron kommunikáció hátránya, hogy nem halad olyan gyorsan a „segítő beszélgetés”, mint személyesen, a kérdések és válaszok között több nap is eltelhet. Ugyanakkor szélesíti a segítségkérő lehetőségeit, hogy írásban is kérhet tanácsot. Az írásbeli kommunikáció sajátossága, előnye, hogy a szöveges üzenetek archiválhatóak, ami segítheti a klienst a feldolgozásban, a segítőt pedig a munkája minőségének javításában, az eset elemzésében. Írásban, e-mailben terápia nem végezhető, krízishelyzetben nem megfelelő segítségnyújtási forma a lassúsága és a személytelenség miatt. Hátrány lehet chatnél a függőség kialakulása, illetve általában az, hogy nincs lehetőség a valóságkontrollra, ami terhet jelenthet a tanácsadónak, illetve az is, hogy ha hirtelen megszakítja a kapcsolatot a kliens, akkor nem tudja, mi lett vele.

Kapocs: Milyen módszerrel dolgoztok?

G. B.: Én megoldásközpontú terápiát alkalmazok az online segítség során. Magyarországon ilyen csak családterápiás képzésben csinálnak. Ez egy néhány, maximum ötalkalmas „találkozást” jelent. Tehát nem pszichoanalízisbe viszem be az embert, hiszen arra az online terápiás helyzet nem használható. Ez a módszer teljes mértékben a problémára fókuszál, azaz, a kliens hoz egy konkrét helyzetet, amelyet a segítővel (ehhez nem kell, hogy pszichológus legyen az illető, lehet bármilyen szociális segítő) közösen körbejárnak. Belül, önmagában, mindenki tudja, mi a megoldás, csak nem bírja aktivizálni azokat a pozitív erőforrásokat, amik segítenek neki abban, hogy elinduljon egy úton, ami kivezet a szituációból, amelyben most benne ragadt. A segítő ilyenkor úgy funkcionál, mint egy katalizátor, folyamatosan visszajelzést ad. A terápia másik része annak a különleges helyzetnek a megkeresése, ami a kliens korábbi életében hasonló volt a mostanihoz, és amit akkor sikerült megoldania. Mert mindenkinek van megoldása, csak nagyon nehezen találja meg, rá kell vezetni. Lehet, hogy pont a három vagy öt alkalom nem elég erre, de valami elindul benne, amivel aztán tovább tud lépni.

Kapocs: Kiknek jelenthet segítséget ez a módszer?

G. B.: Úgy gondolom, hogy a megoldásközpontú terápia az online segítségben azoknak jó, akiknek csak életvezetési nehézségeik, elakadásaik vannak, tehát akik nem szorulnak gyógyító folyamatra, terápiára. Ettől függetlenül a gyógyításra szorulóknak számára is hasznos az online tanácsadás, hiszen ha csak chatben is, vagy e-mailen keresztül, de legalább látják, milyen az, ha segítségért fordulnak valahová. Volt olyan kliensem, akivel fél éven keresztül levelezgettem, ez után jutott el oda, hogy el tudta dönteni a segítséggel, merre akar indulni, és hogyan. Azután elment Bagdi Emőkének a csoportjába. Én ezt sikernek könyveltem el, hiszen én segítettem rá őt egy útra.

H. Zs.: A Psyche közösségében azok találják meg a helyüket, akiknek van valamilyen életvezetési problémájuk, vagy magányosak, és a közösségben barátokra találnak. Nekünk az a specialitásunk, hogy nemcsak a neten működünk, hanem élőben is: bulikat, táborokat, tréningeket tartunk. Akiknek komoly problémájuk van, tehát pszichiátriai betegek, azoknak próbálunk megfelelő szakmai szervezetet találni. Főleg a Tündérhegyre küldjük őket, mert a klienseink nagy része nem engedheti meg magának, hogy kifizessen egy kezelést, annál is inkább, mivel rendszerint hosszú terápiára van szükségük.

T. A. P.: Véleményem szerint a kliensek biztonságérzetét növeli, ha van egy hely, ahová információért, tanácsért fordulhatnak. A interneten keresztüli segítségkérés lehetne a legegyszerűbb, legolcsóbb, leggyorsabb, és az anonimitást leginkább garantáló megoldás. Az alacsonyküszöbű pszichoszociális ellátásokat információs honlap, online adatbázisok, online interaktív tanácskérési lehetőség, fórum, chat, közösségi oldalak használata teheti hatékonyabbá.

A fiatalok segítésére, ifjúsági munkára is alkalmas közeg lehet az internet, hiszen Magyarországon ma már a tizenéveseknek közel száz százaléka használja. Az internetet a megelőzés, a prevenció

ideális színtere. Meggyőződésem, hogy az online segítség olyan speciális célcsoportokat érhet el, amelynek a tagjai legtöbbször a hagyományos szociális ellátások igénybevételéig el sem jutnak, a stigmatizáció, szégyenérzet vagy a félelem miatt. Ilyen emberek az ún. megbélyegzett csoportokhoz tartozók (családon belüli erőszak áldozatai, fertőző betegségben szenvedők, prostituáltak, szenvedélybetegek, illetve hozzátartozóik, lányanyák stb.).

Speciális esetekben az internetes lelki segítségnyújtás a jelenleginél sokkal jobb esélyeket biztosíthat például a siketeknek, hallássérülteknek, hiszen a segítővel írásban kommunikálhatnak (vagy jeltolmács segítségét kérhetnék, de mint tudjuk, belőlük sajnos jelenleg nagyon kevés van Magyarországon, így még a telefonos lelki segély-szolgálatokat sem tudják használni). Segíthet a beszéd fogyatékosokkal élőknek, a szociális és agorafóbiásoknak, könnyebbé teheti a mozgásukban erősen korlátozottaknak az internetes szolgáltatások igénybevétele. A földrajzi távolság sem jelent akadályt, így a ritka betegségekben szenvedők (rare diseases) és hozzátartozóik is elérhetik egymást a világ különböző pontjairól.

Kapocs: Az online segítséget nyújtó szervezeteknek van jelenleg valamilyen szakmai hálózata?

G. B.: Éppen most alakult meg MOLTE (Magyarországi Online Tanácsadás Egyesülete) néven egy civil szervezetet, amit magam alapítottam, és aminek az a célja, hogy összefogja a Magyarországon működő online lelki tanácsadókat. Végre lenne egy olyan szervezete az online segítőknél, ahol megoszthatnak információkat, kutatási eredményeket, együtt gondolkozhatnak a fejlesztési irányokról, közösen kialakíthatnak egy etikai kódexet, kidolgozhatnak egyfajta minőségbiztosítást. Vagy ha valakinek van egy szakmai kérdése, akkor azt egy fórumoldalon meg lehetne vitatni. Az ISHMO-n – International Society for Mental Health Online, nemzetközi mentális lelki online tanácsadás egyesület – van fórum, eseteket is megbeszélnek, ez már olyan, mint egy szupervízió.

H. ZS.: A www.konzultacio.hu is elvileg ezért működik, ahol a fórumokban van szupervíziós topic is. Közel 3000 tagjuk van.

Kapocs: A szakmán belül mennyire fogadják el az online tanácsadást?

H. Zs.: Én úgy érzem, hogy mindenki drukkol nekünk, de közben távol tartja magát ettől a dologtól. Igazából nem tudom, hogy ennek szakmai indokai vannak, vagy éppen nem érnek rá, vagy teljesen másból adódik.

G. B.: Aki a neten fent van, az nem előítéletes. Úgy gondolom, hogy aki érti a net világát, és látja, hogy neki ott hol lehet helye és szerepe, tehát nem csak a nagyon klasszikus hierarchikus rendszerben tudja elképzelni magát, az maga is sokkal nyitottabb a neten gyógyító munkát végző emberek iránt. Engem egyre több pszichiáter keres meg azzal, hogy segítsék neki, amikor elmegy külföldre, vegyem át időszakosan azokat a pácienseit, akik erősen kötődnek hozzá, jó a kapcsolatuk egymással.

Úgy gondolom, hogy a szakmában kétféle hozzáállás van: egyrészt megjelentek a szenvedélybetegeknél azok a segítőik, akik nem feltétlenül adnak interneten, online tanácsot, viszont van webes felületük, van blogjuk, van a YouTube-on anyaguk. Ők ezeket az online felületeket marketingcélokra használják, arra, hogy minél több embert hívjanak be a magánpraxisukba. Úgy látom, hogy ez nem nagyon szimpatikus a szakmának, miközben azt senki sem kritizálja, ha valaki a magánbetegét behívja valami magánrendelőbe. Holott mi a különbség valójában? Ő is pénz csinál, csak másképpen. Azzal szemben viszont, amit én csinállok, semmilyen fenntartásról sem hallottam, de az is lehet, hogy nem mondják a szemembe.

Most azt veszem észre, hogy azok is, akik korábban elzárkóztak előle, kezdik látni, hogy igenis

szükség van az internetre. Szerintem a szakmának még 4-5 év kell ahhoz, hogy átálljon erre valamilyen mértékben. Én a szakmai körökben ezt a módszert szeretném népszerűsíteni. Épp most küldtünk ki (Tóth Anikó Pannával – a szerk.) 90 szenvedélybetegek ellátásával foglalkozó szervezetnek kérdőívet, amelyben olyanokra vagyunk kíváncsiak, hogy van-e honlapjuk, blogjuk, van-e közösségi oldaluk, milyen internetes csatornákat használnak, akarnak-e bővíteni, gondolkodnak-e online tanácsadásban, stb. Nálunk, a Megállónál nagyon sokan a honlapunkon keresztül jelentkeznek, például e-mailt küldenek mint szülők, mint kliensek, tehát nemcsak szájhagyomány útján találunk el hozzánk, hanem az internetről is.

T. A. P.: Én úgy látom, hogy egyelőre sokan még a veszélyeket, és nem a lehetőségeket látják ebben. Szükség is lenne rá, hogy professzionalizálódjon ez a tevékenység, legyen olyan egységes etikai kódex, amelyet az online tanácsadók elfogadnak, legyen valamilyen jogi szabályozása, több kutatás történjen ezen a területen, ismerjük meg a hatásokat, a lehetőségeket. Mindezek növelhetnék az internetes segítség elfogadottságát. Mindenesetre az már érezhető, hogy igény van rá, és egyre több szervezet kínál online szolgáltatásokat is a klienseinek. Talán idő kérdése is az egész, hisz a telefonos lelkisegély-szolgálatok is hasonlóan indultak, némi bizalmatlanság övezte őket, mára viszont bebizonyították, hogy komoly szakmai munkát végeznek, kiszámíthatóan működnek, és elismertek lettek.

Kapocs: Jellemzően kik jelentkeznek a segítségnyújtásnak erre a formájára?

H. ZS.: Nálunk az ötvenen túli korosztály jelenik meg, és a tizen túliak, mondjuk, huszonnyolc évesig bezárólag. Középkorúak szinte alig. Tehát azok a gyerekek, akiknek nagy hiányuk van családban, a családot keresik nálunk. Azok pedig, akik már nagyon magányosak, öregek, betegek, margóra kerültek, munkanélküliek stb., ők a társaságot keresik. Mivel mi élőben is kínálunk programokat, nálunk elég színes a kliensek köre, ahogyan az is változatos, hogy ki mit választ magának. Van, aki csak az élő programokra jár, de van olyan is, akit még soha nem láttunk, természetesen ők is beletartoznak a közösségbe, hiszen azért nem lehet valakit kizárni, mert nem mutatja magát. Volt például egy olyan drogos srác, aki nagyon jó szerepet vitt, egy megtérni vágyó rosszfiút, minden lány beleesett – amúgy ez a legjobb szerep a neten –, mindenki megmozdult érte, az egész másfél évig tartott. Másfél év után pedig kiderült, hogy se nem fiú, se nem drogos.

G. B.: Az én weboldalamon általában kevesebben jelentkeznek. Amin meglepődtem: sok köztük az alkoholproblémával küzdő közép- és felsővezető 45-50 év körüli nő. Ezen kívül sok a hozzátartozó (barátnő, feleség, gyerek), aki a környezetében lévő a szenvedélybeteggel nem tud mit kezdeni. A második csoportot a drogos fiatalok alkotják, ők kevesen vannak. A harmadik csoport a párkapcsolati problémával jelentkezők, köztük sok a férfi, és szintén meglepő módon 80%-uk valamilyen szerelmi háromszögbe ragadt bele, amiben nem érzi jól magát. Szünetnek ettől, a szenvedés valódi oka pedig az, hogy nem ismerik önmagukat. Jellemzően az a probléma, hogy azt gondolják magukról, ők jó emberek, jó családapák, jó férjek, aztán a képbe csúszik bele egy szerető. És akkor rájönnek, hogy milyen profin, könnyedén hazudnak, vernek át mindenkit. Ezt a belső konfliktust nem tudják kezelni.

T. A. P.: A '90-es évek végéig az emberek többnyire csak oktatási intézményekben, könyvtárakban fértek hozzá az internethez, a hálón levő magyar felhasználók többségében közintézmények munkatársai, vagy informatikusok voltak. Sajnos persze még ma sem érhető el mindenki számára az internet, de igen széles körben elterjedt. Az általam megkérdezett internetes segítők szerint már nem lehet azt mondani, hogy csak egy adott társadalmi réteg kérne segítséget – míg régen jellemző volt, hogy a középosztálybeli fiatal férfiak uralták a netet –, életkor, nem, lakóhely, problématípus szerint a legkülönbözőbb emberek fordulnak hozzájuk tanácsért.

Azt hiszem, ma már nem a társadalmi helyzetéből eredően dönt valaki az internetes segítségkérés

mellett, hanem a problémájának a típusa, az élethelyzete alapján. Az interjúk során a segítők erre vonatkozóan számos példát említettek, pl. alkoholista, vezető pozícióban dolgozó nő nem szeretne volna, hogy tudjanak a gondjáról, vagy egy kistelepülésen élő anya szégyellte, hogy szülés utáni depressziója van. Egy hallássérült kliens szívesebben kér e-mailben tanácsot, információt. Sokan azt gondolják, másoknak nincsenek hasonló gondjaik, kínos segítséget kérni, főleg lelki problémákkal, sajnos ennek nincs meg a kultúrája Magyarországon. Többen is említették, hogy a segítségkérők közül sokan elszigeteltek, mert külföldön, vagy egy kis faluban laknak, de más értelemben is jellemző az elszigeteltség. A segítségkérők motivációjáról még keveset tudunk, Bognár Klára végzett 2006-ban kutatást, de azóta nagyon átalakult ez a szféra, tervezem, hogy megkérdezem a klienseket is.

Kapocs: Össze tud kapcsolódní az online segítség a szociális munkával?

G. B.: Ha arra kérdezel rá, hogy a jelzőrendszer hogyan tud működni az internetes csatornán keresztül, akkor a válaszom az, hogy klasszikus értelemben nem. Ha mondjuk a Megállóba odajön valaki, és én azt látom, hogy ez egy drogos anya, a gyereke meg veszélyeztetett, mert kiskorú és nem látja el, akkor felhívom a gyermekjólétist, a gyámügyest. A neten ilyet nem tudsz csinálni, hiszen a netben pont az a jó, hogy a jelentkező anonim. Nem kérek tőle semmilyen papírt, hanem elhiszem neki, amit mond. És inntől kezdve, ugye, nem tudok írni egy e-mailt a gyermekjólétisnek. De hogy az internet, ez a cyber világ, és a valós világ hogyan tud összekapcsolódní azért, hogy segítsen vagy hatékonyabb legyen, azon lehet gondolkodni.

T. A. P.: Szerintem a válasz egyértelműen igen. Ezt most nem csak mint kutató mondom. A Lelkierő Egyesületnél dolgozom, ahol létrehoztunk egy fiataloknak szóló portált (www.happy-net.hu), és a Debreceni Egyetem Mentálhigiénés és Esélyegyenlőségi Központ honlapjának a szerkesztésében is részt veszek. A munkánk során használjuk az online lehetőségeket a kliensekkel való kapcsolattartásra, különböző tesztek teszünk közzé, amelyekkel kiszűrjük a veszélyeztetett fiatalokat, és felajánljuk számukra a szolgáltatásainkat. Nagyon sokan így veszik fel velünk először a kapcsolatot. Rendszeresen használjuk az elektronikus tanulmányi rendszert is a fiatalok elérésére, hírleveleket készítünk, a szolgáltatásainkat folyamatosan hirdetjük. A legnagyobb közösségi portálon is jelen vagyunk, e-mailben is kérhetik szakembereink, képzett kortárssegítőink segítségét a látogatók. Ezek gyakorlatilag alacsonyküszöbű szolgáltatások, anonim módon igénybe vehető, prevenciós lehetőségek az interneten.

Kapocs: Van valamilyen nemzetközi háttér, ismertek nemzetközi netes segítő hálózatot?

G. B.: Én tagja vagyok az ISHMO-nak, ez egy nagy amerikai ernyőszervezet, intézmények és magánszemélyek is tagjai lehetnek. Tulajdonképpen ez volt a MOLTE mintája. Európából kevesen, spanyolok, németek, hollandok, talán belgák vannak benne, inkább ausztrál és amerikai tagjai vannak, tudtommal én vagyok az egyedüli magyar. A szervezetet egyetemi tanárok találták ki, és rengeteg izgalmas és hasznos dolgot csinálnak.

T. A. P.: Mellettük más nemzetközi szervezetek is foglalkoznak a kérdéssel, például nemrég jelent meg magyar nyelven is az EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) kiadványa, melyben az EU-tagállamokban a kábítószer-probléma kezelésére alkalmazott legjobb internetalapú beavatkozásokat gyűjtötték össze.

Kapocs: Hány online segítő szervezetről tudtok?

T. A. P.: Az online segítő szakemberek és szervezetek számát nehéz pontosan meghatározni, úgy gondolom, hogy 300-400 között lehet. A problémát az jelenti, hogy először is el kell dönteni, kit sorolunk ebbe a kategóriába. 2010 szeptemberében készítettem egy címlistát, melybe az akkor

internetes tanácsadással foglalkozók elérhetőségeit gyűjtöttem össze. Kizárólag a szociális, egészségügyi, oktatási területen tanácsot adó szakembereket, szolgálatokat vizsgáltam, 203 ilyen szervezetet/segitőt találtam akkor, ez becslésem szerint a teljes alapsokaság fele lehet. Négy nagy csoportba sorolhatjuk őket: egy részük portáloknál tanácsadó (Nők Lapja Café, Női Portál, Nana.hu, HáziPatika.com, csaladinet.hu, cvcentrum.hu, tbkisokos.hu, otvenentul.hu, donna.hu, harmonet.hu stb.). Ők a munkájukért semmilyen térítést nem kapnak, önkéntesként dolgoznak, otthonukból végzik ezt a munkát, a portált működtető céggel kötött szerződés alapján. Több válaszadó ismert szakember, akiket a portálok szerkesztői, tulajdonosai kértek fel szakértőnek, sokan maguk jelentkeztek erre a munkára egy adatlap kitöltésével. A portálok működtetői a segítőknek azért nem fizetnek, mert úgy gondolják, hogy ez ingyenes reklámlehetőség a számukra. Egy másik nagy csoportot alkotnak az eredetileg telefonos lelkiség-szolgálatok munkatársai, akik ma már interneten is nyújtanak segítséget. Ők a telefonos szolgálatnál már meglévő infrastruktúrát használják, a munkájukat az ügyeleti helyiségekben végzik. A legtöbben önkéntesként dolgoznak. A harmadik csoportba azok tartoznak, akik valamilyen önálló internetes tanácsadó szolgálat munkatársai. A negyedik csoportot az „egyéni” tanácsadók alkotják, akik nem teamben, hanem önállóan, saját honlapjukon keresztül nyújtanak online tanácsadást is.

Kapocs: Egymással milyen kapcsolatban vagytok, tudtok egymásról?

G. B.: Nem igazán, én inkább csak drogosokkal foglalkozó szervezeteket ismerek.

T. A. P.: Érdekes, hogy a kutatásom során én is ezt tapasztaltam, a legtöbb online segítő nem tart kapcsolatot más internetes tanácsadó szolgálattal, sokan egyáltalán nem is ismerik a többiekét. Ha valakinek nem tudnak segíteni, akkor általában a lakóhelyhez közeli szakembert, intézményt ajánlanak a számukra, nem jellemző, hogy más online szolgálathoz irányítanák tovább a klienseket. Szerintem fontos lenne, hogy összefogjanak, megosszák egymással a tapasztalataikat, tudásukat, közös képzéseket szervezzenek, kitalálják az internetes tanácsadás jogi, etikai szabályait.

Kapocs: Nagyon köszönjük, hogy megosztottátok velünk a gondolataitokat első „terep-járásunkon”. Ezzel az interjúval talán mi is segíthetjük az egymásra találást.

Hivatkozások

<https://www.ismho.org/home.asp>

<http://www.molte.hu/>

www.konzultacio.hu

<http://bura.hu/>

<http://etanacsadas.hu>

<http://psychekezosseg.hu/>

Behálózott Psyché <http://hu.orioldbooks.com/2011/05/behalozott-psyche.html>

<http://tothanikopanna.wordpress.com/>

Krisisvonal II.

Esettanulmányok, esetleírások

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat 2005. április 1-jén kezdte meg működését a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet főosztályaként. A telefonszolgálat az egész ország területéről mobil és vezetékes telefonról egyaránt ingyenes zöldszámon, a nap 24 órájában, a hét minden napján elérhető. A telefonhívásokat diplomás, a krízistelefonos feladatra speciálisan kiképzett szakemberek fogadják. A beérkezett hívásokat, a leglényegesebb, kliensekre vonatkozó információkat az úgynevezett hívásnaplóban rögzítik, amely egy Microsoft Access adatbázis-kezelő rendszer, programozott kezelőfelülettel. Az itt rögzített esetekből az OKIT munkatársai havi rendszerességgel készítenek esetleírásokat. Ezekből közlünk szemelvényeket a Kapocs egymást követő számaiban, abban a formában, ahogyan a beszélgetések zajlottak, a „mese”, a „bulvár”, a „sztorizás” látszatát is kerülve.

„Mindent megteszek, hogy megakadályozzam a feleségem menekülését”

Kapcsolatfelvétel

L.-né és a lánya sokrétű problémájának orvoslása egy egész szolgálati időt kitöltött. Először a lány kereste meg szolgálatunkat, azután L.-né, majd ez felváltva folytatódott, egészen estig.

L.-né lánya elmondta, hogy az édesapja rendszeresen bántalmazza az édesanyját. Többször próbált az anyjának segíteni azzal, hogy magukhoz vették, de a férfi oda is utána jött, és tört-zúzott gyermeke lakásában, követelve a feleségét.

A probléma leírása

– Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat! Jó napot kívánok!

– *Jó napot kívánok! K. vagyok. Az interneten találtam meg az önök elérhetőségét. Nagyon nagy bajban vagyunk. Az édesapám rendszeresen bántalmazza az édesanyámat. Érdeklődnék, hogy miben tudnának nekünk segíteni.*

– Kedves K.! A szolgálatunk a családon belüli erőszak áldozatainak segít. Mi rövid távú megoldást tudunk felajánlani az édesanyja számára. El tudjuk menekíteni őt egy biztonságos és védett helyre, ahol a bántalmazó férje nem találhat rá. De jó lenne, ha a telefonszámunkat eljuttatná az édesanyjának és ő is felvinné velünk a kapcsolatot.

– *Mindenképpen szükséges beszélnie az édesanyámmal?*

– Igen, mindenképpen szükséges lenne beszélnem az ön édesanyjával. Mindenképpen neki kell döntenie arról, hogy igénybe veszi-e a krízisellátást vagy sem, vele kell egyeztetnem esetleges más szóba jöhető lehetőségekről.

– *Értem. Rövidesen keresni fogjuk.*

– Várom a hívását.

Körülbelül 20 perc múlva jelentkezett L.-né, a bántalmazott hölgy.

- *Jó napot kívánok, L.-né vagyok. A lányom hívta önöket nemrég, és azt tanácsolta, hogy hívjam fel én is önöket. Valami olyasmit mondott, hogy tudnak segíteni a problémámon.*
- *Igen, tudunk segíteni a problémáján. Arra kérném, hogy röviden foglalja össze, hogy mi is történt önnel, miért kér tőlünk segítséget.*
- *Hol is kezdjem? Ötvenkét éves vagyok, van három gyermekem, unokákkal. A férjem már régebb óta bántalmaz. Az utóbbi időben nagyon eldurvult a helyzet. Amikor a vécelehúzó zsinórjával fojtogatott, akkor betelt a pohár. Ekkor már elmondtam a gyermekeimnek, hogy fojtogatott az apjuk. Az egyik lányom úgy döntött, hogy költözzek hozzájuk. Úgy gondolta, hogy ha jön is majd hozzájuk, akkor normálisan fog viselkedni. De ez nem így történt. Amikor feljött hozzájuk, akkor nem engedték be, így berúgta az ajtót.*
- *Az esetet követően kértek rendőri segítséget?*
- *Nem, nem kértünk rendőri segítséget.*
- *Elnézést, hogy közbevágtam. Ezek szerint a bántalmazás nem szűnt meg, hanem még agresszívabbá vált a férje.*
- *Nem történt semmi. Igen, még agresszívabbá vált. Az ajtó berúgását követően magával vitt, és folytatódtak, sűrűsödtek a bántalmazások. Most már ott tartok, hogy nem merek lemenni az üzletünkbe.*
- *Ha jól értem, önöknek van egy vállalkozásuk.*
- *Igen, van egy kis családi vállalkozásunk, ahol az egész család dolgozik. Virágboltot üzemeltetünk.*
- *Értem. Nagyon megrázó volt hallgatni a történetét. Miben kéri a segítségemet?*
- *A lányom azt mondta, hogy önök el tudnak menekíteni egy védett helyre.*
- *Igen, helyesen tájékoztatta önt a lánya. A szolgálatunk a családon belüli erőszak áldozatainak segít. Egy rövid távú átmeneti megoldást tudok felajánlani az ön számára.*
- *Az nagyon jó lenne. És hova kellene mennem?*
- *A nyilvántartásunk szerint tudják fogadni önt Budapesten. De mindenképpen jó lenne, ha bemennének a helyi családsegítő szolgálathoz, és onnan közösen felhívnának minket egy szakemberrel.*
- *Erre miért van szükség?*
- *Erre azért van szükség, mert ha elhelyezik is önt, a partnerünk megkeresi az illetékes családsegítő szolgálatot, él a jelzési kötelezettségével. Az is előfordulhat, hogy a személyes segítő beszélgetés során kiderül, hogy az elhelyezésen, a menekülésen kívül van más vállalható lehetőség is. Mivel a mi szolgálatunknak is jelzési kötelezettsége van, és még be tudnak menni a családsegítő szolgálathoz, ezért kérném önöket, hogy fájóan oda. Jó lenne, ha tudnék konzultálni egy szakemberrel is az ön helyzetéről. Így lesz az esetének egy gazdája, akihez később is bizalommal fordulhat segítségért.*
- *Rendben van! Rövidesen hívni fogjuk önt.*
- *Várom a hívását.*

10 perc múlva H. családgyógyász keresett meg a XXI. kerületi családsegítő szolgálatától.

- *H. vagyok a XXI. kerületi családsegítő szolgálatától. Bejött hozzám egy hölgy a lányával, azzal a kéréssel, hogy közösen hívjuk fel az önök szolgálatát!*
- *Igen! Én kértem meg a két hölgyet, hogy fájóan be önköz! Érdeklődnék, hogy az első benyomásai alapján hogyan látja a hölgy problémáját.*
- *Az első beszélgetés alapján úgy látom, hogy a hölgy tényleg bántalmazott. Nagyon élményszerűen mesélte el a problémáját, illetve mindketten nagyon zaklatott állapotban vannak.*
- *Köszönöm a megerősítést!*
- *Ha jól értettem, a hölgyek azt mondták, hogy önök el tudják helyezni egy védett helyre.*

- Igen, valóban el tudjuk helyezni védett helyre. Én mindenképpen szerettem volna, ha a hölgyet látja egy szakember is, mielőtt elhelyezem.
- *Szerintem is jó tanács volt. Akkor most hogyan tovább? A hölgy elmondta, hogy nem mer hazamenni, és a lányaihoz sem mer menni. Félt, hogy valamilyen baja fog esni.*
- Én felajánlottam a hölgynek a kríziselhelyezést. Ő vállalta is ezt. Szeretnék öntől kérni egy elérhetőséget, és rövidesen keresni fogja önt a partnerünk, aki fogadja majd a hölgyet.
- *Rendben van. A telefonszámom [...].*
- Köszönöm! Rövidesen jelentkezünk.

Ezt követően felvettem a kapcsolatot a „Védett Ház”-zal.

- M. vagyok az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatból.
- *Miben segíthetek?*
- Körülbelül egy órával ezelőtt érkezett hozzánk egy segítségkérés. Egy 52 éves hölgyről van szó, akit a férje bántalmaz. A hölgynek vannak gyermekei. Ők úgy próbáltak segíteni neki, hogy magukhoz fogadták, de a férfi onnan is elhozta erőszakkal. A hölgy nem mer hazamenni. Elmondása szerint nagyon agresszív a férje. Volt olyan eset, hogy a véccélhúzó zsinórral fojtogatta. A rendőrségre nem mer menni. Először a hölgy lánya kért segítséget, majd a hölgy. Most a XXI. kerületi családsegítőben vannak, H. családgondozónál. Érdeklődnék, hogy tudjátok-e fogadni.
- *Igen, tudjuk fogadni. Meg tudod adni a családgondozó elérhetőségét?*
- Igen, [...].
- *Köszönöm, akkor felveszem a kapcsolatot H. családgondozóval és a bántalmazott hölgygel.*

10 perc múlva hívott K. a védett házból.

- *K. vagyok a védett házból. Beszéltem a családgondozóval, illetve a hölgygel is. Elviekben el tudjuk helyezni a hölgyet. A probléma az, hogy a gyermekei abban a kerületben élnek, ahol a Védett Ház is van. Konzultáltam a vezetőmmel, és úgy döntöttük, ha máshol esetleg tudják fogadni a hölgyet, akkor mi nem vállaljuk az elhelyezését.*
- Köszönöm az információkat, a segítséget. Akkor próbálkozom egy másik partnerrel, és jelentkezem, hogy mire jutottam.
- *Rendben van.*

Ezután felhívtam az o.-i partnert.

- *Anyaothon, tessék!*
- M. vagyok az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatból. Érdeklődnék, hogy van-e szabad férőhelyetek egy 52 éves hölgynek. A „Védett Ház”-ban problémásnak látják a hölgy elhelyezését, mert a kerületben élnek a hölgy lányai.
- *Van szabad férőhelyünk, tudjuk a hölgyet fogadni. Egyedül jönne?*
- Igen, egyedül jönne.
- *Meg tudod adni a hölgy telefonszámát?*
- Igen, a száma [...]. Akkor én felveszem a kapcsolatot a Védett Házzal, és elmondom, hogy tudjátok fogadni a hölgyet.
- *Én meg felveszem a kapcsolatot a hölgygel.*

Megbeszélésünknek megfelelően felhívtam a „Védett Ház”-at.

- Sikert! Az o.-i partner tudja fogadni a hölgyet.

- *Ez nagyon jó hír. Közben én még beszéltem L.- néval, és kiderült, hogy megjelent a férje a családsegítő szolgálatnál. Így onnan is hamar el kellett jönniük.*
- *Ez viszont nem jó hír! De minden rendben lesz, mert O.-ba tud majd menni.*
- *Igen, reméljük, hogy el tud oda jutni.*
- *Köszönöm a segítségedet!*

Nem sokkal a Védett Házzal történt beszélgetést követően hívott az o.-i partner, hogy nem sikerült elérni a hölgyet. Megígértem, hogy megpróbálom felvenni a kapcsolatot a L.-néval.

- *Halló!*
- *Jó napot kívánok! M. vagyok az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatból. A kollégám elmesélte, hogy a családsegítő szolgálatnál megjelent az ön férje. Most biztonságban vannak?*
- *Igen, valóban megjelent a férjem, de most már biztonságban vagyunk.*
- *Budapesten sajnos nem tudják önt fogadni, de nem messze Budapesttől, O.-ban igen. Vállalja ott is elhelyezést?*
- *Igen, vállalom. Mindegy, hogy hova kell mennem! Haza nem merek menni. De hogy fogok oda eljutni?*
- *Én megadtam az ön telefonszámát a kollégáknak. Többször próbálták önt elérni, de nem sikerült nekik.*
- *Akkor azok a külső hívások a kollégájától származnak?*
- *Valószínű, hogy igen.*
- *Nem mertem felvenni, hátha a férjem az.*
- *A kollégák rövidesen fogják keresni, és akkor meg tudják beszélni a részleteket.*
- *Rendben van! Várjuk a hívást.*

Ezt követően felvettem a kapcsolatot az o.-i kollégával.

- *Tessék, Anyaotthon!*
- *M. vagyok az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatból. Sikerült beszélnem L.-néval. Azt mondta, hogy nem merete felvenni a telefont, mert félt, hogy a férje keresi szám nélkül. Most viszont várja a hívásokat.*
- *Köszönöm az információt. Rögtön hívom is a hölgyet!*

Pár perccel később újabb hívás érkezett.

- *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat! Jó napot kívánok!*
- *Jó napot kívánok, L.-né lánya vagyok. Az előbb hívott egy férfi kollégája, hogy a [...]plázánál találkozunk, és majd elviszi az édesanyámat arra a bizonyos helyre.*
- *Nézze, hölgyem! Ahova menne az ön édesanyja, ott nincs férfi kolléga, és az is biztos, hogy én nem hívtam önöket. Valószínű, hogy az édesapja egyik trükkje ez.*
- *Köszönöm az információt! Akkor hogyan fog eljutni az édesanyám arra a bizonyos helyre?*
- *Ha jól értettem, akkor ön segít neki eljutni a védett helyre.*
- *Igen, megpróbálok segíteni neki.*
- *Amennyiben nincs autójuk, úgy vonattal tud az édesanyja eljutni O.-ba.*
- *És a vonat honnan indul?*
- *A Keleti-pályaudvarról. Mindjárt mondom is, hogy mikor indulnak a vonatok [...].*
- *Köszönöm az információt! Megbeszélem édesanyámmal!*
- *Rendben van.*

Nem sokkal a beszélgetés után L.-né lánya ismét jelentkezett a szolgálatnál.

- *Beszéltem a testvéremmel, aki elvinné édesanyánkat O.-ba. Megoldható ez?*
- Igen megoldható, amennyiben vállalja, hogy a védett helyen aláírja a titoktartásról szóló nyilatkozatot.
- *Megbeszélem vele, és még jelentkezem!*
- Rendben van! Várom a hívását!

Pár perc múlva ismét hívott L.-né lánya.

- Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat! Jó napot kívánok!
- *Jó napot kívánok, L.-né lánya vagyok! A testvéremnek hasmenése van, így nem tudja elvinni az édesanyámat O.-ba.*
- A testvérenek elmondta, hogy hova kell vinni az édesanyjukat?
- *Nem, nem mondtam. Csak én tudom!*
- Rendben van.
- *Akkor megyünk a Keleti-pályaudvarra. Ha O.-ba érünk, akkor jelentkezünk.*
- Rendben van! Várjuk a hívásukat!

Körülbelül egy óra múlva hívott L.-né lánya.

- *L.-né lánya vagyok! Le fog merülni a telefonunk, ezért megadnám a másik mobiltelefonom elérhetőségét.*
- Köszönöm szépen. Akkor ezt továbbítom a partnerünk felé is.
- *Természetesen.*
- Sikerült elérni a vonatot?
- *Végül beszéltem a harmadik testvéremmel. Így a sógorom visz minket O.-ba. Ő nagyon megbízható! Most már az autópályán vagyunk.*
- Értem. Akkor tájékoztatom a partnerünket, hogy autóval érkeznek.
- *Rendben van!*

A beszélgetést követően felvettem a kapcsolatot az o.-i partnerrel.

- *Anyaothon, tessék!*
 - M. vagyok az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálattól. L.-né ügyében kereslek.
 - *Történt valami?*
 - Igen. Állítólag egy férfi kolléga felhívta őket, hogy találkozzanak a Duna Plázánál, és majd ő elviszi őket hozzátok. Tájékoztattam a hölgyet, hogy sem ti, sem a szolgálatunk nem kereste őket. Tudom, hogy nálatok nincsen férfi kolléga, én meg biztos nem mondtam ilyet. Aztán a hölgy egyik lánya vitte volna az édesanyját hozzátok, de hirtelen beteg lett. Most az egyik vő viszi a hölgyet és az egyik lányát (aki végig az édesanyja mellett volt) hozzátok.
 - *Akkor a férj rendszeren működik a háttérben.*
 - Én is így gondolom! De hamarosan megérkeznek. A hölgynek lemerült a mobiltelefonja. Megadott egy másik számot. [...] Ezen elérhetőek.
 - *Köszönöm. Ha megérkeztek, akkor jelzek.*
 - Köszönöm szépen!
- Az esti órákban a hölgy megérkezett O.-ba.

Összefoglalás, értékelés

A fenti eseteírás is jól tükrözi, hogy a bántalmazók mindenre képesek, hogy megakadályozzák a házastársukat/élettársukat abban, hogy el tudjon menni otthonról egy védett, biztonságos helyre. Azért is választottam ezt az esetet, mert amióta a szolgálatnál dolgozom nem volt ilyenben részem.

Mint minden esetenél, itt is fontosnak tartottam, hogy a hozzánk forduló kliens keresse fel a helyi családsegítő szolgálatot. Itt találkozhat olyan szakemberrel, aki akár egy másik megoldást is javasolhat az általunk felkínálton túl. A másik fontos szempont, hogy a családsegítő szolgálat munkatársa találkozik a bántalmazott klienssel – jelen esetben először. Ő már az első találkozás alkalmával meg tudja határozni, hogy mennyire élményszerű az elmondott történet, így megerősíthető a bántalmazás ténye. Ettől a gyakorlattól abban az esetben szoktam eltekinteni, ha már az adott intézmény zárva van, vagy valamilyen oknál fogva a bántalmazottnak nincsen lehetősége/módja felkeresni azt.

A férj végig követhette a hölgyet, így jutott el a családsegítő szolgálatához. A családgondozó valószínűleg megerősítette azt, amit ő is látott, hogy segítséget kér a felesége. Azt viszont a családgondozó nem árulta el, hogy hova is megy L.-né. A férfinak ez nem volt elég, úgy gondolta, hogy csellel megakadályozza azt, hogy a felesége segítséget kapjon. Gondolok itt arra, hogy megkért valakit, adja ki magát segítőnek, és ajánlja fel a segítségét abban, hogy elviszi valahova L.-nét (azt nem tudta, hogy hova, itt lehetett gyanús a bántalmazott hölgy lányának a történet), illetve amikor megtudta, hogy egyik lánya fogja elvinni valahova a feleségét, akkor annak hirtelen hasmenése lett.

L.-né lánya azonban – aki segítséget kért szolgálatunktól, és aki végig az édesanyja mellett volt – nem adta fel. Elkezdett gyanakodni. Bele sem merek gondolni, hogy mi lett volna, ha az említett plázánál beülnek annak a bizonyos segítőnek a kocsjába, vagy ott megjelenik a férj.

L.-né lánya talpraesett volt, és végigvitte segítségünkkel a tervét. Amikor bizonytalan lett, mindig kérdezett. Addig-addig kért segítséget a családja tagjaitól, amíg végül valaki vállalta, hogy segít az édesanyjának. Így végül sikeresen megérkezett L.-né az o.-i partnerhez.

Készítette: Sz. N.